Олександр ПОГУЛЯЄВ

УКРАЇНА В МІЖНАРОДНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Олександр Погуляєв

Україна
в міжнародних інтеграційних процесах

Науково-методичний центр ВФПО
2026

УДК 339.92(477)(075.8)
П 43

Рекомендовано Науково-методичною радою Науково-методичного центру ВФПО
(протокол № 4 від 01.09.2026)

Рецензенти:

Віктор Даниленко, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, завідувач відділу історії України другої половини XX століття Інституту історії України НАН України.

Іван Романюк, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Олександр Погуляєв
П 43 Україна в міжнародних інтеграційних процесах : навчальний посібник / Погуляєв Олександр – Київ : Науково-методичний центр ВФПО, 2026. – 69 с.

ISBN 978-617-8663-07-0

Посібник «Україна в міжнародних інтеграційних процесах» – сучасне навчальне видання, яке розкриває складний і динамічний шлях України до Європейського Союзу. Воно адресоване здобувачам історичних спеціальностей, міжнародних відносин, міжнародного права, публічного управління, менеджменту, журналістики та всім, хто хоче глибоко зрозуміти місце України в сучасному світі.

Десять розділів, логічно побудованих за проблемно-тематичним принципом, охоплюють увесь спектр інтеграційних напрямів: від європейського та євроатлантичного векторів до економічної, енергетичної, культурно-гуманітарної інтеграції, участі в міжнародних організаціях, ставлення до євразійських проєктів і відповідей на глобальні кліматичні, міграційні та цифрові виклики. Окремий розділ пропонує історичні уроки та обґрунтовані прогнози майбутнього.

Автор зосереджується саме на інтеграційній проблематиці періоду незалежності, доповнюючи її необхідними історичними екскурсами. Особливу цінність виданню надає багатий дидактичний апарат: таблиці, чіткі визначення понять, питання для дискусії, а також система додаткових матеріалів, доступних через QR-коди та гіперпосилання. Ці матеріали включають авторські аналітичні тексти, офіційні документи, статистику, хронології та актуальні медіаресурси, які перетворюють посібник на ефективний робочий інструмент для здобувачів і викладачів, розширюючи можливості самостійної роботи та розвиваючи навички критичного аналізу.

Посібник допомагає формувати сучасне бачення місця України в Європі та світі. Видання буде затребуваним у навчальному процесі, а також для підготовки наукових робіт, аналітичних матеріалів та професійної діяльності.

ISBN 978-617-8663-07-0 УДК 339.92(477)(075.8)

© **О. Погуляєв, 2026**

ЗМІСТ

1. Вступ до інтеграційних процесів: теоретичні основи та історичний контекст 4
I. Визначення інтеграційних процесів 4
II. Історичні передумови участі України в інтеграційних процесах 6
III. Основні моделі інтеграції 8
2. Україна в європейському інтеграційному просторі: історичний шлях до ЄС 11
I. Європейські прагнення України 11
II. Угода про асоціацію з ЄС: передумови, зміст, наслідки 12
III. Статус кандидата на членство в ЄС 14
IV. Історичне партнерство між Україною та Сполученим Королівством 15
3. Економічна інтеграція України: виклики та перспективи 17
I. Історична ретроспектива: від давніх торговельних шляхів до радянської монополії XX століття 17
II. Членство в Світовій організації торгівлі 18
III. Участь України в зонах вільної торгівлі 19
IV. Вплив глобалізації на економіку України 21
4. Україна в системі міжнародних організацій 24
I. Історичний досвід участі України в міжнародних організаціях 24
II. Роль України в ООН, ОБСЄ, Раді Європи 25
III. Сучасні виклики та внесок України в міжнародну безпеку 26
5. Україна та НАТО: історія і сучасність 30
I. Історичні аспекти військової співпраці України 30
II. Еволюція відносин України з НАТО 31
III. Галузева співпраця 32
IV. Вплив російсько-української війни на євроатлантичну інтеграцію 34
6. Євразійські інтеграційні проєкти та позиція України 36
I. Євразійський економічний союз: історичний контекст і сучасна роль 36
II. Відносини України з пострадянськими країнами в контексті інтеграційних процесів 38
III. Вплив російської агресії на вибір інтеграційного вектора 40
7. Культурна та гуманітарна інтеграція України 42
I. Європейська культурна ідентичність України 42
II. Роль освіти, науки та культури в інтеграційних процесах 43
III. Програми Erasmus+, Horizon Europe та їх значення для України 44
IV. Україна в ЮНЕСКО 46
8. Енергетична інтеграція та безпека України 49
I. Історичний огляд енергетичної політики України 49
II. Інтеграція в європейський енергетичний ринок 51
III. Виклики енергетичної безпеки в умовах війни та глобальних змін 52
9. Україна в умовах глобальних викликів: клімат, міграція, цифрова трансформація 55
I. Участь України в міжнародних кліматичних ініціативах 55
II. Міграційні процеси та їх вплив на інтеграцію 56
III. Цифрова інтеграція: співпраця з ЄС у сфері технологій 58
10. Майбутнє інтеграційних процесів України: історичні уроки та прогнози 60
I. Аналіз досягнень і проблем інтеграційних процесів України 60
II. Вплив воєнного стану на інтеграційні перспективи 62
III. Прогнози щодо місця України в європейському просторі 63
IV. Прогнози щодо місця України в глобальному просторі 64

§1 Вступ до інтеграційних процесів: теоретичні основи та історичний контекст

I. Визначення інтеграційних процесів
II. Історичні передумови участі України в інтеграційних процесах
III. Основні моделі інтеграції

I. Визначення інтеграційних процесів

Інтеграційні процеси – це об'єднання держав, суспільств чи економік у єдиний простір через співпрацю в політичній, економічній, соціальній чи культурній сферах із метою досягнення спільних цілей (безпека, процвітання, стабільність). Яскравими прикладами можна назвати такі: Європейський Союз (політична та економічна інтеграція), ЮНЕСКО (культурна інтеграція), СОТ (економічна інтеграція). Інтеграція може бути інструментом зміцнення державності, економічного розвитку та культурної ідентичності в умовах глобалізації.

Ключовими характеристиками інтеграції можна назвати:

- добровільність;
- інституціоналізація;
- взаємна вигода;
- поступливість.

Є різні типи інтеграційних процесів:

Політична інтеграція – це об'єднання держав для координації політики, спільного управління або створення наднаціональних структур, наприклад: Європейський Союз (EU), Африканський Союз (AU), Асоціація держав Південно-Східної Азії (ASEAN), Меркосур (держави в Південній Америці), НАТО (форма військово-політичної інтеграції). Такий тип вимагає поступового делегування суверенітету держав-членів і створення спільних інститутів.

Економічна інтеграція – це кооперація економік через зони вільної торгівлі, митні союзи, спільні ринки чи економічні союзи, наприклад: Угода про глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі з ЄС (DCFTA), Євразійський економічний союз (ЄАЕС), Північноамериканська угода про вільну торгівлю (NAFTA), Карибська співдружність (CARICOM, CC). Особливостями такого типу інтеграції є зниження торговельних бар'єрів, гармонізація стандартів, спільна економічна політика.

Культурна інтеграція – це обмін культурними цінностями, освітніми програмами, мовними практиками для формування спільної ідентичності чи взаєморозуміння, наприклад: програми «Erasmus+», «Креативна Європа», ЮНЕСКО, Британська Рада, Ґете-Інститут, Альянс Франсез. Особливостями такої інтеграції є використання «м'якої сили» в політиці, формуванню спільних цінностей, подоланню стереотипів.

Економічна інтеграція зазвичай розвивається поетапно. Класична схема, на думку американсько-угорського економіста Бели Баласси, виокремлює такі рівні:

- зона преференційної торгівлі;
- зона вільної торгівлі (скасування мит між учасниками);
- митний союз (спільний зовнішній тариф);
- спільний ринок (вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили);
- економічний і валютний союз;
- повний політичний союз.

Сутність ефекту Баласси–Самуельсона

https://surl.li/qcyawz

Кожен наступний рівень передбачає глибшу координацію політик і часткове делегування суверенітету. Розуміння цих ступенів дає змогу аналізувати, наскільки глибокою є та чи інша інтеграційна ініціатива.

Теоретичні підходи до вивчення інтеграційних процесів

Теоретичний підхід	Основна ідея	Ключовий механізм	Приклад
Функціоналізм	Інтеграція виникає через поступову співпрацю у вузьких, технічних сферах (економіка, транспорт)	Співпраця в технічних сферах Політична єдність	Європейська спільнота вугілля і сталі (ЄСВС) як початкова основа ЄС
Неофункціоналізм	Інтеграція поширюється завдяки ефекту «спілловер» (spillover)[1]	Поширення співпраці з однієї сфери на іншу, створюючи потребу в подальшій інтеграції	Угода про ПВЗВТ (DCFTA) як економічна основа, що призводить до глибшої політичної інтеграції України з ЄС
Ліберальний міжурядовий підхід	Інтеграція є результатом переговорів між суверенними державами	Держави захищають свої національні інтереси, а інтеграція – це компроміс між ними	Переговори України з ЄС щодо умов Угоди про асоціацію
Конструктивізм	Інтеграція ґрунтується на спільних цінностях та ідентичності	Формування спільної ідентичності та норм серед держав-учасниць	Формування європейської ідентичності в Україні після Революції Гідності (Євромайдану)
Федералізм	Інтеграція має призвести до створення федеративної держави	Передача суверенітету наднаціональним інститутам «зверху»	Ідеї Альтьєро Спінеллі та ранні плани європейської федерації
Постфункціоналізм	Інтеграція стримується політизацією, ідентичністю та масовою політикою	Конфлікт між економічною логікою та політичними уподобаннями громадян	Опір поглибленню інтеграції в окремих країнах ЄС

Теоретичні підходи до інтеграції не є взаємовиключними. Кожен з них пояснює окремі аспекти процесу: функціоналізм і неофункціоналізм – динаміку поширення співпраці, ліберальний міжурядовий підхід – роль національних інтересів, конструктивізм – значення ідентичності та цінностей, федералізм – кінцеву інституційну мету, а постфункціоналізм – політичні обмеження інтеграції. Для аналізу українського досвіду особливо продуктивним є поєднання кількох підходів, оскільки інтеграційні процеси в Україні одночасно включають технічну співпрацю, міждержавні переговори, формування нової ідентичності та реакцію суспільства на зміни.

Інтеграційні процеси є багатогранними, охоплюючи політичну, економічну та культурну сфери. Для України інтеграція – це не лише сучасний вибір, а й історичний процес, що має глибоке коріння.

[1] Спілловер – це процес, у якому співпраця між державами в одній функціональній або технічній сфері створює проблеми або дисбаланси в суміжних сферах. Ці дисбаланси, своєю чергою, вимагають додаткових кроків інтеграції для їх вирішення. Створення **зони вільної торгівлі** призводить до необхідності **уніфікації стандартів продукції**. Уніфікація стандартів створює необхідність **взаємного визнання** професійних кваліфікацій.

ІІ. Історичні передумови участі України в інтеграційних процесах

Історичний досвід України формує її сучасну інтеграційну політику. Україна завжди перебувала на перехресті цивілізацій (Європа, Євразія, Схід), що визначило її унікальну роль у регіональних і глобальних процесах. Змінювалася від добровільних союзів до примусового включення в імперії, а згодом – до свідомого вибору європейського вектора.

Історію участі українських земель в інтеграційних процесах можна розглядати через дихотомію добровільної та примусової інтеграції. Добровільні форми (династичні союзи, торговельні шляхи, дипломатичні коаліції) чергувалися з періодами включення до імперських структур, коли інтеграція відбувалася під зовнішнім контролем і часто супроводжувалася обмеженням політичної суб'єктності. Саме ця напруга між примусом і самостійним вибором стала важливою передумовою сучасного інтеграційного курсу України.

Русь стала однією з найбільших держав середньовічної Європи, центром торгівлі, культури та дипломатії, що заклала основи європейської ідентичності України. Київська держава була органічно вписана в європейський політичний і культурний простір не лише через Візантію. Династичні шлюби з правителями Польщі, Угорщини, Франції, Норвегії та Священної Римської імперії, а також активна участь у торговельних мережах свідчать про її належність до широкої системи середньовічної Європи. Цей період заклав перші підвалини сприйняття українських земель як частини європейської цивілізаційної спільноти.

Форма інтеграції	Приклад та значення
Торгівельна	«Шлях із варяг у греки» – ключова економічна артерія, що зв'язувала Північну Європу та Візантію
Культурна	Хрещення Русі (988 р.) та приєднання до християнського світу, що посилило зв'язки з Візантією та Західною Європою
Політична	Династичні шлюби як ефективний інструмент європейської дипломатії

Фрагментація Київської Русі призвела до втрати політичної суб'єктності[2] та включення українських земель до складу Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Московського царства. Водночас навіть у складі цих держав українські еліти періодично намагалися зберегти елементи автономії та використовувати зовнішні зв'язки для відстоювання власних інтересів. У цей період можна виділити такі напрями інтеграційних процесів:

• **політичний:** українські землі в складі Речі Посполитої отримали обмежену автономію, проте постала загроза полонізації або перетворення українців на «селянську націю»;

• **економічний:** інтеграція в ринки Речі Посполитої та Московії;

• **культурний:** культурне взаємопроникнення поєднувалося з боротьбою за збереження української ідентичності, зокрема зусиллями козацтва, попри потужний польський та російський культурний вплив;

• **парадокс примусу:** примусова інтеграція дала змогу поширити обмін ідеями та технологіями (наприклад, вплив європейського Відродження через Острозьку академію).

Виникнення козацької держави Війська Запорозького (Гетьманщини) дало змогу Україні тимчасово відновити політичну суб'єктність та здійснити самостійний інтеграційний вибір. Гетьманщина стала вагомою одиницею в геополітиці регіону.

[2] Політична суб'єктність – здатність держави (або політичної спільноти) самостійно визначати свої внутрішні та зовнішні пріоритети, виступати незалежним актором на міжнародній арені та робити вільний вибір щодо форм інтеграції. Втрата або обмеження суб'єктності зазвичай супроводжує примусові форми інтеграції.

Українські гетьмани провадили іноді вільну, а іноді обмежену складну дипломатичну гру та уклали низку договорів з державами Європи і Азії. Гетьманщина була учасником європейських коаліцій (наприклад, союз зі Швецією під проводом І. Мазепи і П. Орлика).

Дипломатія Гетьманщини демонструє ранній приклад багатовекторної політики. Українські гетьмани укладали угоди та вели переговори із Річчю Посполитою, Московською державою, Османською імперією, Кримським ханством, Швецією та іншими європейськими дворами. Хоча можливості самостійного вибору часто були обмежені військово-політичними обставинами, сам факт активної дипломатичної діяльності свідчить про спроби інтегруватися в систему європейського балансу сил як відносно самостійний актор.

В XIX ст. українські землі були частиною Російської та Австро-Угорської імперій, статус яких можна кваліфікувати як колоніальний. Проте наприкінці Першої світової війни українцям вдалося відновити власну державність та як наслідок почати встановлювати контакти на міжнародній арені. Період Визвольних змагань 1917–1921 рр. відзначається активними спробами Української Народної Республіки (УНР) та Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) вийти з імперського простору та інтегруватися у систему європейських держав. Відносно за короткий період інтеграційні процеси набули інтенсивного характеру:

Форма інтеграції	Приклад та значення
Міжнародно-політична	Берестейський (Брестський) мирний договір 1918 р. між УНР та державами Четверного союзу. Це було перше міжнародне визнання України як самостійної держави, що стало ключовим актом самостійної політичної інтеграції у європейські військово-політичні блоки
Внутрішньодержавна	Акт Злуки 1919 р. між УНР та ЗУНР. Це була спроба внутрішньої інтеграції українських земель у єдину суверенну державу, що базувалася на спільній національній ідентичності
Військово-політична	Варшавський договір 1920 р. між УНР та Польщею. Спроба створити військово-політичний союз для протидії більшовицькій експансії, підтверджуючи орієнтацію на європейські політичні реалії

Спроби УНР і ЗУНР вийти на міжнародну арену та інтегруватися в європейську систему міждержавних відносин (незважаючи на складні умови війни та революцій) стали важливим історичним прецедентом свідомого європейського вибору. Навіть попри поразку, цей досвід закріпив у політичній пам'яті ідею України як потенційного учасника європейського співтовариства держав.

Після поразки в революційній боротьбі Україна була інтегрована в централізовані економічні та політичні системи СРСР наприкінці 1922 р. Цей процес мав примусовий характер. Хоча УРСР була членом-засновником ООН в 1945 р., її зовнішня політика була обмежена контролем Кремля. Радянська інтеграція супроводжувалася русифікацією та цілим спектром репресивних акцій. Україна залишалася ключовим постачальником ресурсів і мала значну економічну вагу для СРСР.

Здобуття Україною незалежності в 1991 р. відкрило можливості для самостійного визначення інтеграційного вектора.

Сфера інтеграції	Ключові кроки
Політична	Проголошення європейської інтеграції стратегічною метою і підписання Угоди про асоціацію з ЄС (2014)
Економічна	Переорієнтація з пострадянських ринків на європейські (запровадження ПВЗВТ)
Культурна	Участь у програмах Erasmus+ та ЮНЕСКО, активне просування української культури в світі

Після двох десятиліть вагань Україна визначилася, закріпивши європейський вибір під час Революції Гідності 2013–2014 рр. 23 червня 2022 р. Європейська рада терміново надала Україні статус кандидата на вступ в ЄС. Історичні передумови свідчать, що сучасний європейський курс України має глибокі корені, які сягають давніх часів та став свідомим відновленням перерваної траєкторії минулих періодів.

ІІІ. Основні моделі інтеграції

Інтеграційні процеси у світі набувають різних форм залежно від цілей, регіонального контексту та учасників. Історично Україна балансувала між різними моделями, але після 2014 року чітко обрала європейський вектор. Вибір моделі інтеграції визначає політичний, економічний і культурний розвиток країни.

Напрям інтеграції має стратегічне значення, оскільки визначає не лише зовнішньополітичний курс, а й внутрішні трансформації держави – рівень збереження суверенітету, глибину економічних і політичних змін, а також ціннісні орієнтири розвитку. Для України особливо важливим є порівняння трьох основних моделей, з якими вона історично взаємодіяла або які пропонувалися як альтернативи. Тому розгляньмо і порівняймо їх.

Хронологія європейської інтеграції (офіційний сайт ЄС)

https://lnk.ua/PluIBI4ns

1. Європейська модель: наднаціональна інтеграція

Ґрунтується на демократичних цінностях, створенні спільного ринку, дії наднаціональних інститутів та верховенства права. Важливою особливістю європейської моделі є можливість диференційованої інтеграції (різні швидкості, змінна геометрія, інтеграція «а-ля карт»). Це дає змогу країнам рухатися до спільної мети з різною інтенсивністю, зберігаючи загальну рамку цінностей і правил. Саме ця гнучкість у поєднанні з наднаціональними інститутами робить європейську модель найглибшою формою регіональної інтеграції сучасного світу.

Інституційна основа	Ключові принципи
Європейський Союз (ЄС), Рада Європи, Європейська асоціація вільної торгівлі	Демократія, права людини, ринкова економіка
Поступовість (від зони вільної торгівлі до політичного союзу)	Наднаціональність[3] (спільні інститути: Європарламент, Єврокомісія)

2. Євразійська модель: централізована координація

Інтеграція на пострадянському просторі зосереджена на економічній і політичній координації під домінуванням провідної держави, а рівень реального делегування суверенітету залишається обмеженим. Характеризується поверхневою наднаціональністю. Однією з ключових рис євразійської моделі також є поєднання формальної рівності учасників із фактичною асиметрією впливу.

[3] Наднаціональність – принцип організації інтеграційного об'єднання, за якого частина суверенних повноважень держав-членів передається спільним інститутам, рішення яких є обов'язковими для всіх учасників і мають пріоритет над національним законодавством. На відміну від міжурядового співробітництва, наднаціональні органи діють відносно незалежно від окремих урядів.

Інституційна основа	Ключові принципи
Євразійський економічний союз (ЄАЕС), попередники – СНД, Митний союз	Централізоване управління та домінування Росії
Економічна інтеграція через митні угоди та спільний ринок	Політична координація, часто всупереч суверенітету інших держав

3. Глобальна модель: багатостороння співпраця

Участь держав у глобальних економічних, політичних і культурних процесах через міжнародні організації та ініціативи – це інтеграція через стандартизацію та відкритість. Глобальна модель не є альтернативою регіональним формам інтеграції, а радше доповнює їх. Участь у глобальних інститутах і режимах дає змогу державі впливати на формування міжнародних правил, отримувати доступ до ресурсів і технологій, однак сама по собі рідко забезпечує глибоку внутрішню трансформацію.

Інституційна основа	Ключові принципи
ООН, Світова організація торгівлі (СОТ), МВФ, ЮНЕСКО, G20 (непряма участь)	Глобальна співпраця в економіці, екології, безпеці
Відкритість ринків, стандартизація норм і правил	Багатостороння дипломатія та «м'яка сила»

Порівняння моделей показує, що європейська інтеграція вирізняється поєднанням високої інституційної глибини, ціннісної основи та механізмів добровільного делегування суверенітету. Євразійська модель характеризується асиметрією та обмеженою наднаціональністю, а глобальна – широким охопленням за відносно неглибокої інтеграції. Історичний досвід України, позначений чергуванням добровільних і примусових форм інтеграції, робить саме європейську модель найбільш сумісною як з прагненням до суб'єктності, так і з потребою в глибокій модернізації.

Висновок

Процес інтеграції є фундаментальним явищем сучасної глобальної політики, що охоплює політичну, економічну та культурну сфери і реалізується через об'єднання держав для досягнення спільних цілей. Вивчення цих процесів ґрунтується на різних теоретичних підходах (функціоналізм, неофункціоналізм, ліберальний міжурядовий підхід, конструктивізм, федералізм, постфункціоналізм), кожен з яких пояснює механізми зближення держав від технічної співпраці до формування спільної ідентичності.

Історичний контекст України підтверджує, що наша держава завжди була частиною як європейського, так і євразійського просторів, але її інтеграція часто була примусовою або обмеженою зовнішніми впливами. Сучасний вибір України є свідомим відновленням історичної європейської траєкторії.

Євразійська модель характеризується централізацією. Глобальна модель є необхідною, але недостатньою для глибокої трансформації. Європейська модель заснована на наднаціональності, демократії та верховенстві права. Отже, інтеграційні процеси для України – це не лише зовнішньополітична стратегія, а й комплексний внутрішній проєкт трансформації, що має глибоке історичне, теоретичне та ціннісне обґрунтування.

ПИТАННЯ ДЛЯ ДИСКУСІЇ

1. Який тип інтеграції (політична, економічна чи культурна) є найактуальнішим для України сьогодні?
2. Чи може інтеграція загрожувати національній ідентичності?
3. Як історичний досвід примусової інтеграції вплинув на сучасний вибір України?
4. Чи можна вважати Київську Русь «першою європейською інтеграцією» України?
5. Яка модель інтеграції найкраще відповідає інтересам України в довгостроковій перспективі?
6. Чи може Україна поєднувати європейську та глобальну інтеграцію, уникаючи конфліктів із сусідами?
7. Чому для аналізу українського досвіду продуктивним є поєднання кількох теоретичних підходів, а не використання лише одного?
8. У чому полягає головна відмінність між добровільною та примусовою інтеграцією на прикладі історії України?

§2 Україна в європейському інтеграційному просторі

I. Європейські прагнення України
II. Угода про асоціацію з ЄС: передумови, зміст, наслідки
III. Статус кандидата на членство в ЄС
IV. Сторічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством

I. Європейські прагнення України

Після проголошення незалежності 24 серпня 1991 року Україна опинилася на історичному роздоріжжі. Ключове питання полягало в тому, чи стане вона незалежною європейською державою, чи залишиться в орбіті впливу «тіні Радянського Союзу». Європейська інтеграція одразу стала одним із найважливіших зовнішньополітичних пріоритетів, символізуючи прагнення до демократії, ринкової економіки та відходу від пострадянського простору.

Початковий етап був присвячений налагодженню двосторонніх зв'язків та закріпленню зовнішньополітичного курсу. 1991 року Україна встановила дипломатичні відносини з Європейськими Спільнотами (попередником ЄС), а 1992 р. підписані перші угоди про співпрацю з ЄЕС у рамках програми TACIS (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States). Ця допомога була спрямована на підтримку економічних реформ та трансформаційних процесів у країнах СНД.

Укладення Будапештського меморандуму 1994 р. (про відмову від ядерної зброї в обмін на гарантії безпеки від США, Великої Британії та Росії) зміцнило надії на західну підтримку та інтеграцію у безпековий та політичний простір Європи. Хоч цей крок виявився неоднозначним та все ще дискусійним, проєвропейський курс поступово просувався. Угода про партнерство і співробітництво (далі – УПС) 1994 р. стала першим юридичним документом, що визначив рамки політичного діалогу, торгівлі та економічної співпраці. Угода набула чинності в 1998 році. УПС належала до угод «першого покоління» і, на відміну від європейських угод з країнами Центрально-Східної Європи, не передбачала перспективи членства в ЄС.

Наприкінці 1990-х років євроінтеграція отримала стратегічне закріплення на найвищому рівні, проте її реалізація гальмувалася. Указ Президента Леоніда Кучми (1994–2005 рр.) «Про стратегію інтеграції України до ЄС», підписаний 1998 р., офіційно визначив євроінтеграцію як стратегічний і безальтернативний напрям.

Важливим інституційним інструментом двостороннього діалогу на цьому етапі стали щорічні саміти Україна – ЄС, перший з яких відбувся у вересні 1997 року в Києві. Саме на цих самітах дипломатичним шляхом визначалися пріоритетні напрями співпраці, оцінювався прогрес у виконанні Угоди про партнерство і співробітництво та приймалися принципові рішення щодо фінансово-технічної допомоги. Попри те, що сторонам не вдавалося досягти згоди щодо прямого фіксування перспективи членства в підсумкових деклараціях самітів, цей формат створив сталу платформу для систематичних консультацій на найвищому політичному рівні.

У 2000 р. було розроблено Національну програму інтеграції до ЄС, ключовою метою якої була гармонізація українського законодавства із нормами Євросоюзу. Проте замість надання чіткої перспективи членства в 2004 р. ЄС включив Україну до своєї Європейської політики сусідства (далі – ЄПС). Хоча ЄПС пропонувала поглиблення відносин, вона не передбачала прямої перспективи вступу, що викликало певне розчарування в суспільстві. Включення України до Європейської політики сусідства стало своєрідним компромісом: ЄС пропонував

поглиблення відносин, але уникав чіткої перспективи членства.

Цей прогрес систематично гальмувався через:

• внутрішні чинники: політична нестабільність, високий рівень корупції та непослідовність реформ;

• зовнішній тиск: Кремль активно протидіяв євроінтеграційним намірам, просуваючи пострадянські інтеграційні проєкти (зокрема ініціативу Єдиного економічного простору (ЄЕП)) і намагаючись утримати Україну в сфері свого впливу.

Період 2004–2013 рр. відзначився посиленням підтримки європейського вибору серед населення та водночас нелінійністю та гальмуванням офіційного курсу. Помаранчева революція 2004 р. стала першим масовим, громадянським виявом підтримки європейського та демократичного вектора. Вона була відповіддю на фальсифікацію виборів і прагненням докорінних демократичних змін, які асоціювалися з Європою.

Президент Віктор Ющенко (2005–2010 рр.) одразу проголосив євроінтеграцію головним пріоритетом, що відкрило шлях до нового формату співпраці. У 2007 р. було започатковано переговори щодо Угоди про асоціацію – значно більш амбітного документа, ніж УПС.

Ключовим економічним рубежем на шляху до тіснішої європейської інтеграції став вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ) у травні 2008 року. Це рішення було не лише вимогою Європейського Союзу для початку переговорів про майбутню Зону вільної торгівлі, а й означало прийняття Україною базових уніфікованих правил світової торгівлі, зниження імпортних мит і гармонізацію вітчизняного торговельного законодавства із глобальними стандартами.

Сила спільноти: як українська діаспора змінює сучасну Європу

https://surl.li/mzjaux

За президентства Віктора Януковича (2010–2014 рр.) процес євроінтеграції став непослідовним. Хоча переговори щодо Угоди про асоціацію були завершені, держава зіткнулася із політичною нестабільністю та відновленням сильного проросійського впливу, що ставило під загрозу підписання цієї Угоди.

Європейські прагнення України протягом 1991–2013 років мали нелінійний характер. Країна балансувала між європейським вектором та інтеграційними проєктами СНД (зокрема Митним союзом). Помаранчева революція стала важливим етапом громадянської мобілізації за європейський вибір, але відсутність системних реформ, корупція та постійний зовнішній тиск стримували фактичний прогрес на шляху до тісної інтеграції. Доля Угоди про асоціацію залишалася невизначеною.

ІІ. Угода про асоціацію з ЄС: передумови, зміст, наслідки

Угода про асоціацію стала не просто юридичним документом, а геополітичним маркером, що остаточно визначив вибір України та спровокував найгострішу кризу в її новітній історії. Інтерес до тіснішої інтеграції зріс після Масштабного розширення ЄС на Схід у 2004 році (вступ одразу десяти держав), коли Україна стала прямим сусідом ЄС. Після Революції Гідності 2014 р. нова влада в Україні протягом весни відновила зірваний В. Януковичем процес підписання Угоди про асоціацію.

Договір було підписано в два етапи: 21 березня Прем'єр-міністр Арсеній Яценюк (2014–2016 рр.) підписав політичну частину, а 27 червня Президент Петр Порошенко (2014–2019 рр.) – економічну. Угода стала наймасштабнішим міжнародним документом в історії України. Вона передбачає не просто співпрацю, а політичну асоціацію та економічну інтеграцію через три ключові компоненти: реформи, зону вільної торгівлі, секторну співпрацю.

Демократичні стандарти та верховенство

права є основою для інтеграції до європейського простору. Україна взяла зобов'язання щодо судової реформи, боротьби з корупцією та поваги до прав людини. Співпраця в зовнішній політиці та безпеці між сторонами передбачає координацію позицій, поступову інтеграцію до спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС.

Поглиблена та всеохопна Зона вільної торгівлі (ПВЗВТ / DCFTA) – це економічне серце Угоди. ПВЗВТ остаточно набула чинності з 1 вересня 2017 року. Передбачено лібералізацію торгівлі та гармонізацію стандартів. Було скасовано більшість митних тарифів (понад 90% товарів) та нетарифних обмежень. Ключовий елемент договору – перехід на стандарти ЄС (технічні регламенти, санітарні, фітосанітарні норми), адже це забезпечує доступ української продукції на європейський ринок.

Сторони домовилися про спільні проєкти та інтеграцію в окремих галузях. В енергетиці, транспортуванні, цифрових технологіях розроблено план інтеграції українських мереж до європейських. В освіті, культурі, науці Україна розпочала участь в різних програмах ЄС, наприклад, «Erasmus+» і «Horizon Europe».

Дієвість Угоди про асоціацію забезпечується чіткою системою спільних інститутів, створених відповідно до її тексту. Ключовими серед них є Рада асоціації (вищий орган на рівні уряду України та Єврокомісії/Ради ЄС для моніторингу реалізації Угоди), Комітет асоціації, а також Парламентський комітет асоціації та Платформа громадянського суспільства. Останні дві інституції залучають народних депутатів, євродепутатів та представників неурядових організацій до незалежного контролю за впровадженням реформ.

Угода закріпила геополітичний вибір України і дала відчутні **результати** вже в перші роки імплементації , попри безпрецедентний зовнішній тиск:

Сфера	Результати та досягнення	Виклики та ціна вибору
Економіка	Зростання експорту до ЄС: Частка Євросоюзу в загальному обсязі торгівлі України зросла з 33% до понад 40% (2016–2019). Диверсифікація ринків та модернізація виробництва до вимог ЄС	Втрата російського ринку через агресію РФ і торговельні обмеження. Необхідність значних витрат на реформи та гармонізацію стандартів
Політика	Закріплення курсу: Угода стала символом остаточного відходу від російського впливу. 2017 рік: Введення безвізового режиму з ЄС для громадян України (як прямий результат успішних реформ)	Анексія Криму та війна на Донбасі: Росія відповіла на підписання УА військовою агресією, намагаючись покарати Україну за її європейський вибір
Соціокультурна	Посилення європейської ідентичності: Значне зростання підтримки вступу до ЄС серед українців (до 64% у 2020 році). Зростання участі молоді в європейських програмах, що сприяє обміну знаннями та цінностями	Бюрократія та корупція: Реалізація Угоди виявила слабкі сторони української державної системи, що уповільнювало реформи

[1] Імплементація – процес фактичного виконання та впровадження міжнародних зобов'язань (угод, норм, директив) у національне законодавство та практичну діяльність державних органів.

У процесі імплементації Економічної частини Угоди про асоціацію співпраця вийшла на рівень так званого «секторального безвізу». Помітним досягненням стало приєднання України у 2022 році до Конвенції про процедуру спільного транзиту («митний безвіз»), що спростило проходження кордону для вантажів, а також інтеграція до єдиного цифрового ринку ЄС та системи роумінгу («роумінговий безвіз»), які суттєво зблизили бізнес і громадян України з європейським простором ще до повноцінного вступу.

Угода про асоціацію стала кульмінацією багаторічних прагнень. Хоча її імплементація виявила внутрішні проблеми, вона незворотно закріпила Україну в орбіті європейських цінностей та економічних зв'язків.

III. Статус кандидата на членство в ЄС

Повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 р. активізувало дипломатичні зусилля української влади та прискорило подання заявки на членство 28 лютого. Європейська Комісія 17 червня 2022 року рекомендувала надати Україні статус кандидата за умови виконання семи вимог. Європейська Рада затвердила це рішення **23 червня 2022 р.,** демонструючи солідарність із Україною в умовах війни.

Для отримання статусу кандидата Україна отримала від Єврокомісії сім умов, які стосуються ключових реформ:

• реформування Конституційного Суду для забезпечення прозорого відбору суддів;

• продовження судової реформи, зокрема щодо Вищої ради правосуддя та Вищого адміністративного суду;

• посилення боротьби з корупцією через зміцнення роботи антикорупційних органів;

• впровадження законодавства про деолігархізацію для зменшення впливу олігархів;

• удосконалення законодавства про медіа відповідно до стандартів ЄС;

• вдосконалення законодавства про захист національних меншин;

• посилення боротьби з відмиванням грошей.

Ці вимоги є основою для подальших переговорів про вступ і спрямовані на гармонізацію з європейськими стандартами.

Пульс Угоди – онлайн-система моніторингу реалізації Угоди про асоціацію та реформ ЄС

https://surli.cc/pmeuyk

Статус кандидата відкриває доступ до ресурсів ЄС, посилює інтеграцію та символізує незворотність європейського вибору України. Він зміцнює підтримку вступу до ЄС серед української громадськості (85–90% у 2022–2023 рр.) і підкреслює роль України як форпосту європейської безпеки.

Переговори про вступ, розпочаті 25 червня 2024 року, вимагають виконання Копенгагенських критеріїв: стабільної демократії, верховенства права, ринкової економіки та впровадження законодавства ЄС. Війна ускладнює реформи через нестачу ресурсів і руйнування інфраструктури. Ключові завдання охоплюють судову реформу, антикорупційну політику, деолігархізацію та економічну трансформацію.

Офіційний старт передвступних переговорів у червні 2024 року запустив масштабний технічний процес – скринінг (оцінку) відповідності українського законодавства праву Європейського Союзу (acquis communautaire[2]). Усі 35 переговорних глав розділено на 6 тематичних кластерів, де ключовим є Кластер 1 («Основи» / «Fundamentals»), що охоплює судову систему, безпеку, антикорупцію та фундаментальні права. Згідно з новою методологією розширення ЄС, саме від прогресу в цьому першому кластері залежить відкриття та закриття всіх інших блоків переговорів.

Паралельно з переговорним процесом Євро-

[2] Acquis communautaire (фр. «надбання спільноти») – сукупність спільного права, правових актів, судових рішень та політичних принципів Європейського Союзу, які держава-кандидат зобов'язана імплементувати у власне законодавство.

пейський Союз започаткував спеціальний фінансовий інструмент **«Ukraine Facility»** на 2024–2027 роки обсягом €50 млрд. Цей механізм покликаний не лише підтримати макрофінансову стабільність та відбудову України в умовах війни, а й безпосередньо прив'язаний до виконання Плану для Ukraine Facility – деталізованої програми структурних реформ, що збігається з вимогами ЄС щодо передвступної трансформації.

Процес вступу може тривати роки, залежно від реформ і консенсусу в ЄС. Країни Східної Європи підтримують швидку інтеграцію, але деякі члени ЄС обережні. Прогрес у гармонізації законодавства очікується до 2030 року, але членство залежить від геополітичних обставин. Статус кандидата став ефективним стимулом для реформ.

IV. Сторічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством

Сполучене Королівство було одним з підписантів Угоди про асоціацію в 2014 р., але 31 січня 2020 р. Велика Британія припинила членство в ЄС. Тому постало питання оновити відносини між державами. Наслідком через п'ять років стала 100-річна угода між Україною та Великою Британією, підписана 16 січня 2025 року Президентом України Володимиром Зеленським та Прем'єр-міністром Великої Британії Кіром Стармером. Ця угода, офіційно названа «One Hundred Year Partnership Agreement», спрямована на поглиблення співпраці в оборонній, економічній, культурній, науковій та інших сферах, а також на зміцнення безпеки України.

Угода розрахована на 100 років (до 2125 року) з можливістю припинення за ініціативи однієї зі сторін із попередженням за шість місяців. Вона складається з юридично зобов'язуючого договору та політичної декларації, яка деталізує співпрацю за такими ключовими напрямами: оборона, економіка, енергетика, культура, освіта, технології.

Сторони домовилися про щорічну військову допомогу Україні у розмірі щонайменше £3 млрд ($3.6 млрд) до 2030/31 рр., посилення співпраці у сфері морської безпеки (Балтійське, Чорне та Азовське моря), спільне виробництво озброєнь, зокрема дронів, і навчання українських військових. Це яскраво демонструє підтримку Великою Британією «поступового шляху України до НАТО».

Угода поглиблює економічні зв'язки, спираючись на угоду про вільну торгівлю 2020 року. Вона охоплює програму економічного відновлення «TIGER» на суму £40 млн, підтримку експорту через UK Export Finance, а також співпрацю в ядерній енергетиці, «зеленій» енергетиці та виробництві «зеленої» сталі.

Окремим вагомим блоком сторічного партнерства є співробітництво у сфері кібербезпеки та боротьби з дезінформацією. Угода передбачає системний обмін розвідувальною інформацією, спільне реагування на кібернапади на критичну інфраструктуру, а також взаємодію у протидії деструктивним інформаційно-психологічним операціям, де британський та український досвід створюють унікальну синергію для всієї європейської безпекової системи.

Планується партнерство між 100 школами України та Великої Британії, програми обміну в освіті (зокрема через Erasmus+), а також створення Українсько-Британської культурної комісії для збереження української культурної спадщини. Угода передбачає спрощення умов подорожей між країнами, хоча зараз українці потребують візи для в'їзду до Великої Британії.

Угода про сторічне партнерство з Великою Британією 2025 року стала найамбітнішою серед низки двосторонніх безпекових угод, укладених Україною на виконання Спільної декларації країн «Групи семи» (G7) від липня 2023 року. Ці документи не підміняють собою майбутнє членство України в ЄС чи НАТО, а виконують функцію так званих «мостів безпеки» – проміжних юридично та фінансово закріплених гарантій, які забезпечують стійкість України на період до її повної інституційної інтеграції в євроатлантичні структури.

Британський дипломат Ian Прауд назвав угоду «піар-кроком», стверджуючи, що вона дублює попередні домовленості в 2020 р. і 2024 р.

Проте значне фінансування (£3 млрд щороку) і довгостроковий характер угоди спростовують твердження про її «нікчемність». Російська пропаганда (заява МЗС РФ в січні 2025 р.) назвала угоду «колоніальною». Угода є прикладом адаптації України до нових геополітичних реалій, де двосторонні угоди з європейськими країнами доповнюють інтеграцію до ЄС.

Порівняльна таблиця двосторонніх форматів

Критерій порівняння	Інтеграція до Європейського Союзу (ЄС)	Сторічне партнерство з Великою Британією
Формат співпраці	Наднаціональна інтеграція (передача частини суверенітету)	Двосторонній міждержавний альянс
Кінцева мета	Повноправне членство в ЄС та участь у прийнятті рішень	Стратегічне партнерство та безпековий «міст»
Безпековий вимір	Спільна політика безпеки та оборони	Пряма військово-технічна допомога (£3 млрд/рік) та спільні оборонні виробництва
Економічна інтеграція	Входження до Єдиного ринку ЄС та Митного союзу	Двостороння Зона вільної торгівлі + залучення інвестицій (UKEF, TIGER)
Нормативна адаптація	Повна гармонізація законодавства з acquis communautaire	Відсутність вимог змінювати внутрішнє законодавство України

Висновок

Європейська інтеграція України є результатом складного історичного шляху, позначеного боротьбою за демократичні цінності та геополітичну переорієнтацію. Від перших кроків після 1991 року через Угоду про асоціацію 2014 року до статусу кандидата на членство в ЄС 2022 року та Угоди про сторічне партнерство з Великою Британією 2025 року Україна утверджує свій європейський вибір, долаючи внутрішні перешкоди й зовнішню агресію. Цей процес відображає незворотність переходу до європейських стандартів демократії, права та економіки, але потребує системних реформ і міжнародної підтримки. У контексті війни та геополітичних викликів Україна позиціонує себе як ключовий суб'єкт європейської безпеки, що вимагає консолідації зусиль для реалізації її інтеграційного потенціалу.

ПИТАННЯ ДЛЯ ДИСКУСІЇ

1. Як внутрішні чинники (політична нестабільність, корупція) та зовнішній тиск (зокрема з боку Росії) впливали на нелінійність європейського інтеграційного шляху України з 1991 року до підписання Угоди про асоціацію в 2014 році?
2. Які ключові реформи, передбачені Угодою про асоціацію з ЄС, виявилися найскладнішими для України, і як їхня імплементація вплинула на соціокультурну та економічну трансформацію країни?
3. Чи можна вважати отримання статусу кандидата на членство в ЄС у 2022 році переломним моментом у геополітичному позиціонуванні України, і як війна впливає на виконання семи вимог Європейської Комісії?
4. У чому полягає стратегічна значущість Угоди про сторічне партнерство між Україною та Великою Британією 2025 року, і чи є вона лише доповненням до європейської інтеграції, чи окремим вектором зовнішньої політики?
5. Які основні виклики стоять перед Україною на шляху до повноцінного членства в ЄС, і як підтримка країн-членів ЄС та інших партнерів може вплинути на темпи цього процесу до 2030 року?

§3 Економічна інтеграція України: виклики та перспективи

I. Історична ретроспектива: від давніх торговельних шляхів до радянської монополії XX століття
II. Членство в Світовій організації торгівлі
III. Участь України в зонах вільної торгівлі
IV. Вплив глобалізації на економіку України

Економічна інтеграція є ключовим елементом сучасних міжнародних відносин, що визначає місце країни у глобальній економіці. Для України, яка прагне інтегруватися у світовий економічний простір, цей процес пов'язаний як із значними можливостями, так і з викликами.

I. Історична ретроспектива: від давніх торговельних шляхів до радянської монополії XX ростоліття

Українські землі історично формувалися як природний міст між Європою, Візантією та Сходом. Дніпровський торговельний шлях зв'язував Балтійське та Чорне моря, роблячи Київську державу активним учасником європейської торгівлі. В XIV–XVII ст. українські землі були інтегровані в західноєвропейський ринок. Через систему фільваркового господарства та річкові шляхи (Вісла, Західний Буг, Дністер) українське збіжжя, віск, хутро та деревина постачалися до країн Західної Європи (через Гданськ та інші балтійські порти). Низка українських міст (Київ, Луцьк, Львів, Кам'янець) мали ***складове право***[1] та були великими міжнародними емпоріями (торговельними центрами).

Зовнішньоекономічна політика козацької держави Війська Запорозького часто переорієнтовувалася. Тому неможливо виділити єдиний напрям: Березневі статті 1654 р. з Московським царством (тоді домовилися зберегти право самостійного збору податків і мита за козаками); Гадяцький договір 1658 р. з Річчю Посполитою (вдалося скасувати залежність від польських поміщиків); Корсунська угода 1669 р. з Османською імперією (закріплювалося право безмитної торгівлі на українсько-османському прикордонні).

Із поступовою ліквідацією автономії Гетьманщини у XVIII ст. Російська імперія цілеспрямовано зламала традиційні торговельні зв'язки України (протекціоністські митні бар'єри 1720–1730-х рр., заборона прямої торгівлі з Європою через західний сухопутний кордон).

У XIX ст. економіка України опинилася поділеною між двома імперіями. Південь України та Одеса (яка в 1819–1858 рр. користувалася режимом *порто-франко*[2]) стали головним зерновим експортером до Європи. Наприкінці XIX ст. Донбас та Придніпров'я пережили потужний індустріальний стрибок завдяки західноєвропейським інвестиціям: французькому, бельгійському, британському капіталу – яскравий приклад Джона Юза та заснування Юзівки (нині Донецьк). Галичина, Буковина та Закарпаття в складі Габсбурзької монархії розвивалися як сировинний периферійний регіон Центральної Європи, проте мали прямий доступ до центральноєвропейських ринків та інституцій.

Радянська Україна була інтегрована в економіку СРСР як постачальник сировини (вугілля, залізна руда, зерно) та промислової продукції (машинобудування, хімічна промисловість). Централізоване планування обмежувало економічну самостійність, але сприяло індустріалі-

[1] Право складу – середньовічний торговельний привілей міст, за яким купець, що перевозив товари через місто або зупинявся в ньому, був зобов'язаний виставити свій товар на продаж місцевим жителям протягом визначеного терміну за фіксованими цінами.
[2] Порто-франко (італ. «вільна гавань») – портова зона чи територія із особливим митним і інвестиційним режимом, де товари можна імпортувати, зберігати, переробляти та реекспортувати без сплати ввізного мита та податків.

зації. Залежність від московського центру обмежувало доступ до світових ринків.

У міжвоєнний період західноукраїнські землі входили до складу Польщі, Румунії, Чехословаччини, що звісно впливало на їхню економічну орієнтацію на Західну Європу. Після війни УРСР залишалася частиною соціалістичного табору, а це суттєво обмежувало економічні зв'язки із Заходом.

Залежність від одного економічного партнера (СРСР у XX столітті, Росія до 2014 року) беззаперечно довело ризики монополії у торгівлі. У рамках соціалістичного табору УРСР була активним учасником **Ради економічної взаємодопомоги** (РЕВ, 1949–1991 рр.), яка координувала економічні плани країн-членів та сприяла обміну науково-технічною інформацією. Рада була створена як відповідь на укладання країнами Заходу в 1947 р. **Генеральної угоди з тарифів і торгівлі** (ГАТТ), яка в 1995 р. трансформувалася в **Світову організацію торгівлі** (СОТ).

Близько третини зовнішньої торгівлі УРСР припадало на країни РЕВ поза СРСР, зокрема НДР, Чехословаччину та Польщу, до того ж експорт України до цих країн значно перевищував імпорт. УРСР виступала важливим ринком збуту для країн РЕВ, а іноземні інвестиції, наприклад, з Чехословаччини в Криворізькі рудники чи Болгарії в завод «Азовсталь», сприяли розвитку промисловості. Проте відсутність спільної валюти та централізоване управління в РЕВ обмежували економічну гнучкість України, що підкреслює сучасну необхідність диверсифікації торговельних партнерів.

У XX ст. економічна інтеграція України була, по суті, примусовою та плановою – в рамках Радянського Союзу та його економічного угруповання РЕВ. Нинішня диверсифікація ринків, яка орієнтується на Європу, Азію, Америку є відповіддю на історичні уроки. Модернізація економіки в минулому столітті (зокрема індустріалізація) має паралелі з сучасними зусиллями щодо гармонізації з нормами ЄС.

II. Членство в Світовій організації торгівлі

Приєднання України до Світової організації торгівлі (СОТ) стало важливим етапом інтеграції в глобальну економіку. Процес розпочався в 1993 році з подання заявки на вступ до ГАТТ/СОТ та Меморандуму про зовнішньоторговельний режим. Переговори, що тривали 14 років, охоплювали двосторонні угоди з 52 країнами щодо доступу до ринків товарів і послуг, а також масштабну адаптацію законодавства до стандартів СОТ. Ключові реформи охоплювали:

• усунення дискримінаційних податкових пільг для окремих промислових підприємств, що забезпечило рівність умов для всіх суб'єктів господарювання;

• скасування пільг у спеціальних економічних зонах, зокрема звільнень від ПДВ, мит і податку на прибуток, що сприяло прозорості бізнес-середовища;

• уніфікація акцизних ставок на вітчизняні та імпортні товари, зокрема транспортні засоби, відповідно до принципу національного режиму;

• відміна квот і ліцензування на експорт певних товарів, а також скасування вимоги обов'язкового продажу 50% валютної виручки експортерами;

• встановлення фіксованої плати за експортні ліцензії замість прив'язки до вартості контрактів, що знизило адміністративні бар'єри.

Віктор Ющенко був головним лобістом приєднання України до СОТ, надаючи цьому кроку вищий пріоритет в економічній політиці. 5 лютого 2008 р. він підписав договір про приєднання до Марракешської угоди[3], а 10 квітня 2008 р. Україна стала 152-м членом СОТ після ратифікації Верховною Радою протоколу про вступ. Членство сприяло лібералізації торгівлі, залученню іноземних інвестицій і створенню прозорішого бізнес-клімату, але посилило конкуренцію на

[3] Марракешська угода – договір, який створив СОТ та розширив сферу попереднього ГАТТ: окрім торгівлі товарами було врегульовано послуги і право інтелектуальної власності. Угода набула чинності 1 січня 1995 р.

внутрішньому ринку. У 2023 році Україна активно використовувала механізми СОТ, подавши позови проти Польщі, Словаччини та Угорщини через обмеження імпорту зерна, хоча згодом призупинила їх для пошуку компромісу.

Після 2008 р. перед економічною інтеграцією України постали нові завдання, а також перспективи:

• постійна потреба в гармонізації законодавства з нормами СОТ для підтримки міжнародних стандартів;

• посилення конкуренції з іноземними виробниками, що вимагає модернізації економіки;

• можливості для розширення експорту та інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості.

Членство в СОТ було принциповим кроком для подолання статусу-кво «пострадянської економіки» та відкриття шляху до переговорів про ВПЗВТ з ЄС (оскільки наявність членства в СОТ є обов'язковою умовою для підписання подібних угод з ЄС). Угода заклала критично важливу основу для подальшої інтеграції України у світовий економічний простір.

Аналіз переваг торгової системи СОТ

https://surl.li/cpewha

ІІІ. Участь України в зонах вільної торгівлі

Участь у зонах вільної торгівлі (ЗВТ) є одним із ключових елементів економічної інтеграції України. Ці угоди не лише знижують бар'єри у торгівлі, але й вимагають глибоких структурних реформ, що має вирішальне значення для модернізації економіки.

Стрижнем європейського вибору України та найбільш амбітним інтеграційним кроком стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Саме вона стала основою для створення 2014 р. **Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі** (ПВЗВТ, «Deep and Comprehensive Free Trade Area», DCFTA), яка набула чинності 1 вересня 2017 р.

ПВЗВТ – це набагато більше, ніж просто скасування мит. Вона передбачає лібералізацію торгівлі не лише товарами, але й послугами, капіталом та частково робочою силою, а також глибоку нормативну конвергенцію.

Основні положення ПВЗВТ:

• ***скасування та скорочення бар'єрів:*** стосується не лише тарифів (мит), але й нетарифних бар'єрів, як-от застарілі технічні регламенти, санітарні та фітосанітарні норми;

• ***гармонізація законодавства:*** Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати значну частину acquis communautaire (зведення права ЄС) у сферах стандартизації, сертифікації, захисту прав інтелектуальної власності та державних закупівель. Це створює єдині правила гри для українського та європейського бізнесу;

• ***доступ до найбільшого ринку:*** українські виробники, особливо в аграрному секторі, текстильній промисловості та металургії, отримали преференційний доступ до ринку ЄС із понад 450 мільйонами споживачів.

Інтеграція у великий і конкурентний ринок ЄС є непростим завданням. Для відповідності жорстким стандартам і технічним регламентам ЄС (наприклад, щодо якості харчової продукції, екологічності виробництва) потрібні значні інвестиції та модернізація виробничих потужностей. Українські підприємства, які десятиліттями були захищені, зіткнулися з прямою та жорсткою конкуренцією з боку високотехнологічних і субсидованих європейських виробників. Попри безмитний доступ, на чутливі категорії товарів (зокрема сільськогосподарську продукцію, як-от м'ясо, зерно, мед) діяли обмеження квот. Це викликало потребу у постійних ***переговорах та адаптації.***

Попри виклики, результати ПВЗВТ можна оцінити як вагомі:

• ***збільшення експорту:*** ЄС стабільно є головним торговельним партнером України. За даними останніх років, на ЄС припадає близько

40% зовнішньої торгівлі України;

• ***інтеграція у ланцюги доданої вартості:*** українські компанії все більше стають частиною європейських виробничих ланцюгів, експортуючи не лише сировину, а й компоненти та напівфабрикати;

• ***інвестиційна привабливість:*** гармонізація законодавства підвищує прозорість і передбачуваність бізнес-середовища, що сприяє залученню іноземних інвестицій.

Інші угоди про вільну торгівлю

Україна не обмежується лише європейським напрямом, активно диверсифікуючи свої зовнішньоекономічні зв'язки.

Партнер	Рік набуття чинності	Ключове значення
Європейська Асоціація Вільної Торгівлі (ЄАВТ) (Ісландія, Норвегія, Швейцарія, Ліхтенштейн)	2012 рік	Доступ до високоплатоспроможних ринків, які не є членами ЄС
Ізраїль	2021 рік	Розширення співпраці у сфері високих технологій
Велика Британія	2021 рік	Збереження преференційного режиму після Brexit та «цифровий безвіз» з 2024 р.
Туреччина	2022 рік	Розширення доступу на великий та динамічний ринок регіонального лідера
Канада	2024 рік	Поглиблено безмитну торгівлю, електронну комерцію і захист інвестицій

Крім того, Україна є учасницею регіональних об'єднань, як-от ГУАМ, та має угоди в рамках СНД, хоча їхнє економічне значення суттєво зменшилося. Мультиформатний характер ЗВТ має свої особливості, переваги яких очевидні: розподіл ринків збуту та зниження залежності від одного торговельного партнера, посилення геополітичної стійкості через тісні економічні зв'язки з різними країнами.

Окремим напрямом регіональної економічної інтеграції України є участь в Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС). Організацію було засновано 1992 року в Стамбулі з ініціативи тодішнього президента Туреччини Тургута Озала. Україна є державою-засновницею. У 1998 році на Ялтинському саміті було підписано Статут ОЧЕС, який Україна ратифікувала у 1999 році. До складу організації входять 12 держав (серед них Азербайджан, Болгарія, Грузія, Вірменія, Албанія, Молдова, Румунія, Туреччина, Греція, Сербія, а також Росія).

ОЧЕС декларує цілі розвитку торгівлі, транспорту, енергетики, туризму, охорони довкілля та боротьби з організованою злочинністю в Чорноморському регіоні. Для України членство мало певне значення на початковому етапі в 1990-х роках як майданчик для діалогу із сусідами та просування інтересів у транспортній і торговельній сферах. Однак практична ефективність організації залишалася обмеженою. Багато проєктів мали декларативний характер, а рішення ухвалювалися консенсусом, що ускладнювало прогрес за наявності серйозних політичних розбіжностей між членами.

Після 2014 року, а особливо з початком повномасштабної війни 2022 року, обмеженість ОЧЕС стала особливо помітною. Організація фактично не змогла відіграти помітної ролі у розв'язанні проблеми безпечного експорту українського зерна через Чорне море. «Чорноморська зернова ініціатива» 2022–2023 років реалізовувалася під егідою ООН і за посередництва Туреччини, а

не в рамках ОЧЕС. Наявність Росії як повноправного члена суттєво обмежувала здатність організації реагувати на агресію одного з учасників проти іншого. Це об'єктивно знизило політичну і практичну цінність формату для України.

Перспективи ОЧЕС для України залишаються стриманими. Організація може зберігатися як додатковий канал комунікації з окремими чорноморськими державами, особливо в питаннях транспорту, екології Чорного моря та енергетичних проєктів. Однак у стратегії економічної інтеграції України пріоритет однозначно належить європейському напряму (ПВЗВТ з ЄС), двостороннім угодам з ключовими партнерами та глобальним форматам (СОТ). ОЧЕС у нинішньому вигляді не є і навряд чи стане драйвером глибокої економічної інтеграції.

За реалізації різних зон вільної торгівлі варто врахувати, що труднощі можуть з'явитися з адаптацією до різних стандартів. Кожна угода має свої правила, стандарти та вимоги. Обмежені ресурси та час створюють складнощі для одночасного виконання умов кількох угод, що може уповільнювати зростання. Неправильне використання правил може призвести до того, що товари з третіх країн потраплятимуть на український ринок через ЗВТ, оминаючи мита, що може нашкодити вітчизняним виробникам.

Портал «Європейський простір» *– аналітика щодо економічної інтеграції України та адаптації до стандартів ЄС*

https://surl.li/dlqrmd

IV. Вплив глобалізації на економіку України

Глобалізація характеризується зростанням міжнародної торгівлі, потоків капіталу, технологій та інформації. Для України це створює як можливості, так і ризики.

Позитивний вплив:

• доступ до глобальних ринків: українські IT-послуги, аграрна продукція та металургія активно інтегруються у світові ланцюги;

• залучення іноземних інвестицій: зростання інтересу до України з боку транснаціональних корпорацій (наприклад, у сфері відновлювальної енергетики);

• трансфер технологій: співпраця з міжнародними компаніями сприяє модернізації промисловості.

Негативний вплив:

• залежність від сировинного експорту: Україна залишається експортером сировини (зернові, метали), що робить економіку вразливою до коливань світових цін;

• конкуренція з дешевою робочою силою країн Азії та Африки;

• відплив кваліфікованих кадрів (трудова міграція до країн ЄС, США і Канади).

Специфічні виклики глобалізації для України проявляються передусім в геополітичній нестабільності навіть в XXI ст. Актуальним залишається необхідність реформ для підвищення конкурентоспроможності, зокрема в судовій системі, боротьба з корупцією, покращення бізнес-клімату. Гострими є екологічні виклики, які вимагають гармонізації з нормами ЄС щодо «зеленої» економіки (наприклад, впровадження «CBAM» – механізму вуглецевого коригування на кордоні).

Деякі компанії в ЄС переносять своє виробництво в країни з менш суворими екологічними стандартами, щоб уникнути плати за викиди вуглецю. Через це викиди парникових газів не зменшуються, а просто переміщуються в інші країни, і товари з таких країн можуть бути дешевшими за європейські. CBAM зобов'язує імпортерів в ЄС купувати спеціальні **CBAM-сертифікати** для певних груп товарів, які виробляються за межами ЄС. Вартість цих сертифікатів залежить від обсягу викидів вуглецю, які відбулися під час виробництва товару. Це створює «рівні умови» для європейських

виробників, які вже платять за свої викиди за системою торгівлі викидами ЄС (EU ETS).

Як підсумок можна окреслити такі ***перспективи*** *для економіки України на глобальній арені:*

• розвиток цифрової економіки – Україна є одним із лідерів у сфері IT-аутсорсингу в Європі;

• інтеграція в «зелені» ініціативи ЄС, зокрема у сфері відновлювальної енергетики;

• посилення позицій у глобальних ланцюгах постачання завдяки географічному розташуванню.

Висновок

Економічна інтеграція України у глобальний простір поєднує історичний досвід і сучасні реформи. Участь УРСР у РЕВ та залежність від СРСР підкреслили ризики економічної монополії, що спонукає до сучасної диверсифікації ринків. Членство в СОТ з 2008 року, підкріплене реформами (скасування пільг, уніфікація податків, лібералізація торгівлі), сприяло прозорості бізнес-середовища, але посилило конкуренцію. DCFTA з ЄС відкриває можливості для експорту та інвестицій, вимагаючи адаптації до європейських стандартів. Глобалізація створює перспективи для цифрової економіки та «зелених» технологій, але загострює виклики сировинної залежності та геополітичної нестабільності. Успіх України залежить від системних реформ, подолання корупції та використання географічного й економічного потенціалу для інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості.

ПИТАННЯ ДЛЯ ДИСКУСІЇ

1. У чому полягають паралелі між торгово-економічними зв'язками українських земель у давню добу та сучасним вектором євроінтеграції України?
2. Порівняйте наслідки монополізації торгівлі УРСР у рамках РЕВ і СРСР із сучасними процесами диверсифікації зовнішньоекономічних партнерів України.
3. Які реформи, проведені в процесі вступу України до СОТ, мали найбільший вплив на економіку, і які з них виявилися найскладнішими для реалізації?
4. Як членство України в СОТ сприяє диверсифікації економічних зв'язків порівняно з досвідом участі УРСР у РЕВ?
5. Які основні переваги та ризики ПВЗВТ для України?
6. Як глобалізація впливає на конкурентоспроможність української економіки?
7. Які уроки XX ст. можуть бути корисними для сучасної економічної політики України?

МЕРЕЖА УВТ УКРАЇНИ

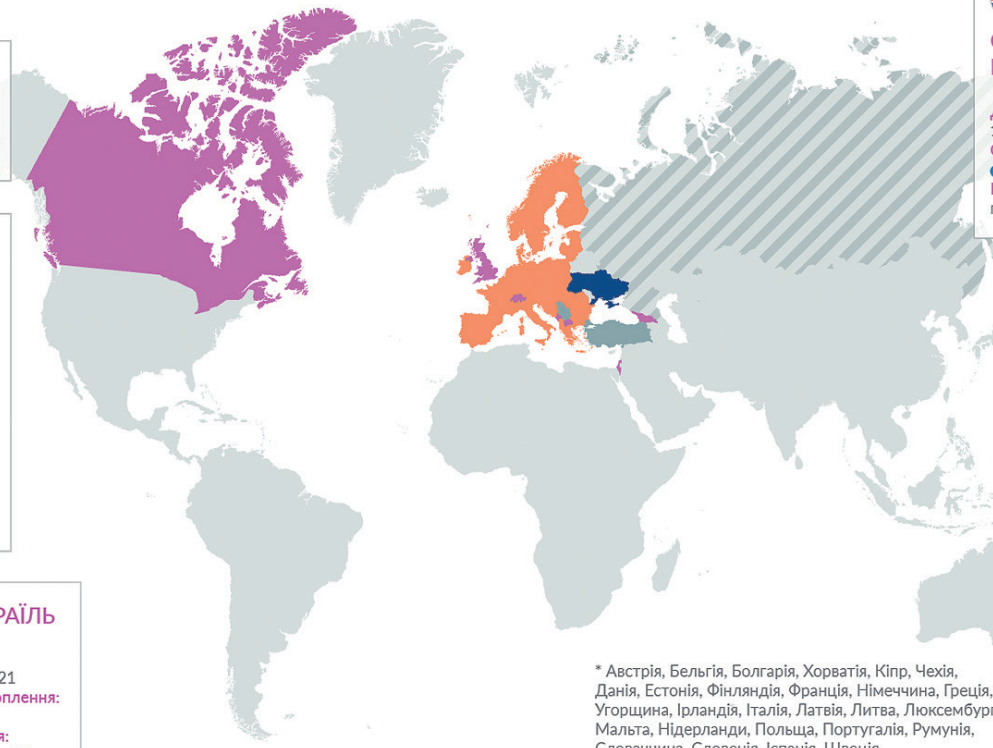

УКРАЇНА

Україною укладено 19 УВТ, які охоплюють ринки 47 країн світу (більше 800 млн споживачів)

ЄС*
(27 країн-членів)

Діє з:
1 січня 2016 (тимчасове застосування торговельної частини Угоди про асоціацію з ЄС), несиметричні преференції для українських експортерів
1 вересня 2017 набрання чинності в повному обсязі

Сфера охоплення:

Населення:
приблизно 445 млн

КАНАДА

Діє з:
1 серпня 2017

Сфера охоплення:

Населення:
приблизно 37,7 млн

ІЗРАЇЛЬ

Діє з:
1 січня 2021

Сфера охоплення:

Населення:
приблизно 9,2 млн

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ

Діє з:
1 січня 2021

Сфера охоплення:

Населення:
близько 67,9 млн

ГРУЗІЯ

Діє з:
4 червня 1996

Сфера охоплення:

Населення:
приблизно 4 млн

ПІВНІЧНА МАКЕДОНІЯ
(перегляд УВТ)

Діє з:
5 липня 2001

Сфера охоплення:

Населення:
приблизно 2,1 млн

ЄВРОПЕЙСЬКА АСОЦІАЦІЯ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ (ЄАВТ)**

Діє з:
1 червня 2012

Сфера охоплення:

Населення:
приблизно 14,5 млн

СНД***

Діє з:
20 вересня 2012

Сфера охоплення:

Населення:
приблизно 136,4 млн

ЧОРНОГОРІЯ

Діє з:
з 1 січня 2013

Сфера охоплення:

Населення:
0,63 млн

* Австрія, Бельгія, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція.

** Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія.

*** Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Російська Федерація (з 1 січня 2016 р. Російська Федерація по відношенню до України в односторонньому порядку припинила виконання своїх зобов'язань у ЗВТ в рамках СНД), Таджикистан, Узбекистан, Україна.

Сфера охоплення УВТ:

- товари
- послуги
- державні закупівлі
- поступове законодавче наближення та економічна інтеграція з ЄС

Поточні переговори

ТУРЕЧЧИНА І СЕРБІЯ

§4 Україна в системі міжнародних організацій

I. Історичний досвід участі України в міжнародних організаціях
II. Роль України в ООН, ОБСЄ, Раді Європи.
III. Сучасні виклики та внесок України в міжнародну безпеку.

I. Історичний досвід участі України в міжнародних організаціях

1. Ранні форми міжнародної взаємодії

У давніші періоди на території України не існувало міжнародних організацій у сучасному розумінні. Зовнішня політика будувалася переважно на двосторонніх договорах. Київська Русь була відносно самодостатньою державою і розвивала відносини із Візантією, Польщею, Угорщиною, Священною Римською імперією та кочовими народами через систему династичних шлюбів і міждержавних угод.

Після розпаду Русі з'являються перші спроби створення ширших коаліцій. На початку XIII ст. князь Роман Мстиславич висував ідею відновлення єдності руських земель через обрання головного київського князя, однак не отримав підтримки, зокрема від Всеволода Велике Гніздо. Оскільки удільні князівства вже діяли як фактично незалежні політичні одиниці, таке об'єднання мало б характер міжнародного союзу, а не відновлення єдиної централізованої держави. Найамбітнішою спробою створення антимонгольської коаліції став проєкт Данила Галицького в середині XIII ст. Князь намагався заручитися підтримкою Папи Римського та західноєвропейських монархів, однак коаліція так і не була реалізована.

У ранньомодерну добу українські землі входили до складу Речі Посполитої, яка за своєю природою була радше конфедерацією, ніж унітарною державою. Це створювало простір для власної дипломатії українських еліт. Особливо активною вона стала в період Гетьманщини. Богдан Хмельницький у 1650-х роках активно лобіював створення широкої антипольської коаліції за участю Гетьманщини, Швеції, Трансільванії та Бранденбургу-Пруссії. Більшість подібних проєктів (як і коаліційні плани інших гетьманів) не були повністю реалізовані, проте вони свідчать про стійке прагнення української політичної еліти шукати міжнародну підтримку та брати участь у системі європейських міждержавних союзів.

Отже, ще до появи класичних міжнародних організацій на українських землях існувала традиція як двосторонньої дипломатії, так і спроб формування багатосторонніх коаліцій.

2. Ліга Націй (1919–1946)

Наприкінці Першої світової війни, не знайшовши підтримки з боку Антанти, Українська Народна Республіка (УНР), а згодом Українська Держава П. Скоропадського були союзниками Центральних держав. Проте після поразки цього блоку у війні лідери Директорії були змушені знову переорієнтуватися на міжнародній арені. У міжвоєнний період Україна не була незалежною державою, але УНР намагалася здобути міжнародне визнання через Лігу Націй. У 1919–1920 роках представники УНР зверталися до Ліги Націй з проханням визнати Україну як суб'єкт міжнародного права, однак через радянську окупацію ці спроби не увінчалися успіхом.

Ліга Націй утворена під час Паризької мирної конференції з ініціативи Вудро Вільсона, хоча США так і не стали її членом. Оскільки в міжвоєнний період Західна Україна була частиною Польщі, Румунії і Чехословаччини, то українці також мають дотичне відношення до співзаснування Ліги Націй. 1934 року до організації приєднався СРСР.

3. Україна в ООН

У 1945 році Україна як УРСР стала членом-засновником[1] ООН разом із СРСР і БРСР, що було унікальним випадком, адже інші республіки СРСР такого привілею не отримали. Хоча зовнішня політика УРСР була підконтрольною Мо-

скві, українці брали участь у розробці Статуту ООН і підписанні ключових міжнародних договорів. Делегацію від УРСР в Сан-Франциско очолював міністр закордонних справ УРСР Дмитро Мануїльський.

Після 1991 року Україна зберегла місце в організації як правонаступниця УРСР та отримала повноцінний голос у міжнародних організаціях, що дало їй змогу активно відстоювати власні інтереси.

ІІ. Роль України в ООН, ОБСЄ, Раді Європи

Сучасна Україна активно бере участь у діяльності міжнародних організацій, що відіграють ключову роль у формуванні глобального порядку, забезпеченні безпеки та розвитку міжнародного співробітництва.

1. Україна в Організації Об'єднаних Націй (ООН)

Україна є одним із засновників ООН (з 1945 року), що підкреслює її історичну роль у створенні цієї організації. Як член-засновник Україна має право голосу в Генеральній Асамблеї та активно бере участь у роботі різних комітетів і програм.

Серед ключових напрямів діяльності є зокрема участь у миротворчих операціях: Україна надала своїх військових і поліцейських для місій ООН у різних регіонах (Косово, Ліберія, Південний Судан). Також Україна робить свій внесок і підтримує ініціативи у сфері прав людини, сталого розвитку та боротьби зі зміною клімату.

Майданчик ООН став місцем боротьби за суверенітет для української дипломатії. Після 2014 року Україна неодноразово порушувала питання анексії Криму та агресії на Донбасі. У 2022–2023 роках Україна активно використовувала платформу Генеральної Асамблеї для привернення уваги до російської агресії, що сприяло ухваленню резолюцій на підтримку територіальної цілісності України.

Співробітництво України та ООН. Постійне представництво

https://surl.lt/itqddk

2. Україна в Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ)

ОБСЄ фактично створено у 1973 р., а офіційно – у 1975 р. з підписанням Гельсінської угоди. Штаб-квартира у Відні. Україна є активним учасником ОБСЄ з моменту приєднання в 1992 році. ОБСЄ відіграє важливу роль у врегулюванні конфліктів, зокрема на Донбасі.

У 2013 році міністр закордонних справ України Леонід Кожара був головою ОБСЄ, що стало важливим етапом для просування національних інтересів і демонстрації лідерства в регіональній безпеці. З 2014 року ОБСЄ розгорнула Спеціальну моніторингову місію (СММ) в Україні для моніторингу ситуації на сході країни, фіксації порушень режиму припинення вогню та підтримки діалогу між сторонами.

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року діяльність Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ була фактично згорнута. Організація зіткнулася із серйозними обмеженнями в роботі на території України. Відтоді акцент діяльності ОБСЄ щодо України змістився з оперативного моніторингу на політичний вимір – підтримку територіальної цілісності України, фіксацію порушень міжнародного гуманітарного права та роботу в рамках постій-

[1] Держава-засновниця ООН – держава, яка брала участь у Конференції Об'єднаних Націй у Сан-Франциско 1945 року і підписала Статут ООН, ставши одним із первісних членів організації (Україна в статусі УРСР була серед 51 держави-засновниці).

[2] Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ (СММ ОБСЄ) – неозброєна цивільна місія Організації з безпеки і співробітництва в Європі, розгорнута в Україні з березня 2014 року до березня 2022 року з метою об'єктивного моніторингу ситуації з безпекою, сприяння діалогу сторін і фіксації порушень режиму припинення вогню.

Як Україна вперше очолила ОБСЄ

https://surl.li/vmhhsy

них рад і форумів організації.

3. Україна в Раді Європи

Рада Європи заснована у 1949 р. в Лондоні. Штаб-квартира в Страсбурзі. Україна приєдналася до Ради Європи в 1995 році, що опосередковано наблизило її до подальшої європейської інтеграції.

Ключові аспекти діяльності українських делегатів в Раді Європи:

• участь у Європейському суді з прав людини (ЄСПЛ): громадяни України мають право звертатися до ЄСПЛ для захисту особистих прав;

• участь у Парламентській асамблеї Ради Європи (ПАРЄ): розробка демократичних стандартів і прав людини;

• Конгрес Місцевих і Регіональних Влад в Європі, складається з двох палат: Палата місцевих влад і Палата регіонів. Україна має по 12 делегатів в обох палатах. У складі Конгресу також є *чотири комісії* – інституціональна, комісія культури та освіти, комісія соціальної взаємодії, комісія сталого розвитку.

Рада Європи підтримує Україну в проведенні реформ у сфері судової системи, боротьби з корупцією та децентралізації. У 2022 році ПАРЄ ухвалила резолюцію про визнання Росії державою-терористом, що стало можливим завдяки дипломатичним зусиллям української делегації. Членство в Раді Європи та юрисдикція Європейського суду з прав людини залишаються важливим інструментом захисту прав громадян України навіть в умовах війни. Водночас організація стала одним із майданчиків, де Україна системно просуває питання відповідальності Росії за порушення прав людини та міжнародного права.

Інституційне представництво України в провідних міжнародних організаціях

Організація	***Рік вступу / статус***	***Ключові структури та механізми залучення***	***Основний фокус діяльності***
ООН	**1945** (член-засновник)	Генеральна Асамблея, Рада Безпеки (непостійне членство), миротворчі місії	Протидія агресії, захист суверенітету, продовольча безпека (Grain from Ukraine)
ОБСЄ	**1992**	Постійна рада, Спеціальна моніторингова місія (СММ, 2014–2022), Форум із співробітництва в галузі безпеки	Регіональна безпека, фіксація порушень міжнародного гуманітарного права
Рада Європи	**1995**	ПАРЄ, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), Конгрес місцевих і регіональних влад	Захист прав людини, притягнення воєнних злочинців до відповідальності

ІІІ. Сучасні виклики та внесок України в міжнародну безпеку

1. Миротворча діяльність під егідою ООН та інших організацій

Україна почала брати участь у миротворчих місіях ООН у 1992 році, відправивши своїх військових до Югославії. З того часу українські миротворці працювали в країнах, як-от Ліберія, Демократична Республіка Конго, Південний Судан, Косово та Сьєрра-Леоне. Загалом Україна направила понад 45000 військовослужбовців до миротворчих операцій, що є одним із найвищих показників серед європейських країн.

До 2014 року Україна входила до складу

найбільших європейських контриб'юторів миротворчих місій ООН. Після початку російської агресії пріоритети змінилися: значна частина досвіду та ресурсів була переорієнтована на захист власної території. Водночас Україна продовжує підтримувати окремі місії ООН і ділиться з міжнародною спільнотою унікальним досвідом ведення сучасних конфліктів.

Українські миротворці надавали не лише військову підтримку, але й брали участь у гуманітарних операціях, як-от захист цивільного населення та підтримка інфраструктури в зонах конфлікту. **Приклади:**

• У 2000-х роках Україна була однією з ключових країн, що надали контингенти для місії ООН у Ліберії (UNMIL), сприяючи стабілізації після громадянської війни.

• У 2019–2021 роках українські вертолітні підрозділи працювали в Малі в рамках місії ООН (MINUSMA), забезпечуючи логістичну підтримку та евакуацію поранених.

Це доводить готовність України брати на себе відповідальність за глобальну безпеку і сприяє професійному розвитку Збройних Сил України.

Географія та специфіка участі України в ключових миротворчих місіях ООН

Місія / Регіон	***Період***	***Залучений контингент та функції***	***Значення для України***
UNPROFOR *(Югославія)*	1992–1995	Піхотні батальйони, миротворчі операції	Дебют України як миротворчої держави
UNMIL *(Ліберія)*	2003–2018	Авіаційний контингент (вертольоти), медична підтримка	Стабілізація Західної Африки
MINUSMA *(Малі)*	2019–2021	Вертолітні підрозділи, евакуація поранених, логістика	Підтвердження високих стандартів авіаційної підтримки ООН

2. Протидія російській агресії як внесок у глобальну безпеку

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році стало одним із найбільших викликів для міжнародної безпеки після Другої світової війни. Україна, протистоячи агресору, фактично захищає не лише власну територіальну цілісність, але й принципи міжнародного права, закріплені в Статуті ООН. Збройні Сили України ефективно стримують російську армію, що має наслідки для безпеки країн НАТО, особливо в Східній Європі. Успішна оборона України запобігає подальшій можливій ескалації російської агресії в регіоні.

Фактично з лютого 2022 року Україна стала найбільшим практичним тестом ефективності принципів Статуту ООН у XXI столітті. Її здатність протистояти агресії ядерної держави, використовуючи норми міжнародного права, рішення Генеральної Асамблеї ООН та підтримку партнерів, має стратегічне значення не лише для європейської, а й для глобальної системи безпеки.

Україна стала «лабораторією» для вивчення сучасних гібридних війн, включаючи кібератаки, дезінформацію та економічний тиск. Український досвід аналізують міжнародні організації, як-от НАТО та ОБСЄ, для розробки стратегій протидії подібним загрозам. Успішна оборона України в перші місяці 2022 року (зокрема битви за Київ, Харків і Херсон) продемонструвала світові можливість ефективного опору переважаючому супротивнику, що посилило підтримку України з боку партнерів.

3. Енергетична безпека Європи

Україна історично була ключовим транзите-

[3] Контриб'ютор (від англ. contributor) – держава, яка надає персонал (військових, поліцейських, цивільних експертів) та/або техніку, обладнання чи фінансові ресурси для участі в міжнародних миротворчих операціях під егідою ООН чи інших організацій.

ром природного газу з Росії до Європи через свою газотранспортну систему (ГТС). Навіть після 2014 року Україна забезпечувала стабільність постачання газу до країн ЄС.

Після 2022 року Україна активно працює над диверсифікацією джерел енергії, зокрема через співпрацю з європейськими партнерами у сфері відновлювальної енергії та ядерної енергетики.

Україна сприяє зниженню енергетичної залежності Європи від російських енергоносіїв та підтримує ініціативи з імпорту скрапленого природного газу (LNG) через європейські термінали. Зростає інтерес до відновлювальних джерел енергії, що відповідає цілям Європейського зеленого курсу та сприяє глобальній боротьбі зі зміною клімату. У 2023 році було підписано низку угод із європейськими країнами про співпрацю в сфері водневої енергетики. Отже, Україна з транзитера російських енергоносіїв поступово перетворюється на активного учасника європейської політики енергетичної безпеки та зеленого переходу.

4. Гуманітарна діяльність і підтримка глобальних ініціатив

Попри внутрішні виклики, Україна активно співпрацює з міжнародними гуманітарними організаціями, як-от Управління ООН з координації гуманітарних питань (OCHA), для надання допомоги цивільному населенню в зонах конфлікту. Міжнародні партнери надають гуманітарну допомогу Україні, а наша сторона координує її розподіл.

Також Україна працює з Міжнародною організацією з міграції (IOM) та Агентством ООН у справах біженців (UNHCR) для підтримки внутрішньо переміщених осіб і біженців. Цей досвід використовується іншими країнами для вирішення подібних криз.

Українські дипломати працюють над програмами ООН, спрямованими на досягнення Цілей сталого розвитку (SDGs), зокрема в сфері боротьби з бідністю, забезпечення продовольчої безпеки та захисту прав людини. У 2022 році Україна ініціювала програму «Зерно з України» (Grain from Ukraine), спрямовану на постачання зерна до країн Африки та Азії, що постраждали від глобальної продовольчої кризи, спричиненої війною.

5. Розвиток оборонного потенціалу та співпраця з НАТО

Хоча Україна не є членом НАТО, вона активно співпрацює з Альянсом через програми, як-от Партнерство заради миру та Комплексний пакет допомоги (CAP). Україна брала участь у спільних навчаннях, як-от «Sea Breeze» і «Rapid Trident», що сприяють підвищенню стандартів безпеки в регіоні.

Українські військові діляться з партнерами НАТО досвідом протидії сучасним загрозам, зокрема в умовах війни з Росією. Це охоплює тактику ведення бойових дій, протидію дронам і кіберзахист. Проведення реформ у Збройних Силах України відповідно до стандартів НАТО фактично сприяє зміцненню східного флангу Альянсу. У 2023 році Україна отримала статус партнера НАТО з розширеними можливостями (EOP), що підкреслює її стратегічну роль у європейській безпеці.

Трансформація військово-політичної співпраці України та НАТО

Етап / Програма	***Період***	***Основні інструменти / Навчання***	***Практичне значення***
Партнерство заради миру	з 1994 року	Навчання Sea Breeze, Rapid Trident	Оперативна сумісність ЗСУ з силами Альянсу
Партнер з розширеними можливостями (EOP)	з 2020 р. / підтверджено у 2023 р.	Поглиблений обмін розвідданими, допуск до навчань	Стратегічне зближення, підготовка до повноцінного членства
Рада Україна – НАТО	засновано у 2023 році	Спільні консультації, антикризові механізми	Інституційний механізм прийняття рішень на рівні рівний-із-рівним

Висновок

Україна відіграє важливу роль у системі міжнародних організацій, як-от ООН, ОБСЄ та Рада Європи, демонструючи активну позицію в питаннях безпеки, прав людини та демократичного розвитку. Історичний досвід участі в міжнародних структурах, починаючи від спроб УНР у Лізі Націй до сучасної діяльності в ООН, свідчить про прагнення України до визнання та захисту своїх інтересів. Сьогодні Україна стикається із серйозними викликами, але її внесок у міжнародну безпеку є значним і має потенціал для подальшого зростання.

ПИТАННЯ ДЛЯ ДИСКУСІЇ:

1. Чому більшість спроб створення міжнародних коаліцій за участю українських політичних утворень у середньовіччі та ранньомодерну добу не були реалізовані?
2. Які ключові досягнення України в ООН за останні роки?
3. Як ОБСЄ сприяє врегулюванню конфлікту на Донбасі?
4. Яким чином членство в Раді Європи впливає на реформи в Україні?
5. Як історичний досвід участі України в міжнародних організаціях впливає на її сучасну зовнішню політику?
6. Чи можна вважати миротворчу діяльність України до 2014 року одним із найуспішніших напрямів її зовнішньої політики?
7. У чому полягає головна відмінність між участю України в класичних міжнародних організаціях (ООН, ОБСЄ, Рада Європи) та її двосторонніми безпековими угодами з окремими державами в умовах війни?
8. Які перспективи України в поглибленні співпраці з міжнародними організаціями?

§5 Україна та НАТО: історія і сучасність

I. Історичні аспекти військової співпраці України
II. Еволюція відносин України з НАТО
III. Галузева співпраця
IV. Вплив російсько-української війни на євроатлантичну інтеграцію

I. Історичні аспекти військової співпраці України

У період Русі та Галицько-Волинського князівства військова співпраця мала переважно характер ситуативних союзів і династичних угод із сусідніми державами (Польщею, Угорщиною, Візантією, пізніше – Литвою). Після втрати державної самостійності українські землі входили до військових систем Речі Посполитої та Московської держави (з 1721 р. Російської імперії). Козацтво зберігало елементи власної військової організації і періодично шукало зовнішньої підтримки (зокрема, у Швеції, Османській імперії, Кримському ханстві), однак повноцінних довготривалих військових альянсів на рівноправній основі створити не вдалося. Цей досвід відсутності надійних зовнішніх гарантій безпеки став однією з причин вразливості українських політичних утворень у XX столітті.

У період Визвольних змагань 1917–1921 років Українська Народна Республіка намагалася встановити військові зв'язки з країнами Антанти, але через внутрішні та зовнішні чинники ці спроби не мали успіху. Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського постала як союзник воєнного блоку Центральних держав, але через його поразку в Першій світовій війні ці відносини були короткотривалими.

У радянський період більша частина України була складником військової системи СРСР, що обмежувало її самостійність у міжнародній військовій співпраці. Українська Військова Організація (УВО) заснована у 1920 р. Євгеном Коновальцем та її наступниця Організація Українських Націоналістів (ОУН) були змушені покладатися переважно на власні сили. Німецьке керівництво в роки Другої світової війни одразу відмовило ОУН в підтримці розбудови української державності.

Солдати УРСР, окрім Другої світової війни, були змушені воювати в Радянсько-фінській війні 1939–1940 рр., брали участь в придушенні повстань в Угорщині 1956 р. і в Чехословаччині в 1968 р. Українські радянські військові надавали допомогу або гібридно обмеженими контингентами були задіяні в Корейській війні 1950–1953 рр., В'єтнамській війні 1957–1975 рр., Арабо-ізраїльських війнах (1967 р., 1969–1970 рр., 1973 р.), в громадянській війні в Анголі з 1975 р., у війні за Огаден 1977–1978 рр. Неприхованим було вторгнення радянських військ в Афганістан (1979–1989 рр.), де українці становили другу за чисельністю національну групу.

Унікальним епізодом в історії стало подання Українською РСР заявки на вступ до НАТО в 1954 році в рамках радянської дипломатичної стратегії. 31 березня 1954 р. СРСР, разом із формально окремими заявками від УРСР і БРСР, звернувся до західних країн із пропозицією приєднатися до Альянсу, щоб продемонструвати мирні наміри та послабити антирадянську спрямованість НАТО. Ця ініціатива, підтримана міністром закордонних справ СРСР Андрієм Громиком, мала на меті або підірвати «агресивний» характер Альянсу в разі згоди, або викрити його «ворожість» у разі відмови. США, Франція та Велика Британія відхилили заявки 7 травня 1954 р., що дало змогу Радянському Союзу просувати власну альтернативну систему колективної безпеки, яка розвалилася разом з розпадом СРСР.

У 1990-х Україна активно співпрацювала з країнами Центральної Європи (Польща, Угорщина) у військовій сфері, що стало основою для подальшої інтеграції в європейські структури.

Спільні навчання, як-от «Sea Breeze» з 1997 року, за участю США, країн НАТО та України, сприяли підвищенню стандартів ЗСУ.

Історичний досвід показує, що безпека України залежить від міжнародних альянсів. Відсутність міцних союзів у XX ст. була одним з ключових аспектів до втрати суверенітету України. Сучасна співпраця з НАТО та країнами Заходу (США, Велика Британія, Канада) базується на прагненні уникнути історичних помилок і забезпечити стійкість перед зовнішніми загрозами.

ІІ. Еволюція відносин України з НАТО

Після здобуття незалежності в 1991 році Україна розпочала діалог з НАТО в межах програми **«Партнерство заради миру»**[1] (ПЗМ), приєднавшись до неї в 1994 році. Це стало першим кроком до співпраці без формального прагнення до членства, даючи змогу Україні брати участь у спільних навчаннях і миротворчих операціях. У 1997 році було підписано **Хартію про особливе партнерство** між Україною та НАТО, яка окреслила основи співпраці у сферах безпеки, оборони та миротворчості. Україна активно долучалася до миротворчих місій під егідою НАТО, зокрема в Боснії та Косово, демонструючи свою готовність до міжнародної взаємодії.

Місія України при НАТО

https://surl.li/qtqbwz

Важливим етапом стало створення інституційних механізмів для поглиблення співпраці. У травні 1997 року в Києві відкрився Центр інформації та документації НАТО, який став першим інформаційним представництвом Альянсу в країні-партнері. Його мета полягала в підвищенні обізнаності українського суспільства про діяльність НАТО, роз'ясненні переваг співпраці та підтримці діалогу з громадськістю. Центр, підпорядкований Управлінню громадської дипломатії НАТО, забезпечував відкритий доступ для громадян, сприяючи прозорості та просвітницькій роботі. У квітні 1999 року в Києві запрацював Офіс зв'язку НАТО, який відігравав ключову роль у координації участі України в програмі ПЗМ та підтримці оборонних реформ, спрямованих на модернізацію Збройних Сил України (ЗСУ).

Для консолідації зусиль у 2015 році було створено **Представництво НАТО в Україні** (офіційно почало роботу з 1 березня 2016 р.), яке об'єднало Центр інформації та документації і Офіс зв'язку. Представництво стало важливим інструментом для координації проєктів, обміну досвідом і підтримки реформ, необхідних для наближення України до стандартів НАТО. Воно сприяє реалізації Річних національних програм (РНП), забезпечує діалог на високому рівні та підтримує інформаційні кампанії для зміцнення суспільної підтримки євроатлантичної інтеграції.

На Бухарестському саміті НАТО 2008 року країни Альянсу визнали, що Україна та Грузія можуть стати членами НАТО за умови виконання необхідних критеріїв. Було запроваджено РНП для підготовки до членства. Бухарестський саміт 2008 р. був важливим політичним сигналом, однак відсутність чіткого Плану дій щодо членства і подальша політика «перезавантаження» відносин Заходу з Росією фактично загальмували прогрес. Це продемонструвало, що політична декларація без конкретних механізмів підготовки до членства має обмежену практичну цінність. За президентства Віктора Януковича (2010–2014 рр.) співпраця з НАТО була обмеженою через політику «позаблоковості». Після Революції Гід-

[1] Партнерство заради миру (ПЗМ) – програма НАТО, яка дає змогу країнам-партнерам розвивати військову співпрацю з Альянсом без зобов'язання щодо майбутнього членства. Передбачає участь у спільних навчаннях, миротворчих операціях та оборонних реформах.

ності 2014 року Україна офіційно відмовилася від позаблокового статусу, а зміни до Конституції 2019 року закріпили курс на повноправне членство в НАТО як стратегічну мету.

Суспільна підтримка євроатлантичної інтеграції змінювалася з часом. У 1990-х роках підтримка вступу до НАТО становила лише 20-30%. Після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році, за даними опитувань Центру Разумкова, вона зросла до 80-90%, що відображає зміну сприйняття НАТО як гаранта безпеки. Представництво НАТО в Україні відіграло важливу роль у цьому процесі, сприяючи інформаційній роботі та зміцненню довіри до Альянсу серед українців.

Відносини Україна–НАТО
(офіційний сайт)

https://surl.li/dmrhzm

ІІІ. Галузева співпраця

Галузева співпраця між Україною та НАТО охоплює широкий спектр напрямів, включаючи реформування сектору безпеки та оборони, військово-технічну співпрацю, кіберзахист, наукові проєкти та підготовку до надзвичайних ситуацій. Ці ініціативи координуються через Комісію Україна–НАТО (КУН), створену в 1997 році відповідно до Хартії про особливе партнерство. КУН забезпечує виконання положень Хартії та Плану дій 2002 року, сприяючи реалізації реформ і зміцненню безпеки в євроатлантичному просторі.

Реформування сектору безпеки та оборони

Співпраця з НАТО в реформуванні Збройних Сил України є однією з наймасштабніших серед країн-партнерів Альянсу. Україна використовує досвід НАТО для трансформації армії з призовної на професійну, компактну та мобільну, здатну відповідати сучасним викликам безпеки. Ключовими кроками стали розробка Стратегічного оборонного бюлетеня (СОБ) 2016 року та проведення другого Оборонного огляду, які базуються на методологіях НАТО. Ці документи визначають напрями реформ, зокрема посилення демократичного контролю над ЗСУ та підвищення їхньої сумісності із силами Альянсу. Наприклад, Україна адаптувала нові стратегічні концепції та військові доктрини, що сприяють інтеграції в євроатлантичні структури безпеки.

Миротворчі операції та підтримка безпеки

Україна активно сприяє міжнародній стабільності, беручи участь у миротворчих операціях під егідою НАТО. Зокрема, українські підрозділи, включаючи піхотні та вертолітні загони, брали участь у місіях у Боснії, Герцеговині та Косово. У рамках українсько-польського батальйону українські військові працювали в Косово, а також надавали підтримку в операціях в Іраку (1600 військовослужбовців у 2003–2005 роках). Україна також надала повітряний коридор для авіації НАТО, що транспортувала війська до Афганістану в межах операцій Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ) та «Нездолання свобода», демонструючи відданість боротьбі з глобальними загрозами, зокрема тероризмом.

Військово-технічна співпраця

Технічна співпраця зосереджена на підвищенні сумісності озброєнь і техніки для спільних операцій. З 2004 року Спільна робоча група Україна–НАТО з питань озброєнь координує контакти в цій сфері, сприяючи участі України в діяльності Наради національних директорів з питань озброєнь НАТО. Основні напрями включають:

- забезпечення сумісності озброєнь для миротворчих операцій;
- гармонізацію закупівель техніки зі стандартами НАТО;
- впровадження системи кодифікації військової продукції, сумісної з Альянсом;
- участь у Трастовому фонді ПЗМ для утилізації надлишкових боєприпасів і легкого озброєння.

Україна також співпрацює з країнами НАТО, зокрема США, у розробці спеціалізованих систем, таких як ракети-мішені для випробувань протиракетної оборони, що підкреслює потенціал українського оборонно-промислового

комплексу. У травні 2024 року Україна приєдналася як гостьовий партнер до Об'єднаної мережі бойових лабораторій (Combined Federated Battle Laboratories Network), що об'єднує 39 партнерів для тестування та верифікації військових технологій. Участь України спонсорується Агенцією НАТО зі зв'язку та інформації (NCIA), з якою підписано технічну угоду.

Кіберзахист

Кіберзахист є критично важливим напрямом співпраці, особливо в умовах зростання кіберзагроз. Робоча підгрупа Україна–НАТО з кіберзахисту надає експертну підтримку в розробці національної стратегії кібербезпеки, створенні інфраструктури захисту та систем реагування. У травні 2023 року Україна офіційно приєдналася до Центру НАТО з питань співробітництва в галузі кіберзахисту (CCDCOE) у Таллінні, ставши країною-учасницею після запиту в серпні 2021 року. CCDCOE, керований міжнародним Керівним комітетом, підтримує розвиток кіберспроможностей, що є ключовим для захисту критичної інфраструктури України в умовах війни.

Наука та захист довкілля

Україна є одним із лідерів серед країн-партнерів у програмі НАТО «Наука заради миру та безпеки». Співпраця, розпочата в 1991 році, охоплює проєкти з інформаційних технологій, біотехнологій, нових матеріалів і захисту довкілля. Ключові ініціативи включають очищення авіабази в Прилуках, розвиток телекомунікаційної мережі «УРАН» та моніторинг ризиків паводків на річці Прип'ять. Спільна робоча група з питань науки та довкілля забезпечує інфраструктуру для українських науковців, зокрема доступ до комп'ютерних мереж і фінансування проєктів, спрямованих на розв'язання екологічних проблем, пов'язаних з оборонною діяльністю.

Планування на випадок надзвичайних ситуацій

Співпраця в цій сфері активізувалася після повеней 1995, 1998 і 2001 років. З 1997 р., відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння, НАТО допомагає Україні готуватися до надзвичайних ситуацій, зокрема повеней у західних регіонах. Навчання ПЗМ на Закарпатті в 2000 р. та проєкт у басейні річки Тиси (з 2001 р.) сприяють розвитку систем запобігання та реагування на природні катастрофи. Ці ініціативи підвищують готовність України до криз і зміцнюють регіональну співпрацю.

Важливим результатом галузевої співпраці стало поступове впровадження стандартів НАТО («STANAG») у Збройних Силах України. Це стосується не лише технічної сумісності озброєння, а й процедур планування, логістики, зв'язку та управління, що значно підвищило здатність українських підрозділів діяти спільно із силами країн Альянсу.

Напрями галузево-функціонального партнерства Україна – НАТО

Напрям співпраці	Механізми	Ключові завдання та досягнення
Оборонна реформа	Стратегічний оборонний бюлетень (2016 р.)	Перехід ЗСУ на стандарти STANAG, цивільний демократичний контроль
Миротворчість	УкрПолбат, місії в Боснії, Косово (KFOR), Іраку, Афганістані (ISAF)	Практична оперативна сумісність військових підрозділів
Військово-технічна галузь	Спільна робоча група з питань озброєнь (з 2004 р.), Трастові фонди, NCIA	Гармонізація закупівель, кодифікація майна, участь у мережі бойових лабораторій (2024 р.)
Кібербезпека	Робоча підгрупа з кіберзахисту, акредитація в CCDCOE (Таллінн, 2023 р.)	Захист критичної інфраструктури, обмін оперативними даними про кібератаки
Наука та цивільний захист	Програма «Наука заради миру та безпеки», Мережа «УРАН», проєкти на Прип'яті й Тисі	Моніторинг екологічних загроз, реагування на природні та техногенні катастрофи

IV. Вплив російсько-української війни на євроатлантичну інтеграцію

Вплив російсько-української війни на євроатлантичну інтеграцію

Анексія Криму та війна на Донбасі, що розпочалася 2014 року, стали каталізатором для переосмислення політики безпеки. Україна активізувала співпрацю з НАТО, зокрема через Трастовий фонд НАТО для підтримки реформ у Збройних Силах України. 9 липня 2016 року на засіданні Комісії Україна–НАТО у Варшаві було ухвалено Комплексний пакет допомоги (КПД) для України, спрямований на посилення безпеки та реформування сектору оборони відповідно до стандартів НАТО. У 2020 році Україна отримала статус партнера із розширеними можливостями **«Enhanced Opportunities Partner»**[2] (EOP), що відкрило доступ до ширшої співпраці, спільних навчань та обміну розвідданими.

Повномасштабне вторгнення Росії в 2022 році значно прискорило євроатлантичну інтеграцію. Україна подала заявку на прискорений вступ до НАТО у 2022 році, а на саміті у Вільнюсі 2023 року Альянс підтвердив, що Україна стане членом, хоча чіткі терміни не були визначені. НАТО посилило підтримку, надаючи озброєння, навчання військових і розширюючи КПД. Війна змінила сприйняття НАТО в Україні: Альянс асоціюється із безпекою та захистом, що відображається в суспільній підтримці на рівні 80–90% (за даними Центру Разумкова).

Ключовим кроком у поглибленні партнерства стало створення **Ради Україна–НАТО**[3] (РУН) під час Вільнюського саміту 2023 року, яка замінила Комісію Україна–НАТО, що діяла з 1997 року. РУН, на відміну від Комісії, забезпечує Україні статус рівноправного учасника поряд із країнами-членами НАТО, дозволяючи спільні консультації, ухвалення рішень і координацію в кризових ситуаціях. Рада, очолювана Генеральним секретарем НАТО, діє на основі консенсусу і може скликатися будь-яким членом, включаючи Україну. У 2023–2024 роках РУН провела низку засідань, зокрема для координації підтримки України в протиповітряній обороні, відновленні енергетичної інфраструктури та розвитку оборонного комплексу, що підкреслює її роль у зміцненні безпеки та інтеграції України до НАТО. Створення Ради Україна–НАТО підвищило політичний рівень діалогу, однак не замінило необхідності виконання критеріїв членства. Війна одночасно прискорила практичну інтеграцію (через інтенсивні поставки озброєння, навчання та обмін розвідданими) і зробила питання про гарантії безпеки ще більш актуальним для української сторони.

Трансформація безпекового статусу України та механізмів взаємодії під впливом агресії РФ

Критерій	До 2014 року	Період 2014–2021 рр.	Після 2022 року
Офіційний статус	Позаблокова держава (2010–2014 рр.)	Партнер із розширеними можливостями (EOP, 2020 р.)	Офіційний кандидат на прискорений вступ (заявка 2022 р.)
Головний політичний орган	Комісія Україна–НАТО (КУН, з 1997 р.)	Комісія Україна–НАТО (в межах КПД)	Рада Україна–НАТО (РУН, з 2023 р. – рівноправний формат)
Рівень військової сумісності	Окремі миротворчі підрозділи	Впровадження STANAG, адаптація СОБ-2016	Масова підготовка ЗСУ, освоєння західного озброєння
Суспільна підтримка вступу	20–30% (низький рівень)	50–65% (помірне зростання)	80–90% (стійкий суспільний консенсус)

[2] Партнер з розширеними можливостями (Enhanced Opportunities Partner, EOP) – статус, який НАТО надає окремим країнам-партнерам. Передбачає поглиблений доступ до навчань, обміну розвідданими, планування операцій та консультацій порівняно зі звичайними партнерами.

[3] Рада Україна–НАТО (РУН) – постійний механізм політичного діалогу та консультацій, створений у 2023 році на заміну Комісії Україна–НАТО. На відміну від попереднього формату, забезпечує Україні рівноправну участь разом із країнами-членами Альянсу.

Напрям співпраці	Механізми	Ключові завдання та досягнення
Оборонна реформа	Стратегічний оборонний бюлетень (2016 р.)	Перехід ЗСУ на стандарти STANAG, цивільний демократичний контроль
Миротворчість	УкрПолбат, місії в Боснії, Косово (KFOR), Іраку, Афганістані (ISAF)	Практична оперативна сумісність військових підрозділів
Військово-технічна галузь	Спільна робоча група з питань озброєнь (з 2004 р.), Трастові фонди, NCIA	Гармонізація закупівель, кодифікація майна, участь у мережі бойових лабораторій (2024 р.)
Кібербезпека	Робоча підгрупа з кіберзахисту, акредитація в CCDCOE (Таллінн, 2023 р.)	Захист критичної інфраструктури, обмін оперативними даними про кібератаки
Наука та цивільний захист	Програма «Наука заради миру та безпеки», Мережа «УРАН», проєкти на Прип'яті й Тисі	Моніторинг екологічних загроз, реагування на природні та техногенні катастрофи

Висновок

Шлях України до НАТО є історією поступового переходу від епізодичних спроб співпраці, як-от невдала заявка УРСР 1954 р. в рамках радянської стратегії, до стратегічного партнерства з чіткою перспективою членства. Створення Представництва НАТО в Україні в 2016 р. та Ради Україна–НАТО в 2023 р. стало важливими віхами, що посилили політичний діалог, координацію реформ і практичну співпрацю. Галузева співпраця, від реформування ЗСУ до кіберзахисту та наукових проєктів, закладає основу для сумісності з Альянсом.

Російсько-українська війна, попри величезні виклики, стала потужним каталізатором євроатлантичної інтеграції, зміцнивши суспільну підтримку в Україні та міжнародну солідарність. Вона підкреслила історичний урок: без міцних альянсів безпека України залишається вразливою, як це було в XX ст. Сьогодні Україна не лише прагне членства в НАТО, але й активно сприяє глобальній безпеці, беручи напередодні участь у миротворчих операціях і протидіючи гібридним загрозам.

Перспектива членства залежить від завершення реформ, зокрема в боротьбі з корупцією та демократичному контролі над ЗСУ, а також від консенсусу серед країн-членів НАТО. Рада Україна–НАТО відкриває нові можливості для рівноправного діалогу, але успіх інтеграції залежить від внутрішньої стійкості України та її здатності використати підтримку Альянсу для модернізації й захисту суверенітету.

ПИТАННЯ ДЛЯ ДИСКУСІЇ

1. Які ключові реформи необхідні Україні для вступу до НАТО і як війна впливає на їх впровадження?
2. Як війна змінила сприйняття НАТО в українському суспільстві і які чинники сприяють стабільно високій підтримці євроатлантичної інтеграції?
3. Які уроки з історії військової співпраці України можна застосувати для сучасної інтеграції з НАТО?
4. Як статус партнера із розширеними можливостями впливає на практичну співпрацю України з НАТО, і які його обмеження?
5. Яким чином постачання озброєння та навчання від країн НАТО під час війни впливають на оперативну сумісність ЗСУ з силами Альянсу?
6. Які виклики створює відсутність консенсусу серед країн-членів НАТО щодо вступу України?
7. Як історичний досвід втрати суверенітету в XX ст. впливає на сучасну політику України щодо військової співпраці?
8. Як співробітництво в кіберзахисті та науковій сфері може посилити безпековий потенціал України в умовах сучасних загроз?

§6 Євразійські інтеграційні проєкти та позиція України

I. Євразійський економічний союз: історичний контекст і сучасна роль
II. Відносини України з пострадянськими країнами в контексті інтеграційних процесів
III. Вплив російської агресії на вибір інтеграційного вектора

I. Євразійський економічний союз: історичний контекст і сучасна роль

Євразійський економічний союз (ЄАЕС) є регіональною організацією економічної інтеграції, яка була офіційно створена 1 січня 2015 року. Її передісторія сягає 1990-х років, коли після розпаду СРСР пострадянські країни шукали нові формати співпраці. Передумовою створення став розпад СРСР у 1991 році, який призвів до втрати єдиного економічного простору, що спонукало Росію ініціювати інтеграційні проєкти на пострадянському просторі.

1994 року президент Казахстану Нурсултан Назарбаєв запропонував концепцію «Євразійського союзу», яка передбачала економічну та політичну інтеграцію. Ідея євразійської інтеграції після розпаду СРСР розвивалася поступово і з перервами. У 1995 році Росія, Білорусь і Казахстан підписали угоду про Митний союз, до якої пізніше приєдналися Киргизстан і Таджикистан. Однак цей формат залишався переважно декларативним. Реальним інституційним кроком стало створення 10 жовтня 2000 року в Астані Євразійського економічного співтовариства (ЄврАзЕС) у складі Росії, Білорусі, Казахстану, Киргизстану та Таджикистану. ЄврАзЕС мало на меті сформувати митний союз і єдиний економічний простір, а також координувати підходи країн-учасниць до інтеграції у світову економіку.

Ключовим етапом стало формування **Митного союзу**[1] Росії, Білорусі та Казахстану, який почав функціонувати з 1 січня 2010 року. З 1 липня 2011 року було скасовано митний контроль на внутрішніх кордонах трьох держав. 1 січня 2012 року почав діяти Єдиний економічний простір. Ці структури стали безпосередньою основою для створення **Євразійського економічного союзу**[2] . Договір про ЄАЕС був підписаний 29 травня 2014 року в Астані лідерами Росії, Білорусі та Казахстану і набув чинності 1 січня 2015 року. Вірменія приєдналася 2 січня 2015 року, Киргизстан – 12 серпня 2015 року. ЄврАзЕС було офіційно ліквідовано з початком роботи ЄАЕС.

Серед основних цілей діяльності ЄАЕС варто виділити:

• створення єдиного економічного простору з вільним рухом товарів, послуг, капіталу та робочої сили;

• координація економічної політики країн-членів;

• посилення геополітичного впливу Росії на пострадянському просторі.

Інституційна структура союзу поділяється таким чином:

• Вища Євразійська економічна рада (на рівні глав держав);

• Євразійська економічна комісія – наднаціональний орган, відповідальний за координацію політики;

• Суд ЄАЕС – розв'язання спорів у рамках організації.

[1] Митний союз – форма економічної інтеграції, за якої країни-учасниці скасовують мита та кількісні обмеження у взаємній торгівлі і запроваджують єдиний митний тариф щодо третіх країн.
[2] Євразійський економічний союз (ЄАЕС) – регіональна організація економічної інтеграції, створена 1 січня 2015 року на основі Договору, підписаного в Астані 29 травня 2014 року. Об'єднує Росію, Білорусь, Казахстан, Вірменію та Киргизстан. Передбачає вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили, а також координацію економічної політики.

Етап / Організація	Роки існування / заснування	Держави-учасниці	Ключова мета / Формат	Позиція та статус України
Співдружність Незалежних Держав (СНД)	3 грудня 1991 р.	Більшість колишніх республік СРСР	Координаційний форум для «цивілізованого розлучення» та збереження зв'язків	Держава-засновниця, але не ратифікувала Статут СНД. Повний вихід у травні 2018 р.
Євразійське економічне співтовариство (ЄврАзЕС)	2000–2014 рр.	РФ, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан	Створення Митного союзу та Єдиного економічного простору.	Спостерігач. Відмова від повноправного членства
Єдиний економічний простір (ЄЕП)	Угода 2003 р. (ратифікована ВРУ 2004 р.)	Україна, РФ, Білорусь, Казахстан	Формування єдиного ринку товарів, послуг, капіталів і робочої сили.	Наполягання суто на Зоні вільної торгівлі без делегування суверенітету наднаціональним органам. Проєкт не реалізовано
Митний союз (МС)	З 1 січня 2010 р.	РФ, Білорусь, Казахстан	Скасування мит, єдиний митний тариф щодо третіх країн.	Відхилення пропозицій через несумісність із ЗВТ ЄС
Євразійський економічний союз (ЄАЕС)	З 1 січня 2015 р.	РФ, Білорусь, Казахстан, Вірменія, Киргизстан	Повноцінний наднаціональний економічний блок із вільним рухом 4 факторів	Відмова від участі. Переорієнтація на асоціацію з Європейським Союзом

Сучасну роль ЄАЕС можна поділити на дві сфери: економічну і геополітичну.

Однією з визначальних характеристик ЄАЕС є глибока економічна асиметрія. За різними оцінками, на Росію припадає близько 85–87% сукупного ВВП союзу. Загальний ВВП країн ЄАЕС у середині 2020-х років становив приблизно 2,4–2,5 трлн доларів США (за окремими даними 2025 року – понад 3 трлн доларів у номінальному вимірі). Взаємна торгівля між країнами-членами зросла порівняно з початком діяльності союзу, однак її частка в загальному зовнішньоторговельному обороті залишається відносно невисокою (близько 15% у окремі роки) і суттєво поступається рівню внутрішньої торгівлі в Європейському Союзі. Це свідчить про обмежену глибину економічної інтеграції.

Інституційна структура ЄАЕС формально включає наднаціональні елементи, зокрема Євразійську економічну комісію. Однак на практиці ключові рішення ухвалюються на рівні глав держав у Вищій Євразійській економічній раді. Суд ЄАЕС має обмежені повноваження порівняно із Судом Європейського Союзу. Інтеграція гальмується розбіжностями національних інтересів, різним рівнем економічного розвитку

учасників, збереженням нетарифних бар'єрів і політичними факторами. Після 2022 року санкції проти Росії додатково ускладнили функціонування спільних ринків і зменшили привабливість союзу для потенційних нових учасників.

ЄАЕС розглядається як інструмент Росії для протидії європейській та західній інтеграції країн пострадянського простору. Організація конкурує з іншими інтеграційними проєктами, зокрема з ініціативами Китаю (наприклад, «Один пояс, один шлях») та Європейським Союзом і стикається з прагненням окремих членів (зокрема Казахстану) диверсифікувати зовнішньоекономічні зв'язки. Статус спостерігача мають окремі держави, однак значного розширення складу за рахунок великих економік не відбулося. В зв'язку з російською воєнною агресією вплив ЄАЕС на глобальній арені є обмеженим через санкції проти Росії та внутрішні протиріччя між її членами.

Членство в Євразійському економічному союзі передбачає суттєві ризики, як-от залежність від російської економіки та політичного тиску Москви, відсутність глибокої інтеграції через національні інтереси країн-членів. Геополітична напруженість, зокрема через російську агресію проти України, підриває довіру до ЄАЕС як до стабільного партнера.

ІІ. Відносини України з пострадянськими країнами в контексті інтеграційних процесів

Після розпаду СРСР Україна була активним учасником пострадянських інтеграційних ініціатив та однією з держав-засновниць Співдружності Незалежних Держав (грудень 1991 року), однак ніколи не ратифікувала Статут СНД. Через це вона формально мала особливий статус і не була повноправним членом організації. Участь України обмежувалася окремими угодами, зокрема у сфері вільної торгівлі. У травні 2018 року Президент України Петро Порошенко підписав указ про припинення участі в статутних органах СНД. З цього моменту Україна фактично завершила процес виходу зі структур Співдружності, хоча окремі технічні угоди продовжували діяти протягом певного часу.

Україна та СНД: історія формального заснування та остаточного розриву

https://surl.li/fqnhcy

Одним із ранніх проєктів, у якому Україна брала участь, стало підписання у вересні 2003 року Угоди про формування Єдиного економічного простору (ЄЕП) між Україною, Росією, Білоруссю та Казахстаном. Документ був ратифікований Верховною Радою у 2004 році, однак Україна наполягала на тому, що інтеграція має обмежуватися зоною вільної торгівлі і не передбачати передачі суверенітету наднаціональним органам. Практична реалізація ЄЕП у повному обсязі так і не відбулася через розбіжності позицій сторін.

Альтернативним форматом співпраці на пострадянському просторі стала організація ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова), заснована як консультативний форум у 1997 році і перетворена на повноцінну організацію у 2006 році. ГУАМ позиціонувалася як об'єднання держав, зацікавлених у розвитку європейського вектора, енергетичній і транспортній співпраці в обхід Росії. Паралельно з 2009 року Україна брала активну участь в ініціативі ЄС «Східне партнерство», яка передбачала поглиблення політичної асоціації та економічної інтеграції з Європейським Союзом. Програма охоплювала шість країн регіону: Україну, Молдову, Грузію,

Альтернативний вектор: як ГУАМ створював новий баланс сил у регіоні

https://surl.li/vitwzc

Вірменію, Азербайджан та до 2021 р. Білорусь, але наразі її участь призупинена.

У 2000-х – на початку 2010-х років Україна проводила політику багатовекторності[3], намагаючись поєднувати розвиток відносин з Європейським Союзом і збереження економічних зв'язків з Росією та іншими пострадянськими державами. У 2011–2013 роках Росія активно пропонувала Україні приєднатися до Митного союзу (пізніше – до ЄАЕС) або знайти формулу асоційованої участі («3+1»). Українське керівництво розглядало різні варіанти, однак Європейський Союз чітко заявив, що одночасна участь у Митному союзі з Росією та глибокій і всеохопній зоні вільної торгівлі з ЄС є несумісною. Це створило ситуацію стратегічного вибору.

Після Революції Гідності та початку російської агресії в 2014 році Україна чітко обрала європейський вектор інтеграції, підписавши Угоду про асоціацію з ЄС. Ці події стали вирішальними у виборі основного інтеграційного курсу. У 2018 році Україна офіційно припинила участь у статутних органах СНД, хоча формально залишається стороною окремих угод.

Відносини України з окремими країнами ЄАЕС також мають значення для інтеграційних процесів. Стосунки з Російською Федерацією різко погіршилися після анексії Криму та війни на Донбасі. Економічна співпраця зведена до мінімуму через санкції, ембарго та розрив дипломатичних і торговельних зв'язків.

Критерій порівняння	Європейський Союз (ЗВТ)	Євразійський економічний союз (ЄАЕС)
Характер прийняття рішень	Консенсус, паритетне представництво країн-членів у структурах ЄС	Формально наднаціональний, фактично – панування РФ (85–87% сукупного ВВП)
Митне регулювання	Вільна торгівля між учасниками за збереження національних тарифів для третіх країн	Єдиний зовнішній митний тариф, що унеможливлює самостійні угоди про ЗВТ з іншими державами
Економічний потенціал	Високотехнологічний, висококонкурентний ринок із прозорими нормами права	Ресурсна орієнтація, глибока асиметрія, висока залежність від санкційного тиску на РФ
Суверенітет та інституції	Гармонізація законодавства відповідно до демократичних норм та стандартизації	Передача митного та торговельного регулювання до наднаціонального органу (ЄЕК) під контролем Кремля
Сумісність для України	Обраний стратегічний вектор (закріплено в Конституції України у 2019 р.)	Юридично та політично несумісний із повноцінною європейською інтеграцією

До 2020 року Україна підтримувала економічні відносини з Білоруссю, але після підтримки режимом Лукашенка російської агресії співпраця значно скоротилася. Економічні зв'язки із державами Середньої Азії та Кавказу мають обмеження, але Україна підтримує дипломатичні відносини, зокрема через інші міжнародні організації. Спільний європейський вектор зближує Україну та Молдову, а також через ініціативи, як-от Східне партнерство та Організація за демократію та економічний розвиток ГУАМ.

[3] Багатовекторність – зовнішньополітична стратегія, якої дотримувалася Україна у 1990-х – на початку 2010-х років, що передбачала одночасний розвиток відносин як з Європейським Союзом і НАТО, так і з Росією та іншими пострадянськими державами без остаточного вибору одного інтеграційного вектора.

ІІІ. Вплив російської агресії на вибір інтеграційного вектора України

До 2014 року Україна намагалася балансувати між Заходом і Росією, що було відображено у політиці «багатовекторності». Анексія Криму та війна на Донбасі стали каталізатором радикальної зміни зовнішньополітичного курсу. Тривалий час Росія активно використовувала економічні важелі впливу для просування інтеграції України в євразійські структури. Найбільш яскравими прикладами стали «газові війни» (зокрема 2006 і 2009 років) та торговельні обмеження. У 2013 році, напередодні Вільнюського саміту Східного партнерства, Росія запровадила низку обмежень на імпорт української продукції, щоб змусити Київ відмовитися від підписання Угоди про асоціацію з ЄС і приєднатися до Митного союзу.

Тиск Кремля на розбудову Україною власного шляху на міжнародній арені мав гострі політичні наслідки. У 2014 р. Революція Гідності призвела до відмови від проросійського курсу, а 2019 р. європейська та євроатлантична інтеграція були закріплені в Конституції України як стратегічна мета держави.

В **економічній сфері** це призвело до розриву торговельних зв'язків із Росією, частка якої в зовнішній торгівлі України у 2011–2013 роках сягала 25–27%, почала стрімко знижуватися. До 2021 року вона впала нижче 10%, а після повномасштабного вторгнення 2022 року торгівля з Росією та Білоруссю була майже повністю припинена. Українська економіка переорієнтувалася економіки на ринки Європи, Азії, Африки та Північної Америки. Зокрема частка Європейського Союзу в зовнішній торгівлі України зросла з близько 30–32% у 2013 році до понад 50–55% у 2022–2025 роках.

Російська агресія радикально змінила **суспільні настрої** щодо інтеграційного вибору. Якщо у 2000-х – на початку 2010-х років підтримка вступу до ЄС і НАТО коливалася і часто не перевищувала 40–50%, то після 2014 року, а особливо після лютого 2022 року, вона стабільно перевищує 70–80% (за даними різних соціологічних центрів). Після понад 30-ти років незалежності в Україні посилився процес формування національної ідентичності.

Агресія Росії проти України мала наслідки і для інших держав регіону. Казахстан, Вірменія, Узбекистан та низка інших країн посилили курс на диверсифікацію зовнішньоекономічних і політичних зв'язків, намагаючись зменшити залежність від Росії. Білорусь, навпаки, ще тісніше інтегрувалася з Росією, фактично ставши співучасником агресії. Це остаточно закріпило сприйняття євразійських інтеграційних проєктів під російським домінуванням як інструменту політичного контролю, а не рівноправного економічного партнерства.

Європейська інтеграція України фактично стала відповіддю на спроби керівництва Російської Федерації відродити СРСР в новій формації. Ба більше – російська агресія прискорила прагнення України до членства в НАТО, головного суперника путінського режиму. Використовуючи методи політичного і економічного тиску напередодні «Євромайдану», щоб примусити Україну стати сателітом в ЄАЕС, керівництво Росії досягло зворотного результату. Євразійські проєкти втратили для української держави будь-яку привабливість як з економічного, так і з політичного та безпекового погляду.

Держава	Зміни в зовнішньоекономічній та безпековій стратегії після 2022 р.	Наслідки для відносин із РФ та ЄАЕС
Україна	Остаточна переорієнтація на ЄС та НАТО. Набуття статусу кандидата на членство в ЄС	Повний розрив відносин із РФ, вихід з усіх угод СНД/пострадянських структур
Казахстан	Посилення курсу на диверсифікацію зв'язків (активізація співпраці з Китаєм, ЄС, Туреччиною)	Дотримання західних санкцій проти РФ, збереження членства в ЄАЕС за дистанціювання від політики Кремля
Вірменія	Заморожування участі в ОДКБ, пошук нових партнерів у сфері безпеки (Франція, США, ЄС)	Диверсифікація безпекового вектора через розчарування в гарантіях РФ, критичний перегляд ролі в ЄАЕС
Білорусь	Повна політична, економічна та військова залежність від РФ	Фактична втрата суверенітету, співучасть у військовій агресії проти України, глибока ізоляція від Заходу
Молдова та Грузія	Посилення європейського вектора. Набуття Молдовою статусу кандидата в ЄС (спільний трек з Україною)	Вихід Молдови з угод СНД, розрив залежності від російських енергоносіїв

Висновок

Євразійський економічний союз є інструментом російського впливу на пострадянському просторі, але його ефективність обмежена через політичні та економічні чинники. Україна відмовилася від участі в євразійських інтеграційних проєктах, обравши європейський вектор після 2014 року. Російська агресія стала визначальним чинником у формуванні зовнішньополітичного курсу України, прискоривши її інтеграцію з ЄС і НАТО.

Подальший розвиток відносин України з пострадянськими країнами залежатиме від геополітичної ситуації, зокрема результатів війни з Росією, прогресу в європейській інтеграції та інтересів потужних «гравців», як-от США і Китай.

ПИТАННЯ ДЛЯ ДИСКУСІЇ

1. Чи може ЄАЕС стати реальною альтернативою європейській інтеграції для пострадянських країн?
2. Чому економічна асиметрія (домінування Росії) є системною проблемою Євразійського економічного союзу і як вона впливає на суверенітет інших країн-членів?
3. Як війна з Росією вплине на довгострокові інтеграційні стратегії України?
4. Наскільки реалістичною була політика багатовекторності України у 2000–2013 роках, і чому вона зазнала краху?
5. Яку роль відіграли економічний тиск і торговельні війни Росії у радикалізації інтеграційного вибору України після 2013–2014 років?
6. Які перспективи співпраці України з країнами ГУАМ у контексті протидії російському впливу?
7. Чи можна вважати ГУАМ і Східне партнерство успішними альтернативами російським інтеграційним проєктам на пострадянському просторі?
8. Як російська агресія проти України вплинула на інтеграційні стратегії інших пострадянських держав (Казахстан, Вірменія, Узбекистан тощо)?

§7 Культурна та гуманітарна інтеграція України

I. Європейська культурна ідентичність України
II. Роль освіти, науки та культури в інтеграційних процесах
III. Програми TEMPUS, Erasmus+, Horizon Europe та їх значення для України
IV. Україна в ЮНЕСКО

I. Європейська культурна ідентичність України

Русь IX–XIII століть була органічною частиною європейського та згодом християнського світу. Хрещення 988 року інтегрувало її в систему візантійської та загалом європейської цивілізації. Династичні шлюби руських князів з правителями Польщі, Угорщини, Франції, Норвегії, Священної Римської імперії (Німеччини) та Візантії забезпечували постійний культурний і політичний обмін. Київ підтримував торговельні та дипломатичні зв'язки як зі Сходом, так і з Заходом Європи, що формувало відкритість давньоруської культури.

У козацьку добу важливу роль відіграла Києво-Могилянська академія (заснована як колегіум у 1632 році, а з 1701 року в статусі академії). Вона стала провідним освітнім і культурним центром, що поєднував православну традицію з європейськими гуманістичними та бароковими впливами. Тут викладали латину, риторику, філософію, її випускники (зокрема Феофан Прокопович, Стефан Яворський та інші) активно долучалися до загальноєвропейського інтелектуального простору. «Українське бароко» (на думку частини дослідників, правильно вживати поняття «український ренесанс») в архітектурі, літературі, музиці стало самобутнім внеском у європейську культуру XVII–XVIII століть.

У XIX – на початку XX ст. українська інтелектуальна еліта послідовно осмислювала Україну як частину європейської цивілізації. Тарас Шевченко, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Драгоманов в своїх працях неодноразово підкреслювали європейські корені української культури та необхідність модернізації за європейськими зразками. Особливо сильний вплив західноєвропейських ідей спостерігався в Галичині, яка перебувала у складі Австро-Угорщини і таким чином вже була частиною Західного світу.

У радянський період активна політика русифікації та ізоляції намагалася спрямовувати українську культуру в межах дозволеної комуністичної доктрини. Водночас європейські елементи зберігалися в дисидентському русі, самвидаві, творчості шістдесятників (Василь Стус, Іван Світличний, Ліна Костенко, В'ячеслав Чорновіл та інші) та в підпільній літературній і мистецькій діяльності. Багато діячів української культури орієнтувалися на європейські гуманістичні цінності як альтернативу радянській ідеології.

Серед сучасних викликів формування європейської культурної ідентичності української нації першочерговим є геополітична конкуренція. Після проголошення незалежності 1991 року європейська культурна ідентичність України поступово відроджувалася і зміцнювалася. Зросла підтримка європейських цінностей, як-от демократія, права людини, верховенство права. За даними соціологічних опитувань середини 2020-х років, понад 70% громадян асоціює майбутнє України з Європою. Водночас постає завдання збереження самобутньої національної ідентичності в умовах глобалізації та інтеграції. Важливу роль у цьому відіграють процеси деколонізації культури, переосмислення спільної історичної спадщини із сусідніми державами та активна культурна дипломатія[1].

Простежуються також регіональні відмін-

[1] Культурна дипломатія – використання культури, мистецтва, освіти та обмінів як інструменту зовнішньої політики для формування позитивного іміджу держави, зміцнення міжнародних зв'язків і просування національних інтересів.

ності в сприйнятті європейської ідентичності, яке в Україні пройшло глибинну еволюцію: від виразної макрорегіональної поляризації в 1990-х та 2000-х роках до консолідованого загальнонаціонального консенсусу після 2014 та 2022 років.

У перше десятиліття незалежності самоусвідомлення українців щодо належності до Європи мало чітку географічну прив'язку. Мешканці західних регіонів сприймали європейську ідентичність як природну, органічну та історично зумовлену. Вектор на ЄС і НАТО розцінювався як єдино можливий шлях «повернення до рідного дому». Центральна Україна посідала проміжне становище. Європейський вибір підтримувався більшістю, але через призму цивілізаційного компромісу без різкого розриву традиційних зв'язків. На сході та півдні європейська ідентичність у її сучасному понятті була слабко вираженою. Панувала комбінація локальної та радянсько-східнослов'янської ідентичності. Інтеграція з Європою часто сприймалася крізь призму потенційних економічних загроз (втрата ринків СНД, закриття промислових гігантів). Політичні еліти 90-х активізували ці відмінності для мобілізації вибору перед українцями, штучно протиставляючи «прозахідні» та «проросійські» регіони.

Протягом останніх десятиліть відбулася значна трансформація, де ключовими точками перелому стали Революція Гідності 2014 року та повномасштабне російське вторгнення 2022 року. Якщо у 1990-х приналежність до Європи була предметом дебатів між регіонами, сьогодні європейська ідентичність стала базовим складником громадянської ідентичності України. Мешканці південних та східних областей також масово ідентифікують себе з європейськими демократичними цінностями, хоча акцент робиться більше на інституційному та безпековому аспекті.

У 2020-х роках відмінностями регіонального акценту можна виділити такі:

- Захід: європейська ідентичність частіше спирається на сукупність культурно-історичного контексту та цінностей;
- Центр, Схід та Південь: європейськість сприймається передусім через політико-ціннісний та цивілізаційний вибір (демократія, верховенство права, протиставлення авторитаризму).

II. Роль освіти, науки та культури в інтеграційних процесах

Україна приєдналася до Болонського процесу у 2005 році. Це започаткувало системну реформу вищої освіти: запровадження ступенів бакалавра і магістра, кредитно-модульної системи (ECTS), додатка до диплома європейського зразка. Важливу роль у забезпеченні якості освіти відіграє Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), створене у 2015 році. Реформи 2014–2017 років (Закони «Про вищу освіту» та «Про освіту») було спрямовано на автономію університетів, академічну доброчесність і наближення до європейських стандартів. Значний внесок у втілення реформ зробила Лілія Гриневич (міністерка освіти 2016–2019 рр.), за якої було запущено Нову українську школу та посилено європейський вектор освітньої політики.

Надзвичайно важливим для досягнення поставленої мети є академічна мобільність студентів і викладачів. Це сприяє обміну знаннями, практичним досвідом та культурними цінностями. Українські університети активно співпрацюють із європейськими вишами, створюючи спільні програми та проєкти.

Багато років основною перешкодою залишається недостатнє фінансування освіти – близько 5–6% ВВП у 2024 році, що нижче за середній показник ЄС. Як результат відтік молодих фахівців за кордон через економічні причини постійно зростає. Ця проблема тривалий час обговорюється в публічному просторі, але її розв'язання все ще залишається незнайденим.

Інтеграція в європейський науковий простір визначається кількома напрямами. У науковій

сфері важливим кроком стало створення у 2018 році Національного фонду досліджень України, який підтримує конкурентні наукові проєкти за європейськими принципами. Також Україна стала асоційованим членом програми «Horizon 2020» у 2016 році, а з 2022 року – учасником «Horizon Europe». Налагоджується співпраця з європейськими науковими мережами, як-от Європейська організація з ядерних досліджень (CERN) та «European Research Area» (ERA). Спільні наукові проєкти з ЄС проводяться переважно у галузях IT, біотехнологій, енергетики та екології.

Інтеграція з європейським освітньо-науковим простором гальмується через обмежений доступ до сучасного обладнання та фінансування. Не менш важливим є вплив війни, що призводить до руйнування наукової інфраструктури та міграції науковців.

Ключову роль у просуванні української культури за кордоном відіграє Державна установа «Український інститут» (заснований 2017 року при МЗС України). Під керівництвом Володимира Шейка Інститут реалізує програми культурної дипломатії, організовує виставки, фестивалі, переклади літератури та академічні ініціативи. З 2016 року Україна бере участь у програмі ЄС «Креативна Європа», що дає змогу отримувати гранти на культурні та креативні проєкти. Поступово зростає популяризація української музики та кінематографу, наприклад успіх фільмів «Плем'я» чи «Донбас» на міжнародних фестивалях. Після 2022 року Європейський Союз значно збільшив підтримку української культури (десятки мільйонів євро), розглядаючи її як інструмент стійкості та протидії російській пропаганді.

Український інститут

https://surl.li/jwhals

З 2016 р. Україна бере участь в програмі ЄС «Креативна Європа» та підтримує проєкти в кіно, літературі, музиці, культурній спадщині. Спільні ініціативи з ЮНЕСКО дають змогу зберегти українську культурну спадщину, що особливо важливо в умовах війни. За даними Міністерства культури, станом на 2024–2025 роки пошкоджено або зруйновано понад 1500–1600 об'єктів культурної спадщини та понад 2400 об'єктів культурної інфраструктури (і ці показники продовжують зростати).

Освіта, наука і культура виконують подвійну функцію в інтеграційних процесах: з одного боку – адаптують українське суспільство до європейських стандартів і цінностей, з іншого – дають Україні змогу робити власний внесок у європейський культурний та інтелектуальний простір. Успіх цієї інтеграції залежить від продовження реформ, збільшення фінансування, збереження людського капіталу та ефективної культурної дипломатії.

III. Програми TEMPUS, Erasmus+ та Horizon Europe і їх значення для України

Важливим попередником сучасних освітніх програм ЄС стала програма «TEMPUS» (Trans-European Mobility Scheme for University Studies), започаткована Європейським Співтовариством у 1990 році для підтримки модернізації вищої освіти в країнах Центральної та Східної Європи, а згодом і на пострадянському просторі. Україна приєдналася до TEMPUS 29 квітня 1993 року. Програма діяла до 2014 р. і була спрямована на оновлення навчальних програм, підвищення кваліфікації викладачів, удосконалення управління університетами та розвиток співпраці з європейськими вишами. За роки участі в Україні було реалізовано кількасот проєктів (близько 300 у рамках TEMPUS I–III та майже сотня в TEMPUS IV), що сприяло підготовці університетів до Болонського процесу та подальшої участі в Erasmus+. Саме TEMPUS заклав інституційні та кадрові основи для сучасної академічної мобільності та інтеграції української вищої

освіти в європейський простір.

Програма «Erasmus+» є одним із найефективніших інструментів інтеграції України в європейський освітній і молодіжний простір. Україна бере участь у ній з 2014 року як країна-партнер (регіон Східного партнерства). Терміни навчання і стажування можуть становити від трьох місяців до одного року. За період 2014–2025 років тисячі українських студентів, викладачів, молодіжних працівників і представників організацій громадянського суспільства скористалися можливостями мобільності. Лише в рамках міжнародної кредитної мобільності (KA171) з 2021 року було реалізовано понад 15–20 тисяч мобільностей українських учасників до країн програми та значну кількість вхідних мобільностей до України. Сотні українських закладів вищої освіти беруть участь у проєктах співпраці, розбудови потенціалу та програмах Жана Моне.

Програма Жана Моне в Україні

Параметр	Стислий зміст
Мета	Напрям програми Erasmus+ для підтримки викладання, досліджень та поширення знань про Європейський Союз і євроінтеграцію
Ключові форми проєктів	• Модулі: навчальні курси про ЄС • Кафедри: поглиблені викладацькі й дослідницькі програми • Центри досконалості: мультидисциплінарні осередки європейських студій
Додаткові напрями	Спільні мережі університетів та залучення шкіл і закладів ПТО до вивчення євроінтеграції
Значення для України	Впровадження нових дисциплін про ЄС, підготовка експертів з євроінтеграції, активна участь ЗВО України у конкурсах грантів

Українські університети отримують гранти на модернізацію навчальних програм, створення нових курсів і підвищення кваліфікації викладачів. Програми для молоді сприяють розвитку неформальної освіти, волонтерства та міжкультурного діалогу.

Національний Erasmus+ офіс в Україні виконує важливу координаційну та консультаційну роль, допомагаючи університетам і організаціям готувати якісні заявки. Попри статус країни-партнера (що обмежує доступ до деяких дій порівняно з країнами-членами програми), Україна залишається одним із лідерів регіону Східного партнерства за кількістю проєктів і учасників.

Як взяти участь в Erasmus+

https://surl.li/hwfnjc

Подібні програми мають велике значення для України для посилення інтеграції в європейський освітній простір та підвищення конкурентоспроможності українських студентів і викладачів. На жаль, кількість грантів для України через статус країни-партнера (не члена ЄС) залишається обмеженою. Певні перешкоди в реалізації проєктів пов'язані з бюрократичними процедурами.

«Horizon Europe» (2021–2027) – це найбільша програма ЄС для фінансування досліджень та інновацій із бюджетом 95,5 млрд євро, що на 50% більше ніж за програмою «Horizon 2020». Україна стала асоційованим членом програми у 2022 році, що відкрило доступ до фінансування на рівних умовах із країнами ЄС.

«Горизонт Європа» відкриває для України такі можливості:

• участь у спільних наукових проєктах із європейськими партнерами в галузях, як-от клімат, цифрова трансформація, охорона здоров'я та енергетика;

• підтримка інноваційних стартапів і малого бізнесу через Європейську раду з інновацій (EIC);

• доступ до європейських наукових мереж і грантів для молодих учених (наприклад, Marie Skłodowska-Curie Actions).

Це дає змогу зміцнити науковий потенціал України через доступ до європейських ресурсів. Важливою також є підтримка відбудови економіки через інноваційні проєкти. Проте для підготовки конкурентних заявок на гранти відчувається нестача кваліфікованих кадрів, які фактично працюють в екстремальних умовах через вплив війни на наукову інфраструктуру та втрату ресурсів.

Складання, подання й оцінювання заявки в Horizon Europe

https://surli.cc/klsizm

Програма	Період і статус	Основні цілі та напрями	Результати та значення
TEMPUS	1993–2014 рр. (Країна-партнер)	Модернізація навчальних планів, інституційний розвиток ЗВО, підготовка до Болонського процесу	Реалізовано ~400 проєктів; закладено базові інституційні засади для академічної мобільності
Erasmus+	З 2014 р. (Країна-партнер, Східне партнерство)	Академічна мобільність, розбудова потенціалу ЗВО, напрям Жан Моне, молодіжні обміни	Понад 15–20 тис. мобільностей (із 2021 р.); інтернаціоналізація вишів, впровадження нових курсів
Horizon Europe	З 2022 р. (Асоційований член)	Фінансування фундаментальних та прикладних наукових досліджень (бюджет 95,5 млрд €)	Рівний доступ до грантів ЄС, підтримка EIC для стартапів, гранти Marie Skłodowska-Curie
Creative Europe	З 2016 р. (Учасник)	Підтримка секторів культури, аудіовізуального мистецтва, кіно	Пряме грантове фінансування митців; промоція українського кіно та літератури в ЄС

IV. Україна в ЮНЕСКО

Україна є членом Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) з 12 травня 1954 року (ще в статусі Української РСР). Після відновлення незалежності співпраця набула повноцінного характеру. У 1996 році Указом Президента було створено Національну комісію України у справах ЮНЕСКО, яка координує виконання зобов'язань держави за програмами та конвенціями організації.

До Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО внесено вісім українських об'єктів (станом на середину 2020-х років). Серед них:

• Собор Святої Софії та прилеглі монастирські споруди, Києво-Печерська лавра» і Церква Спаса на Берестові (з 1990 р.);

• Історичний центр Львова (з 1998 р.);

• Резиденція буковинських і далматинських митрополитів у Чернівцях (з 2011 р.);

• Дерев'яні церкви Карпатського регіону (спільно з Польщею, з 2013 р.);

• Історичний центр Одеси (з 2023 р.);

• природний об'єкт – «Давні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи» (з 2007 р.);

• Геодезична дуга Струве (з 2005 р.);

• Херсонес Таврійський і його хора у Севастополі (з 2013 р.).

З 2022 р. ЮНЕСКО більш активно підтримує Україну у сфері захисту культурної спадщини. Три ключові об'єкти (Софія Київська та Києво-Печерська лавра, історичний центр Львова, історичний центр Одеси) у 2023 році були включені до Списку всесвітньої спадщини, що перебуває під загрозою. Організація веде моніторинг пошкоджень: за даними ЮНЕСКО, підтверджено руйнування або пошкодження кількох сотень об'єктів культурної спадщини. Україна також активно використовує механізм посиленого захисту згідно з Другим протоколом до Гаазької конвенції 1954 року – десятки українських пам'яток отримали такий статус.

У листопаді 2023 р. Україну вперше обрали до Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (на період 2023–2027 рр.). Це дає змогу впливати на рішення щодо захисту спадщини та розподілу відповідних фондів. У 2025 році Україну також вп'яте обрали до Виконавчої ради ЮНЕСКО.

Важливу роль у розвитку співпраці відіграють українські дипломати та фахівці з культурної спадщини. Серед тих, хто активно просував українську тематику в ЮНЕСКО в різні періоди, варто відзначити роботу постійних представництв України при організації в Парижі, а також експертів, залучених до номінацій і моніторингу (зокрема у сфері нематеріальної культурної спадщини та захисту пам'яток під час війни).

Співпраця з ЮНЕСКО є важливим виміром глобальної культурної та гуманітарної інтеграції України. Вона дає змогу не лише зберігати і просувати національну спадщину, а й залучати міжнародну підтримку для її захисту та відновлення в умовах війни, а також утверджувати Україну як відповідального учасника світової культурної політики.

Програмні, глобальні та регіональні ініціативи України періоду незалежності

Рік / Період	Назва ініціативи / Проєкту	Основний зміст та результати
1991	Кампанія з викорінення неписьменності	Масова міжнародна кампанія, яка стала основою 20-річної програмної діяльності ЮНЕСКО у сфері освіти
1993	«Програма культури миру»	Міждисциплінарний проєкт «На шляху до культури миру» та визначала стратегічний вектор ЮНЕСКО до 2001 року
1997	Міжнародний рік культурної спадщини	Звернення до ООН, внаслідок чого Генеральна Асамблея ООН оголосила 2002 рік Міжнародним роком із захисту світової культурної спадщини
1998	Транскордонні біосферні заповідники	Створено тристоронній польсько-словацько-український заповідник «Східні Карпати» та румунсько-український «Дельта Дунаю»
2014–2026	Спеціальний моніторинг у зонах конфлікту	Запровадження механізму прямого моніторингу ЮНЕСКО для фіксації стану та захисту об'єктів культурної спадщини в умовах активних бойових дій та окупації

Висновок

Європейська ідентичність України має глибокі історичні корені, але її сучасне формування стикається з викликами, пов'язаними з російською агресією та внутрішніми реформами. Освіта, наука та культура відіграють ключову роль у зближенні України з європейським простором, сприяючи обміну знаннями, цінностями та досвідом.

Програми Erasmus+ і Horizon Europe мають стратегічне значення. Вони є важливими інструментами інтеграції, які надають можливості для академічної мобільності, наукових досліджень та інновацій. Для максимізації ефекту від участі в європейських програмах Україні необхідно подолати внутрішні виклики, зокрема через реформи освіти, науки та захист культурної спадщини.

ПИТАННЯ ДЛЯ ДИСКУСІЇ

1. Яку роль відіграла Києво-Могилянська академія у формуванні європейської освітньої та культурної традиції в Україні?
2. Наскільки успішною була програма TEMPUS у підготовці української вищої освіти до інтеграції в європейський простір?
3. Як війна впливає на формування європейської ідентичності в Україні?
4. Які кроки може зробити Україна для підвищення ефективності участі в Erasmus+ та Horizon Europe?
5. Чи достатньо програм Erasmus+ та Horizon Europe для повноцінної інтеграції української освіти і науки в європейський простір, чи потрібні додаткові інструменти?
6. Чи може культурна дипломатія стати ключовим інструментом інтеграції України в європейський простір?
7. Як зберегти національну культурну ідентичність України в умовах активної європейської інтеграції та глобалізації?
8. Які виклики створює відтік студентів, викладачів і науковців для довгострокової інтеграції України в європейський освітньо-науковий простір?

§8 Енергетична інтеграція та безпека України

I. Історичний огляд енергетичної політики України
II. Інтеграція в європейський енергетичний ринок
III. Виклики енергетичної безпеки в умовах війни та глобальних змін

Енергетична інтеграція України в європейські структури є ключовим елементом її євроінтеграційного шляху, визначеним Угодою про асоціацію з ЄС 2014 року. Це не лише економічний процес, а й стратегічний інструмент для підвищення безпеки постачань, диверсифікації джерел енергії та зменшення залежності від Росії. За даними Міжнародного енергетичного агентства (IEA), енергетичний сектор України генерує близько 9% ВВП, але війна з 2022 року знищила половину генераційних потужностей.

I. Історичний огляд енергетичної політики України

Імперський період (XIX – початок XX століття)

Початки сучасної енергетики на українських землях сягають середини – кінця XIX століття. Інтенсивний розвиток нафтової промисловості розпочався у 1850–1860-х роках у Прикарпатті (Борислав, Дрогобич, Надвірна). У 1848 році в Дрогобичі запрацював завод Шрайнера й Герца з перегонки нафти. У 1853 році винахідник Іван Зех отримав австрійський патент на спосіб очищення нафтових дистилятів. У 1859 році в Дрогобичі з'явилася перша вітчизняна нафтоперегінна установка, а з 1866 року тут діяло вже промислове виробництво (завод Готліба). Нафтопереробні підприємства також працювали в Болехові (1863), Печеніжині (1882) та інших містах Галичини. Це був один з найбільш ранніх осередків нафтової індустрії в Європі.

Паралельно розвивалася електрифікація. У 1878 році інженер Олександр Бородін вперше застосував електрику в Києві для освітлення залізничного цеху. У 1890 році запрацювали перші централізовані електростанції загального користування в Києві, Львові та інших містах. У 1892 році в Києві відкрили першу електричну трамвайну лінію – одну з перших у Російській імперії та Європі.

Радянський період (1920–1991 рр.)

Більш масштабна електрифікація України розпочалася в рамках більшовицького плану ДЕЕЛРО 1920 року. У квітні 1928 р. відбувся Перший Всеукраїнський енергетичний конгрес, який затвердив будівництво Дніпровської ГЕС (завершена 1932 р., потужність 560 МВт) та ТЕС у Донбасі (Штерівська, Зуївська). До 1940 р. потужність електростанцій зросла до 2630 МВт, а виробництво електроенергії – до 12,41 млрд кВт·год, з яких 85% припадало на державні регіональні ТЕС. Ядерна енергетика стартувала в 1970-х: перший реактор на Чорнобильській АЕС був запущений у 1977 р. Ця модель забезпечила індустріалізацію, але створила монополію на газ і вугілля з Росії, де Україна залежала від 80% імпорту.

Пострадянський перехід (1991–2013 рр.)

Після незалежності енергетика зазнала кризи: неефективність, корупція та субсидії призвели до енергоємності ВВП у 0,25 т н.е.[1] /тис. дол. США за паритетом купівельної спроможності (ПКС) – вдвічі вище світового середнього (IEA, 2020). У 1996 р. Верховна Рада затвердила Національну енергетичну програму до 2010 р.,

[1] Тонна нафтового еквіваленту – стандартна уніфікована одиниця вимірювання енергії, що дорівнює кількості енергії, яка виділяється в процесі спалювання однієї тонни сирої нафти (близько 41,86 ГДж або 11,63 МВт·год).

спрямовану на стабільні постачання та диверсифікацію. У 1999 р. Україна була змушена передати Росії стратегічні бомбардувальники Ту-160 за газові борги, що яскраво ілюструє одну з перших спроб енергетичного шантажу з боку східного сусіда. До 2010 р. ядерна енергія становила 50% електрогенерації (15 реакторів на 4 АЕС), але імпорт газу сягав 80% потреб (близько 40 млрд м^3/рік). Рефінерії (нафтопереробні заводи), як Кременчуцький, залежали від російської нафти.

Революція Гідності та реформи (2014–2021 рр.)

Анексія Криму та війна на Донбасі з 2014 р. прискорили реформи. Україна приєдналася до Енергетичного Співтовариства ЄС ще у 2011 р., а ратифікувала угоду в 2014 р., зобов'язавшись імплементувати «acquis communautaire» (фр. надбання спільноти), тобто сукупність нормативних актів ЄС. У 2015 р. Нафтогаз розширив співпрацю з японсько-американською Westinghouse на постачання ядерного палива, зменшивши залежність від російського «ТВЕЛ» з 100% до 40%. Видобуток газу зріс з 14 млрд м^3 (2014 р.) до 20 млрд м^3 (2021 р.), а імпорт – з 60% до 30% потреб. Реформи включали «анбандлінг» (відокремлення розподілу від постачання) у 2019 р. та лібералізацію ринку (Закон про ринок електроенергії) у 2017 р. Проте українська енергетика все ще залишалася вразливою: у 2016 р. російські хакери атакували енергомережу, спричинивши блекаути в Києві, що стало однією з перших кібератак на критичну інфраструктуру.

Сучасний етап (2022–2025 рр.)

Війна примусила до радикальних змін. 16 березня 2022 р. енергосистема синхронізувалася з ENTSO-E[2] (Європейська мережа операторів систем передачі електроенергії), від'єднавшись від Росії та Білорусі – історичний крок, що запобіг повному блекауту. Синхронізація з ENTSO-E стала не лише технічним відокремленням від енергосистем Росії та Білорусі, а й завершенням фундаментального процесу, що тривав з 2017 року, коли було підписано Угоду про умови майбутньої інтеграції. Окремим стратегічним досягненням ядерного сектору на цьому етапі стала повна відмова від російського ядерного палива завдяки достроковому переходу блоків НАЕК «Енергоатом» на паливні збірки компанії Westinghouse та укладанню довгострокових контрактів із Urenco й Cameco щодо збагачення й постачання урану. Отже, Україна повністю замістила російські технології у реакторах радянського дизайну ВВЕР-1000 та ВВЕР-440.

Енергетична стратегія до 2050 р. (розроблена в 2023 р.) виокремлює напрями на декарбонізацію та відновлювані джерела енергії (ВДЕ). Запаси газу в Україні в 2022 р. становили 670 млрд м^3, але війна знизила його видобуток на 20%. Відповідно до «зеленого курсу» Верховна Рада в 2025 р. ухвалила закон, який передбачає обов'язковий вміст біопалива в паливі – 5% (крім бензину А-98 та палива на потреби ЗСУ).

ENTSO-E – енергетичний порятунок для України

https://surl.li/yoihlx

[1] ENTSO-E (European Network of Transmission System Operators for Electricity) – Європейська мережа операторів систем передачі електроенергії, що об`єднує 39 операторів із 35 країн Європи для забезпечення стабільності та безпеки електропостачання.

ІІ. Інтеграція в європейський енергетичний ринок

Інтеграція в європейський енергетичний ринок передбачає гармонізацію з правилами ЄС для доступу до ринків, інвестицій та безпеки. Прогрес значний, попри війну: за оцінкою Секретаріату Енергоспівтовариства (Q2 2025), імплементація в кластері «Енергетичні ринки та інтеграція» становить 69%.

Підтримка України Енергетичним Співтовариством

https://surl.li/tghmxp

Завдяки синхронізації електромереж з 2022 р. Україна експортує до 650 МВт електроенергії в ЄС (зростання на 18% з 2024 р.). Аукціони на пропускну спроможність з Угорщиною, Румунією, Словаччиною та Молдовою заплановані на кінець 2025 р. Повне злиття енергетичних ринків з ЄС очікується до 2027 р., разом з Молдовою. Завдяки цим ініціативам у липні 2022 р. експортний потенціал України подвоївся до 1 ГВт, допомагаючи ЄС боротися з дефіцитом.

Протягом десятиліть Україна була одним з ключових транзитерів російського природного газу до Європи. Газотранспортна система (ГТС) України, збудована переважно в 1970–1980-х роках, забезпечувала транспортування десятків мільярдів кубометрів газу щороку до країн Центральної та Західної Європи. У пікові періоди обсяги транзиту сягали 100–120 млрд м^3 на рік, а в 2010-х – стабільно 40–80 млрд м^3. Ця роль фактично інтегрувала Україну в європейську енергетичну систему ще до політичної асоціації з ЄС: європейські споживачі залежали від стабільності української ГТС, а Україна отримувала транзитні платежі та певний політичний важіль.

Після 2014 року обсяги транзиту поступово зменшувалися через будівництво обхідних маршрутів (Nord Stream, TurkStream). З 1 січня 2025 року транзит російського газу через територію України повністю припинився. Це стало логічним завершенням багаторічного процесу відмови від залежності від російських енергоносіїв. Натомість Україна активно розвиває імпорт зрідженого природного газу (через Польщу, Румунію), участь у «Вертикальному газовому коридорі» з Греції та Румунії, а також позиціонує себе як потенційного постачальника біометану та «зеленого» водню до ЄС. Цьому сприяють реформи: оновлення Кодексів мереж (2025 р.), що наблизило до стандартів ЄС з аварійних процедур.

Втрата транзитного статусу активізувала використання підземних сховищ газу (ПСХ) України, які є найбільшими в Європі (обсягом понад 30 млрд м^3). У рамках згаданої концепції «Вертикального газового коридору», що з'єднує регазифікаційні LNG-термінали Греції, Болгарії, Румунії, Молдови та України, вітчизняна ГТС переорієнтувалася на транспортування газу в реверсному напрямку. Понад 10 млрд м^3 українських ПСХ сертифіковані за стандартами ЄС та надані іноземним трейдерам у режимі «митного складу». Це перетворює Україну з пасивного транзитера на регіональний газовий хаб, який гарантує сезонне балансування європейського ринку в пікові зимові періоди. Проте нафту Україна продовжує постачати на європейський ринок, зокрема через систему нафтопроводів «Дружба».

Ключовою передумовою для повноцінного об'єднання ринків електроенергії з країнами ЄС стала гармонізація українського законодавства з Регламентом ЄС № 1227/2011 про доброчесність та прозорість на оптовому енергетичному ринку (REMIT). Впровадження інструментів REMIT та імплементація вимог Пакета «Чиста енергія для всіх європейців» (Clean Energy Package) дозволили НКРЕКП[3] та ПрАТ «НЕК «Укренерго» запустити спільні розподілені аукціони з доступу до міждержавних перетинів за правилами ЄС. Це створює прозорі умови для транскордонної торгівлі та унеможливлює

[3] НКРЕКП – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

зловживання на оптовому ринку.

У липні 2025 р. зареєстровано Проєкт Закону №12087-д, який передбачає внесення змін до деяких законів України щодо глибшої імплементації норм європейського права з інтеграції енергетичних ринків, підвищення безпеки постачання та конкурентоспроможності у сфері енергетики. Цього самого року було оновлено правила в сфері ВДЕ, які включають премії для відновлення довіри інвесторів. ЄС в 2025 р. схвалив фінансовий пакет допомоги на суму €240 млн на Фонд підтримки енергетики України. Загалом процес енергетичної інтеграції дав змогу уникнути критичного дефіциту в 2022 р., а до 2027 р. Україна може стати нетто-експортером електроенергії з показником до 5 ТВт·год/рік.

III. Виклики енергетичної безпеки в умовах війни та глобальних змін

Війна та глобальна криза (зростання цін на 300% у 2022 р.) загострили ризики, але також прискорили трансформацію. Згідно з Міжнародним енергетичним агентством (International Energy Agency, IEA) війна – «перша глобальна енергетична криза», що вплинула на 70 млн людей, які втратили доступ до електрики.

Російські атаки знищили 50% потужностей (близько 15 ГВт), спричинивши дефіцит 6–9 ГВт взимку 2024–2025 рр. Ракетні удари (понад 1000 з 2022 р.) та дрони атакують ТЕС, підстанції; у 2024 р. – 40% втрат від кібератак. Потреба в ремонті енергетичної інфраструктури оцінюється близько $10 млрд. PSO[4] (публічні сервісні зобов'язання) фіксують ціни на газ для домогосподарств (до квітня 2025 р.), але створюючи борги Нафтогазу на $5 млрд. Цікаво, що попри атаки, розподілені ВДЕ (сонячні ферми) вистояли, демонструючи відносну стійкість (зростання на 1 ГВт з 2022 р.).

Масштабні руйнування об'єктів теплової та гідроелектрогенерації виявили критичну вразливість радянської системи з її гігантськими централізованими вузлами. Відповіддю на ці виклики стала концепція розподіленої (децентралізованої) генерації. Вона передбачає масове будівництво малого маневреного обладнання: газопоршневих і газотурбінних установок, промислових систем накопичення енергії та локальних сонячних і вітрових станцій, інтегрованих у системі мікромереж. Розосередження потужностей по території всієї країни суттєво знижує ефективність ворожих атак, оскільки знищити сотні дрібних об'єктів технічно та економічно недоцільно.

Порівняльний аналіз моделей генерації в умовах воєнних викликів

Критерій	Централізована модель	Розподілена
Основні об'єкти	Великі ТЕС, ТЕЦ, ГЕС (потужність від 1 ГВт)	Газопоршневі/газотурбінні установки, мікромережі, ВЕС/СЕС
Вразливість до атак	Знищення декількох вузлів блокує регіони	Сотні локальних об'єктів складно уразити одночасно
Швидкість відновлення	Капітальний ремонт чи заміна трансформаторів від 6–12 міс	Модульна заміна та локальна автономність
Маневреність	Повільний пуск вугільних блоків ТЕС	Запуск газових установок та систем накопичення енергії за хвилини

[4] PSO (Public Service Obligations / Зобов'язання щодо надання публічних послуг) – механізм державного регулювання ринку, за якого на суб'єктів господарювання покладаються зобов'язання з постачання енергоносіїв за фіксованими (субсидованими) тарифами для захисту побутових споживачів.

Припинення транзиту російського газу з 2025 року усунуло один з останніх інструментів енергетичного впливу Росії, але водночас позбавило Україну значних транзитних доходів і вимагає прискореного розвитку власних маршрутів імпорту та експорту енергоносіїв у європейському напрямку. Це підштовхує до пошуку альтернатив, серед яких може бути імпорт з Азербайджану чи Норвегії. Кліматичні цілі ЄС, серед яких «Fit for 55», змушують скоротити чисті викиди парникових газів (ПГ) щонайменше на 55% до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року. В Україні ж на ВДЕ припадає лише 9% генерації енергії в 2023 р., але стратегія до 2050 р. передбачає 27%. Економіка незалежної України, на жаль, була і залишається досить вразливою: в 2020 р. ВВП впав на 3,5%, залишається залежність від імпорту (газ – 30 млрд м^3/рік), за оцінкою Світового банку в 2025 р., дефіцит інвестицій становить потребу в $524 млрд на реконструкцію.

Серед основних стратегічних підходів для забезпечення енергетичної безпеки України може бути:

• диверсифікація ядерного палива (підписані контракти з британською Urenco і канадською Cameco);

• міжнародна допомога (€500 млн виділених ЄС на 2025 р.);

• фокус на «зеленому» відновленні, зі 70% зростанням ядерної потужності до 24 ГВт (2040 р.).

Важливим аспектом енергетичної безпеки та збереження експортного потенціалу України є інтеграція сектору біометану в європейську мережу. Україна володіє найбільшою в Європі площею сільськогосподарських угідь, що дає потенціал виробництва до 10–21 млрд м^3 біометану на рік. На тлі введення Європейським Союзом «Механізму прикордонного вуглецевого коригування» (CBAM – Carbon Border Adjustment Mechanism[5]) експорт української продукції (метал, хімія, цемент) до ЄС підлягатиме додатковому оподаткуванню, якщо виробництво не буде декарбонізовано. Тому розвиток відновлюваних газів (біометану та «зеленого» водню) є не лише екологічним трендом, а й умовою збереження конкурентоспроможності всієї української економіки на єдиному ринку ЄС.

Ключові стратегічні напрями гарантування енергетичної безпеки

Напрям	Основний інструмент	Очікуваний ефект до 2030–2040 рр.
Ядерна незалежність	Контракти з Westinghouse, Urenco, Cameco	100% заміщення російського палива та збагачення урану
Газовий декарбонізований хаб	Інтеграція біометану в ГТС та проєкт Вертикальний газовий коридор	Виробництво до 10–21 млрд м^3 біометану, експорт до ЄС
Кліматична відповідність	Модернізація промисловості під вимоги ЄС (CBAM)	Уникнення вуглецевого мита при експорті українських товарів
Гнучкість мережі	Впровадження систем накопичення енергії	Балансування пікових навантажень ВДЕ без участі ТЕС

[5] CBAM (Carbon Border Adjustment Mechanism / Механізм прикордонного вуглецевого коригування) – екологічний інструмент ЄС, що передбачає введення імпортного мита на товари з високим вуглецевим слідом для запобігання перенесенню виробництв за межі Євросоюзу та стимулювання декарбонізації.

Висновок

Енергетична інтеграція України – це стратегічний вектор трансформації від радянської ресурсно-структурної залежності до повноцінного членства в європейському безпековому та ринковому просторі. Повномасштабна війна оголила кричущу вразливість централізованої системи, проте прискорила критичні реформи: синхронізація з ENTSO-E, припинення транзиту російського газу та повна диверсифікація ядерного палива остаточно розірвали енергетичну залежність від РФ. Повернення стійкості вимагає переходу до децентралізованої маневреної генерації, розвитку систем накопичення енергії та імплементації європейського acquis communautaire (зокрема норм REMIT та Clean Energy Package). Перетворення України на регіональний газовий хаб завдяки використанню ПСХ у проєкті «Вертикального газового коридору» та експорт біометану й «зеленого» водню є запорукою економічної конкурентоспроможності держави в умовах запровадження ЄС механізму CBAM.

ПИТАННЯ ДЛЯ ДИСКУСІЇ

1. Як війна вплинула на прискорення декарбонізації?
2. Які ризики та можливості несе припинення газового транзиту через Україну для енергетичної безпеки ЄС та України?
3. Як синхронізація з ENTSO-E та інтеграція в європейський енергетичний ринок можуть вплинути на економічну стабільність України в довгостроковій перспективі?
4. Які виклики стоять перед Україною у впровадженні стандартів ЄС щодо «зеленого» водню та біометану і як їх можна подолати?
5. Як кібератаки на енергетичну інфраструктуру впливають на стратегії забезпечення безпеки постачань і яких заходів може вжити Україна для їх протидії?
6. Як перехід до децентралізованої (розподіленої) генерації та мікромереж змінює фізичний і кібернетичний захист енергосистеми в умовах сучасних воєнних загроз?
7. Як запровадження ЄС механізму CBAM вплине на український експорт і чи спроможний сектор біометану й ВДЕ нівелювати загрози для вітчизняної металургії та хімічної галузі?

§9 Україна в умовах глобальних викликів: клімат, міграція, цифрова трансформація

I. Участь України в міжнародних кліматичних ініціативах
II. Міграційні процеси та їх вплив на інтеграцію
III. Цифрова інтеграція: співпраця з ЄС у сфері технологій

Глобальні виклики, як-от зміна клімату, міграційні потоки та цифрова трансформація, визначають траєкторію інтеграції України в міжнародні структури, зокрема Європейський Союз (ЄС). Україна, як кандидат на членство в ЄС з червня 2022 р., адаптує свою політику до цих викликів, виконуючи зобов'язання за Угодою про асоціацію з ЄС (2014 р.) та прагнучи гармонізації з європейським «acquis communautaire».

I. Участь України в міжнародних кліматичних ініціативах

Паризька угода 2015 р. під егідою Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (UNFCCC) зобов'язує держави скорочувати викиди парникових газів (ПГ) та адаптуватися до кліматичних ризиків. Україна ратифікувала угоду в 2016 р. і, як держава з економікою в перехідному періоді, фокусується на декарбонізації, відновлюваних джерелах енергії (ВДЕ) та адаптації, особливо в контексті повномасштабного вторгнення РФ з 2022 р., яке посилило вразливість до екстремальних погодних явищ.

План кліматичних дій закріплюється в **Національному визначеному внеску (NDC),** який Україна періодично оновлює. В 2021 р. була поставлена мета скоротити викиди ПГ на 65% від рівня 1990 р. до 2030 р. (попередній план – 40%). Це охоплює реформи в енергетиці, транспорті та сільському господарстві з акцентом на ВДЕ (частка 17% у енергобалансі до 2030 р.) та посадку дерев (50 млн дерев щороку).

У 2025 р. опубліковано оновлений план для консультацій. Розробка тривала під час війни з координацією Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів (МЗДПР) за підтримки Німецького товариства міжнародного співробітництва («Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit», GIZ[1]) та Міжнародної ініціативи із захисту довкілля («Internationale Klimaschutzinitiative», IKI[2]). Містить реалістичні цілі з урахуванням воєнних втрат (зниження викидів на 20% у 2022–2024 рр. через руйнування промисловості), фінансову стратегію (інвестиції €10–15 млрд до 2030 р.) та гендерний аналіз політики. Завдання такої співпраці полягає в кліматичній нейтральності до 2050 р., інтегрованої в проєкт Закону України «Про основні засади державної кліматичної політики».

Можна виокремити такі ключові кліматичні ініціативи та проєкти, в яких бере участь Україна:

• «EU4Climate» (2021–2026 рр., €6 млн від ЄС/UNDP): допомога МЗДПР у розробці дорожньої карти NDC, інвестиційного плану та гендерного аналізу. Результати: поліпшення національного обліку ПГ, пілотні проєкти з електромобілями (10% автопарку до 2030 р.) та ВДЕ (сонячна енергія – 5 ГВт додатково до 2030 р.);

• «Climate & Clean Air Coalition» (CCAC, вступ 2020 р.): фокус на короткоживучих кліматичних полютантах (SLCP) у сільському господарстві, транспорті та відходах. Зменшення метанових викидів на 30% до 2030 р. через модернізацію вугільної промисловості;

[1] Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ – Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit) – це федеральна агенція Німеччини, яка надає послуги у сфері міжнародного співробітництва для сталого розвитку. В Україні GIZ підтримує проєкти у сфері кліматичної політики, енергетики, децентралізації та відновлення.

[2] Міжнародна ініціатива із захисту клімату (IKI – Internationale Klimaschutzinitiative) – це програма Федерального міністерства довкілля, охорони природи, ядерної безпеки та захисту прав споживачів Німеччини (BMUV). IKI фінансує проєкти, спрямовані на скорочення викидів парникових газів, адаптацію до зміни клімату та збереження біорізноманіття.

• проєкт «PAABS» (2023–2027 рр., GIZ/BMUV): підтримка впровадження Паризької угоди в Чорноморському регіоні з акцентом на адаптацію (захист узбережжя від ерозії, €5 млн). Охоплює посилення робочих груп Енергетичного партнерства ЄС–Україна;

• «Climate Market Club» (вступ 2024 р.): інтеграція в ринки вуглецю за ст. 6 Паризької угоди, з доступом до €2 млрд від МБФР для «зелених» проєктів.

Ми вже розглядали Механізм вуглецевого коригування імпорту ЄС (CBAM) в контексті економічної та енергетичної інтеграції. Щодо напряму кліматичних ініціатив, то впровадження цього механізму створює прямі ризики для вітчизняного гірничо-металургійного комплексу, хімічної промисловості та цементного сектору через додатковий «вуглецевий податок» на імпорт до ЄС товарів із високим вуглецевим слідом. Для нівелювання цих ризиків Україна прискорила гармонізацію системи моніторингу, звітності та верифікації (МЗВ) викидів парникових газів і пришвидшує запуск національної Системи торгівлі викидами, а це дасть змогу українським підприємствам сплачувати вуглецеві платежі всередині країни для зарахування їх у ЄС.

Війна спричинила 15% зростання викидів через логістичні збої, але також прискорила декарбонізацію (зниження вугільної генерації на 40%). Гармонізація з Європейським Зеленим Курсом («European Green Deal») передбачає впровадження ETS (системи торгівлі викидами)

Україна в Європейському Зеленому Курсі

https://surl.li/qvufah

до 2025 р. для енергетики та промисловості, з ціною CO_2 €50/т до 2035 р. Це посилює інтеграцію в ЄС, але вимагає €20 млрд інвестицій.

Окремим викликом і водночас каталізатором зміни кліматичної парадигми України стала фіксація екологічних наслідків повномасштабної війни (т.зв. «екоциду»). За даними Міністерства захисту довкілля та Оперативного штабу при Державній екологічній інспекції, збитки довкіллю України вже перевищують десятки мільярдів євро, а прямо зумовлені бойовими діями та пожежами викиди CO_2 обраховуються сотнями мільйонів тонн. Через це Україна на міжнародних майданчиках (зокрема під час самітів COP27–COP29) висунула ініціативу **«зеленої відбудови» («Green Reconstruction»)**[3]. Вона передбачає, що відбудова зруйнованої критичної інфраструктури, житлового фонду та промислових об'єктів має здійснюватися не за радянськими чи застарілими технологіями, а за принципами енергоефективності, мінімізації вуглецевого сліду та циркулярної економіки (принцип «Build Back Better»).

II. Міграційні процеси та їх вплив на інтеграцію

Міграція з України стрімко зросла через повномасштабну війну: 6,8 млн біженців за кордоном (станом на лютий 2025 р.), здебільшого в ЄС (4,3 млн під тимчасовим захистом, ТЗ). Директива ЄС про тимчасовий захист (2001/55/ЄС) була активована 4 березня 2022 р., надала права на проживання, роботу, освіту та медичну допомогу до березня 2025 р., з продовженням до 2027 р. (пропозиція Комісії від червня 2025 р.). Це полегшує інтеграцію українських громадян в європейську спільноту, але створює виклики для демографії України (втрата 20% робочої сили).

Масштаби демографічних змін дуже відчутні: 41% біженців – діти; 77% дорослих мали роботу в Україні (переважно інтелектуальну – 70% мають вищу освіту). Близько 50% з них періо-

[3] Зелена відбудова (Green Reconstruction) – концепція повоєнного відновлення інфраструктури та економіки держави, що передбачає відмову від застарілих та екологічно брудних технологій на користь енергоефективності, декарбонізації, циркулярної економіки та відновлюваних джерел енергії.

дично відвідують Україну. За період трьох років повномасштабної війни до Польщі виїхало 950 тис. українців, до Німеччини – 1,1 млн, до Чехії – 380 тис. З них жінки із дітьми – 70%. Половина українських біженців протягом декількох років інтегрувалися в ринок праці ЄС, що значно швидше ніж інші іммігранти в Європі.

Країна	Кількість під ТЗ (2025)	Рівень зайнятості (%)	Ключові сектори
Польща	950 000	45	Сільське господарство, послуги
Німеччина	1 100 000	55	Охорона здоров'я, освіта
Чехія	380 000	50	Виробництво, IT і програмування
Загалом ЄС	*4 300 000*	50	–

Міграційні процеси прискорюють динаміку європейського законодавства. Наприклад в червні 2026 року набуде чинності новий Пакт про надання притулку та міграцію («EU Pact on Migration and Asylum»). ЄС намагається поліпшити умови життя мігрантів, виділивши €17,6 млрд протягом 2022–2025 рр. на їх інтеграцію, зокрема через відповідні фонди – «Asylum, Migration and Integration Fund» (AMIF) та «Cohesion Funds». 4–6% біженців потребують спеціальної допомоги.

Масова міграція українців до країн ЄС сформувала якісно новий феномен **«транснаціональної інтеграції»**. На відміну від біженців з інших регіонів світу, українські вимушені мігранти демонструють надзвичайно високий рівень освіченості та працевлаштування, ставши важелем подолання дефіциту робочої сили в центрально- та східноєвропейських економіках (особливо у сферах послуг, охорони здоров'я, IT та промисловості). Ба більше, значна частина мігрантів підтримує модель т.зв. «циркулярної міграції»[4] – вони зберігають економічні, родинні та цифрові зв'язки з Україною (сплачують податки через українські ФОП, віддалено працюють на вітчизняний бізнес, переказують кошти в Україну), що перетворює міграційний потік на двосторонній міст культурної та економічної взаємоадаптації.

39% українських біженців планують повернення, але після завершення війни. Хоча відсутність стабільності і загроза життю все ще посилюють виїзд, відповідно до прогнозу Міжнародного центру розвитку міграційної політики (ICMPD) у 2025 р. понад півмільйона осіб планують покинути Україну. 16 вересня 2025 р. було прийнято Рекомендацію Ради ЄС, яка фокусується на переході до стабільного статусу (робочі візи) мігрантів або поверненні.

Тривала міграція створює системну загрозу повоєнній відбудові через ризик остаточного вкорінення людського капіталу за кордоном, зокрема дітей та студентської молоді. Як результат урядова стратегія України та спільні ініціативи з Європейською Комісією поступово зміщуються у бік розробки комплексних програм стимулювання повернення (повоєнної реміграції). Це передбачає взаємне визнання професійних кваліфікацій, збереження освітніх зв'язків (дистанційні та змішані методи навчання для дітей за українською програмою за кордоном), розширення пільгових програм іпотечного кредитування (наприклад, «єОселя») та залучення європейських фондів для створення високої якості життєвого середовища й нових робочих місць в Україні.

Центр економічної стратегії – Дослідження міграції та повернення українців

https://surl.li/irzgvb

[4] Циркулярна міграція – модель міграційної поведінки, за якої особа регулярно переміщується між країною походження та країною перебування, зберігаючи економічні, правові, цифрові й культурні зв'язки з обома державами (наприклад, дистанційна робота на український бізнес під час тимчасового проживання в ЄС).

ІІІ. Цифрова інтеграція: співпраця з ЄС у сфері технологій

Україна активно працює над цифровою інтеграцією з Європейським Союзом, що є ключовою частиною перемовин про вступ. Глава 10 (Цифрові Стандарти) переговорного досьє була відкрита у грудні 2023 року. Угода про асоціацію вимагає від України гармонізації свого законодавства з основними цифровими актами ЄС:

• Digital Services Act (DSA): Акт про цифрові послуги;

• Digital Markets Act (DMA): Акт про цифрові ринки.

Міністерство цифрової трансформації (Мінцифри) розробило **«Дорожню карту інтеграції в Єдиний цифровий ринок»** на 2025 р., яка охоплює такі важливі напрями:

• eIDAS (європейські стандарти електронної ідентифікації);

• розвиток 5G-мереж;

• регулювання штучного інтелекту (ШІ).

Стратегічним вектором цифрової співпраці є інтеграція України до **Європейського гаманця цифрової ідентичності (EU Digital Identity Wallet)**. Україна стала першою країною нечленом ЄС, яка долучилася до пілотних проєктів потенційної взаємодії бренд-сервісу «Дія» з цифровими гаманцями країн Євросоюзу. Це відкриє можливість громадянам України використовувати цифрові посвідчення водія, паспорти, студентські квитки, банківські рахунки та електронні підписи на всій території ЄС без додаткових бюрократичних процедур. Паралельно нормативне закріплення рішення про залучення України до роумінгової зони ЄС «Roam like at home» (Рішення Комітету асоціації Україна–ЄС) створює основу для скасування додаткової оплати за мобільні послуги для українців у ЄС та європейців в Україні.

Міжнародні програми суттєво прискорюють цифрову трансформацію України. Головними проєктами та їх результатами у 2020-2025 є:

EU Digital Identity Wallet – Мінцифри

https://surl.li/vfbcsy

Проєкт	Бюджет (від ЄС)	Ключові досягнення (2025)
DT4UA (2022–2025)	950 000	Оновлено 150 електронних послуг. Diia.Signature (Дія.Підпис) визнано в ЄС (Україна — перша не-ЄС країна за стандартом eIDAS). Початок інтеграції в European Digital Identity Wallet. Сьогодні 80% українців (20 млн користувачів) активно використовують «Дію»
EU4DigitalUA (2020–2024)	1 100 000	Транспозиція закону ЄС про електронні комунікації (січень 2022). Завершено перший етап розчистки спектра 700 МГц для 5G у Львівській та Волинській областях (березень 2025)
EDIH Network (з 2025)	380 000	Створення українського хабу для AI та deep tech. 16 організацій долучилися до Deep Tech Talent Initiative. 2500 дівчат пройшли тренінги з цифрових навичок у межах Girls Go Circular
Brave1 Defense Tech Valley	*4 300 000*	У вересні 2025 року у Львові відбувся великий форум із 5000 учасників. Запуск грантової програми для інтеграції оборонних технологій в європейські ланцюги постачань

Особливою цінністю цифрового партнерства України та ЄС стала розбудова спільних інструментів кіберстійкості та оборонних технологій. Повномасштабна війна перетворила Україну на випробувальний майданчик для новітніх засобів електронної боротьби, безпілотних систем, супутникового зв'язку та штучного інтелекту в умовах реальних кібератак. Досвід

Держспецзв'язку, Мінцифри та кластера оборонних технологій «Brave1» активно інтегрується у стратегічні документи ЄС із кібербезпеки (зокрема у контексті директиви NIS2). Україна перетворюється з отримувача технологічної допомоги на ключового донора практичного досвіду протидії гібридним та цифровим загрозам для всієї євроатлантичної спільноти.

Вплив українсько-європейських проєктів на інтеграцію та економіку:

• прискорення реформ: співпраця сприяє швидкому впровадженню інновацій, наприклад, використання ШІ в ePermit для ветеринарних ліцензій з 2025 р.;

• економічний розвиток: створення до 100 тисяч нових робочих місць в IT-секторі;

• наука та інновації: асоціація з програмою «Horizon Europe» (з червня 2022 р.) інтегрувала 200 українських дослідницьких проєктів. Співпраця з EIT (Хаб у Києві з 2023 р.) залучила €12 млн, зокрема у проєкт «BIOMETHAVERSE»;

• безшовний роумінг: очікується забезпечення безшовного мобільного роумінгу з країнами ЄС до 2026 року.

Головним викликом цифрової співпраці між Україною і ЄС залишається кібербезпека, оскільки з 2022 року кількість кібератак зросла на 30%. Проте це лише посилює стратегічну мету України – повну імплементацію усіх цифрових стандартів ЄС до 2030 року, що є обов'язковою умовою для успішної інтеграції до європейського цифрового простору.

Висновок

Україна демонструє високий рівень адаптивності до сукупності глобальних викликів, перетворюючи їх із чинників дестабілізації на каталізатори прискореної євроінтеграції. Кліматична політика держави, сформована в оновленому Національному визначеному внеску (NDC), орієнтується на концепцію «зеленої відбудови» та гармонізацію із Європейським Зеленим Курсом, попри суттєві руйнування екологічної та енергетичної інфраструктури.

Міграційні процеси, викликані повномасштабною війною, з одного боку створюють гострі демографічні ризики для повоєнного відновлення, а з іншого – демонструють високий інтеграційний потенціал українців в ЄС та формують нову модель циркулярної міграції. Водночас цифрова трансформація залишається найдинамічнішим вектором співпраці: від визнання цифрових документів та підписів (eIDAS, EU Digital Identity Wallet) до передачі унікального вітчизняного досвіду з кібербезпеки та оборонних технологій.

Комплексна імплементація європейських стандартів у сфері екології, міграційного права та цифрових ринків є не лише передумовою успішного завершення переговорів про вступ до ЄС, а й основою повоєнної конкурентоспроможності української держави.

ПИТАННЯ ДЛЯ ДИСКУСІЇ

1. Як війна вплинула на реалізацію кліматичних цілей України, зокрема в рамках Паризької угоди і які стратегії можуть допомогти поєднати відновлення економіки з декарбонізацією?
2. Які виклики та можливості створює масова міграція українців до ЄС для соціальної та економічної інтеграції і як це впливає на демографічну ситуацію в Україні?
3. Як цифрова трансформація, зокрема проєкти на кшталт DT4UA та EU4DigitalUA, може сприяти економічному зростанню України і які ризики пов'язані з кібербезпекою в цьому процесі?
4. Яким чином досвід України у сфері DefenceTech та протидії гібридним кібератакам може змінити позиціонування нашої держави в переговорах про вступ до ЄС?
5. Яким чином гармонізація з європейськими стандартами, як-от Digital Services Act та eIDAS, може вплинути на конкурентоспроможність українського IT-сектору на глобальному ринку?
6. Як Україна може збалансувати кліматичні ініціативи (наприклад, скорочення викидів метану) з потребами енергетичної безпеки в умовах війни та припинення транзиту газу?
7. За яких умов концепція «зеленої відбудови» є реалістичною для України під час триваючої війни та дефіциту фінансових ресурсів?

§10 Майбутнє інтеграційних процесів України: історичні уроки та прогнози

I. Аналіз досягнень і проблем інтеграційних процесів України
II. Вплив воєнного стану на інтеграційні перспективи
III. Прогнози щодо місця України в європейському просторі
IV. Прогнози щодо місця України в глобальному просторі

І. Участь України в міжнародних кліматичних ініціативах

Аналіз досягнень і проблем інтеграційних процесів України

Інтеграційні процеси України — це не просто зовнішньополітичний курс, а стратегічний вибір на користь цивілізаційного повернення до європейської родини та забезпечення національної безпеки. За понад три десятиліття незалежності Україна пройшла значний, хоча й непростий, шлях, акумулювавши низку безперечних досягнень, але й зіткнувшись із системними викликами. Головні успіхи України на інтеграційному треку сконцентровані навколо європейського та євроатлантичного напрямків, які стали фактично дороговказом для внутрішніх реформ та зовнішньої політики.

Стрижнем цього процесу є відносини з Європейським Союзом, які представлені такими досягненнями:

• Угода про асоціацію та ЗВТ (підписана у 2014 р., наразі імплементується) стала найбільш амбітним інструментом двосторонніх відносин, який не просто відкрив доступ до ринку ЄС, а й зобов'язав Україну провести глибокі реформи, гармонізуючи законодавство з європейськими стандартами;

• практичним доказом цієї інтеграції стало запровадження безвізового режиму з країнами ЄС (з 2017 р.), що стало символом відкритості та тісніших зв'язків між народами;

• економічні зв'язки зміцнились настільки, що станом на 2025 рік понад 40% українського експорту спрямовується саме до країн ЄС, підтверджуючи економічну переорієнтацію України;

• найважливішим політичним досягненням стало надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС у червні 2022 року. Це рішення, прийняте в умовах повномасштабної війни, засвідчило визнання європейської ідентичності України та незворотність її шляху.

Співпраця з НАТО є критично важливою для безпеки країни. Відбулося поглиблення співпраці та отримання у 2020 році **статусу партнера з розширеними можливостями** дали змогу Україні вивести військово-технічну співпрацю на новий рівень. Модернізація Збройних сил України активно відбувається за стандартами НАТО, що підтверджується участю у спільних військових навчаннях. Цей процес є життєво необхідним для підвищення обороноздатності та інтероперабельності української армії.

Україна також активно розвиває регіональну співпрацю як місток до ширшої європейської інтеграції. Було запущено ініціативи, як-от «Люблінський трикутник» (Україна, Польща, Литва), що сприяє політичній, економічній та оборонній співпраці, а також участь у Кримській платформі, спрямованій на деокупацію півострова. Розвиток міцних двосторонніх відносин із сусідами та партнерами Центральної та Східної Європи, зокрема Молдовою, Литвою та Грузією, які часто підтримують Україну на міжнародній арені.

Попри значні успіхи, інтеграційні процеси гальмуються низкою серйозних внутрішніх і зовнішніх викликів. Успіх зовнішньої політики прямо залежить від внутрішньої стійкості та ефективності держави:

• корупція та повільне впровадження реформ – це найбільша внутрішня перешкода. Попри певний прогрес, затягування реформ у ключових сферах, зокрема судовій системі та антикорупційних органах, підриває довіру як українського суспільства, так і міжнародних партнерів;

• економічна нестабільність – попри переорієнтацію на ЄС, економіка залишається вразливою, а залежність від зовнішньої фінансової допомоги (особливо в умовах війни) вимагає посилення економічної стійкості;

• соціально-політична поляризація – розкол суспільства за політичними чи ідеологічними ознаками ускладнює прийняття стратегічних рішень та досягнення необхідного для євроінтеграції консенсусу.

Найбільшим викликом, що докорінно змінив ландшафт інтеграції, є агресія Російської Федерації. Окупація Криму та частини українських територій є прямою перешкодою для інтеграції, оскільки ЄС і НАТО не приймають до свого складу країни з неврегульованими територіальними конфліктами. Активне використання Росією дезінформації (ІПСО), економічного тиску та енергетичної залежності має на меті дестабілізувати Україну зсередини та підірвати її імідж у очах західних партнерів. Деякі країни-члени ЄС висловлюють застереження щодо швидкого вступу України, посилаючись на її розмір, економічні проблеми та необхідність глибокої інституційної готовності самого Союзу до розширення.

Історичні спроби інтеграції (як-от у 1990-х) провалилися через відсутність внутрішньої консолідації, політичної волі та стратегічного бачення. Успіх зовнішньої інтеграції неможливий без ефективної, некорумпованої та стабільної держави. Міжнародна солідарність, безумовно, є ключовою, але вона працює лише тоді, коли Україна демонструє активну позицію, послідовність та рішучість у виконанні реформ. Підтримка – це не благодійність, а інвестиція у спільні цінності. Уроки минулого наголошують на важливості мати чіткий, довгостроковий стратегічний план інтеграції, який не змінюється з кожною зміною влади, забезпечуючи послідовність зовнішньополітичного курсу.

Ключові віхи євроінтеграційного шляху України

Етап / Подія	Початок	Зміст та стратегічне значення для України
Угода про асоціацію та ЗВТ	Підписано у 2014 р., чинна з 2017 р.	Комплексна гармонізація українського законодавства зі стандартами ЄС, відкриття європейського ринку для товарів з України
Безвізовий режим	Червень 2017 р.	Спрощення перетину кордону для громадян України, суттєве посилення міжлюдських та бізнес-контактів з країнами Шенгенської зони
Статус партнера з розширеними можливостями НАТО (ЕОР)	Червень 2020 р.	Поглиблення оперативної сумісності ЗСУ із силами Альянсу, доступ до програм взаємного обміну інформацією та навчань
Статус кандидата на вступ до ЄС	*Червень 2022 р.*	Фіксація юридичного й політичного зобов'язання ЄС щодо майбутнього членства України; старт виконання 7 рекомендацій Єврокомісії
Офіційне відкриття переговорів про вступ до ЄС	*Червень 2024 р.*	Перехід до практичної скринінгової фази відповідності українського законодавства 35 главам нормативно-правового доробку ЄС (Acquis communautaire)

ІІ. Вплив воєнного стану на інтеграційні перспективи

Повномасштабна агресія Російської Федерації, що триває з 2022 року, докорінно змінила ландшафт інтеграційних процесів України. Воєнний стан став подвійним чинником: з одного боку, він спричинив безпрецедентні руйнування та створив нові виклики, а з іншого – став потужним каталізатором для прискорення євроінтеграції та консолідації нації.

Війна завдала нищівного удару по внутрішній спроможності України, створивши серйозні перешкоди на шляху інтеграції. Прямі та опосередковані втрати внаслідок бойових дій є колосальними. Зруйнована критична інфраструктура, промислові об'єкти та житловий фонд. Це не тільки призводить до величезних фінансових витрат на відбудову, але й значно знижує економічний потенціал країни, який є однією з вимог для вступу до ЄС. Масштабна еміграція та внутрішнє переміщення мільйонів громадян (біженців) призвели до значної втрати кваліфікованого людського капіталу. Це створює демографічні та економічні проблеми у довгостроковій перспективі, ускладнюючи післявоєнне відновлення та розвиток. Воєнний стан вимагає небачених витрат на оборону, що критично збільшило залежність України від зовнішньої фінансової та військової допомоги (від ЄС, США, МВФ). Хоча ця підтримка є життєво необхідною, вона також підкреслює економічну вразливість країни. В умовах війни пріоритети держави змістилися на безпеку та оборону. Це природно уповільнює або ускладнює повноцінну реалізацію складних, системних реформ, особливо тих, що вимагають значного фінансового та адміністративного ресурсу (як-от судова реформа).

Парадоксально, але саме військова агресія стала чинником безпрецедентного прискорення зовнішньополітичних процесів. Війна спровокувала солідарність світової спільноти. Україна отримує масштабні фінансові пакети, а також військову допомогу від країн НАТО, що значно поглибило військову інтеграцію та співпрацю із західним світом. Війна перетворила євроінтеграцію з довгострокового плану на невідкладний політичний пріоритет. У червні 2022 року Україна отримала **статус кандидата в ЄС** – це потужний політичний та символічний жест, який в умовах миру міг зайняти роки. Загроза національному існуванню призвела до міцної консолідації українського суспільства. Сформувалася потужна національна ідентичність, яка майже одностайно підтримує вектор євроінтеграції. Це усуває внутрішню політичну поляризацію щодо зовнішнього курсу. Потреба у відсічі агресії прискорила розвиток оборонного потенціалу та активне впровадження стандартів НАТО у сфері управління, планування та озброєння. Фактично, українська армія в реальних умовах інтегрується у західну оборонну систему.

Отже, воєнний стан став точкою біфуркації для України:

1. Збройна боротьба виступила каталізатором для політичного пришвидшення інтеграційних процесів, але водночас виявила існуючі структурні вразливості України, які необхідно усунути (корупція, економічна слабкість).

2. Період післявоєнної відбудови має бути використаний як унікальний «план Маршалла» для України. Це шанс не просто відновити, а модернізувати економіку та інфраструктуру відповідно до найкращих європейських стандартів. За умови ефективного управління, цей процес може остаточно закріпити Україну в європейському економічному та правовому просторі.

Інтеграційні перспективи України зараз залежать не лише від зовнішньої підтримки, а й від здатності держави управляти ризиками воєнного часу та максимально ефективно використати створене ним «вікно можливостей» для якісної трансформації.

Центр «Нова Європа» – аналітичні матеріали щодо євроінтеграції

https://surl.li/stxuvi

ІІІ. Прогнози щодо місця України в європейському просторі

Прогнозування майбутнього місця України в європейському просторі є складним завданням, оскільки воно залежить від багатьох змінних насамперед від завершення війни та внутрішньої трансформації. Проте стратегічний вектор залишається чітким. Ми можемо розглянути інтеграційний процес у двох ключових часових горизонтах.

Короткострокова перспектива до 2030 р.

Найближчі роки будуть критичними для закріплення України в інституційних рамках Європи, незважаючи на війну. Основний фокус буде зосереджений на продовженні переговорів про вступ до ЄС. Очікується, що за умови збереження політичної волі та успішного виконання «домашніх завдань» (реформ), Україна зможе завершити ключові етапи переговорів вже до 2028–2030 років. Це вимагатиме титанічної роботи з адаптації тисяч законів та директив ЄС. Економічна інтеграція продовжить поглиблюватися. Зона вільної торгівлі з ЄС буде максимально використовуватися, а український ринок праці та стандарти продукції будуть дедалі більше синхронізуватися з європейськими. Співпраця з НАТО буде посилюватися через взаємодію на полі бою та логістику. Проте повноцінне членство в НАТО залишатиметься малоймовірним до моменту досягнення стабільного миру та завершення війни, зважаючи на статтю 5 Альянсу, яка передбачає колективну оборону.

Середньострокова перспектива на 2030–2040 рр.

Саме цей період може стати часом реалізації фінального інтеграційного прориву та закріплення України як стратегічного активу Європи. За найоптимістичнішим, але цілком реалістичним сценарієм, повноцінне членство в ЄС може бути досягнуто у цьому часовому проміжку. Ключовими умовами стануть успішна повоєнна відбудова та завершення системних реформ, які створять привабливий інвестиційний клімат та стійку демократію. Україна має потенціал стати важливим регіональним гравцем у Східній Європі. Це стосується як аграрної сфери, де Україна є світовим постачальником, так і енергетичної безпеки (використання власних газосховищ, розвиток зеленої енергетики). Завдяки своєму географічному розташуванню, Україна відновить та розвине транспортні й логістичні коридори між Європою та Азією, ставши ключовим транзитним хабом і мостом у межах «Шляху відновлення».

Успіх цих прогнозів залежить від здатності України керувати внутрішніми процесами та мінімізувати зовнішні загрози. Ключовими чинниками успіху можна означити такі:

1. Непохитність внутрішніх реформ: абсолютний пріоритет – боротьба з корупцією та поглиблена судова реформа. Без цих структурних змін повноцінна інтеграція буде політично неможливою.

2. Міжнародна підтримка та інвестиції: успішна відбудова потребує довгострокової міжнародної фінансової підтримки та прямих іноземних інвестицій. Ці ресурси є необхідними для модернізації країни.

3. Стабільність у регіональних відносинах: нормалізація та стратегічне партнерство із сусідніми країнами є критично важливими для логістики, торгівлі та політичної підтримки вступу до ЄС.

Потенційна політична турбулентність або втома від війни можуть призвести до уповільнення реформ, що негативно вплине на графік переговорів. Ризиком є зростання скептицизму серед деяких країн-членів ЄС щодо розширення, зважаючи на потенціал української економіки та населення. Це може призвести до заморожування переговорів. Продовження зовнішньої агресії або постійна загроза з боку

[1] Біфуркація – з латини розгалуження, поділ на два напрями, роздвоєння.

Російської Федерації залишатиметься головною перешкодою як для членства в НАТО, так і для повноцінного економічного відновлення. Проте місце України в європейському просторі не є питанням «якщо», а питанням «коли» і «наскільки якісно» ми маємо необхідні елементи щоб провести внутрішню трансформацію на тлі зовнішніх викликів.

Порівняльний аналіз сценаріїв та часових горизонтів інтеграції

Часовий горизонт	Ключові пріоритети та завдання	Головні ризики та виклики
Короткостроковий (до 2030 р.)	• Повний скринінг та адаптація законодавства • Судова реформа та прозорість антикорупційної системи • Повна синхронізація енергосистем та митних процедур	• Воєнні дії та безпекова нестабільність • Політичний скептицизм окремих країн-членів ЄС • Опір реформам з боку корупційних кіл
Середньостроковий (2030–2040 рр.)	• Набуття повноправного членства в ЄС • Реалізація масштабного плану з відбудови • Трансформація України на регіональний хаб (агро, енергетика, IT)	• Демографічний дефіцит та відтік людського капіталу • Потреба у тривалих прямих іноземних інвестиціях • Жорстка економічна конкуренція на спільному ринку ЄС

IV. Прогнози щодо місця України в глобальному просторі

Місце України у світі після перемоги та інтеграції до європейських структур не обмежиться лише регіональним чи континентальним рівнем. Завдяки унікальному досвіду, географічному положенню та економічному потенціалу, Україна має всі шанси стати стратегічно важливим гравцем у глобальній системі.

Україна вже довела свою критичну важливість для глобальної безпеки. Ця роль лише посилюється. Україна має потенціал стати важливим гравцем у системі глобальної безпеки, виступаючи надійним бар'єром у протистоянні авторитарним режимам та поширенні їхнього впливу. Досвід опору перетворює Україну на морального та військового лідера, на якого орієнтуватимуться демократичні країни. Зміцнення співпраці з США, Канадою, Великою Британією, Японією, Австралією, Південною Кореєю та іншими ключовими партнерами поза межами Європи гарантує Україні потужну багатовекторну підтримку. Ці відносини є основою для стійкості у глобальній політиці. Наша держава вже бере активну участь у розв'язанні ключових глобальних проблем. Це стосується продовольчої безпеки (як основний експортер зерна), кібербезпеки (використання досвіду протистояння кібератакам РФ) та боротьби зі зміною клімату (розвиток чистої енергетики).

Українська економіка, модернізована після відбудови, має всі передумови для зайняття ніш у стратегічних глобальних ланцюгах постачання. Україна може стати ключовим постачальником сільськогосподарської продукції, гарантуючи продовольчу безпеку мільйонам людей. Крім того, країна має амбіції стати важливим постачальником енергоресурсів, зокрема «зеленого» водню та рідкісних металів, критично необхідних для світової технологічної індустрії. Географічне розташування між Сходом і Заходом визначає величезний транзитний потенціал. Відновлення та модернізація логістичної інфраструктури перетворять Україну на клю-

Національний інститут стратегічних досліджень – аналітика зовнішньої політики та безпеки

https://surl.li/yipcfx

човий вузол на шляху міжнародної торгівлі та логістики. Вітчизняний IT-сектор вже має світове визнання. Подальший розвиток дасть змогу Україні стати одним із провідних експортерів високотехнологічних послуг та інноваційного програмного забезпечення.

За роки незалежності українці відкрили світові свою неповторну ідентичність та місце в історії. На міжнародній арені спостерігається безпрецедентний інтерес до української культури. Це дає шанс на якісний прорив у популяризації українського культурного продукту як самобутньої та невід'ємної частини європейської цивілізації.

Величезна українська діаспора у світі, яка зросла внаслідок війни, може стати потужним джерелом «soft power»[2]. Через культурні, освітні та громадські ініціативи діаспора сприяє зміцненню позитивного іміджу України та просуванню її інтересів. В 2023 році Україна вже показала найкращу динаміку в рейтингу «Global Soft Power Index», посівши 37 місце зі 121 у загальному підсумку і 19 за рівнем впливовості. Також зріс індекс впізнаваності з 47 місця на 14, проте репутація зросла лише з 70 позиції на 68.

Важливо зберегти набраний темп форсування м'якої сили. Для реалізації такого глобального потенціалу необхідно подолати системні виклики:

1. Конкуренція та модернізація: на глобальних ринках Україна зіткнеться з жорсткою конкуренцією, зокрема з потужними економіками, як-от Китай та інші промислово розвинені країни. Це вимагає глибокої модернізації інфраструктури, освіти та промисловості для відповідності найвищим світовим стандартам якості та ефективності.

2. Людський капітал та освіта: необхідно інвестувати в освітню та наукову сферу, щоб забезпечити країну висококваліфікованими фахівцями, здатними працювати в умовах глобалізованої економіки. Це також стосується зусиль із повернення людського капіталу, що виїхав під час війни.

3. Збереження ідентичності: в умовах стрімкої глобалізації та культурного обміну ключовим завданням залишається збереження національної ідентичності та культурних цінностей, які є основою унікальності та стійкості української нації.

Отже, у глобальному просторі Україна має всі шанси перетворитися з об'єкта геополітики на її активного суб'єкта[3] , чия унікальна історія боротьби та величезний потенціал стануть стратегічним активом для демократичного світу.

[2] Soft Power (м'яка сила) – концепція, яку запропонував американський політолог Джозеф Най, сутність якої полягає в можливості бажаного результату завдяки співпраці і привабливості на противагу тиску в різних проявах як «твердою силою».

[3] Суб'єктність геополітична – спроможність держави виступати самостійним, незалежним і повноцінним учасником міжнародних відносин, який здатний формувати власний стратегічний порядок денний, впливати на прийняття глобальних рішень.

Висновок

Україна вже досягла незворотного прогресу на європейському та євроатлантичному шляху. Однак ці досягнення залишаються вразливими через внутрішні системні проблеми, насамперед корупцію та необхідність завершення судової реформи. Комплексний підхід долання цих викликів є критично важливим.

Воєнний стан парадоксально став одночасно головною перешкодою (через руйнування та економічні втрати) і потужним каталізатором для інтеграції. Він зміцнив міжнародну підтримку, прискорив політичне зближення з ЄС та НАТО і консолідував українське суспільство навколо західного цивілізаційного вибору.

Прогнози свідчать, що Україна має реальний шанс стати повноцінним членом Європейського Союзу в середньостроковій перспективі (до 2030–2040 рр.). Цей прогноз не є гарантією, а залежить виключно від якості та темпів виконання необхідних реформ, а також використання післявоєнної відбудови для глибокої модернізації.

У глобальному просторі Україна виходить за рамки регіональної держави. Вона може зайняти нішу важливого геополітичного, економічного (аграрного, енергетичного, IT) та культурного гравця, який зміцнює архітектуру безпеки та демократії. Реалізація цього потенціалу залежить від збереження внутрішньої стабільності та довгострокової міжнародної підтримки.

Майбутнє інтеграційних процесів України – це не лише питання зовнішньої політики, а насамперед – питання внутрішньої трансформації, стійкості та відповідальності української еліти і суспільства.

ПИТАННЯ ДЛЯ ДИСКУСІЇ

1. Які реформи є найкритичнішими для прискорення європейської інтеграції України?
2. Як воєнний стан змінив сприйняття України в Європі та світі?
3. Яке місце Україна може зайняти в глобальній економіці до 2040 року?
4. Як неврегульовані територіальні конфлікти впливають на перспективи вступу України до ЄС і НАТО, які стратегії можуть допомогти подолати ці перешкоди?
5. Яким чином післявоєнна відбудова може стати «планом Маршалла» для України і які ризики можуть завадити ефективному використанню міжнародної підтримки?
6. Як Україна може використати свою діаспору та культурний потенціал для посилення «soft power» у глобальному просторі?
7. Які виклики глобальної конкуренції (зокрема з економіками, як-от Китай) стоять перед Україною і як країна може забезпечити конкурентоспроможність у високотехнологічних галузях?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alexiyevets L. Ukraine–the NATO: mutual relations and partnerships main stages / L. Alexiyevets, M. Alexiyevets // East European Historical Bulletin. 2020. № 14. P. 175–189. DOI: https://doi.org/10.24919/2519-058x.14.197189.

2. Haas E. B. The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces / E. B. Haas. University of Notre Dame Press, 1958. 592 p. DOI: https://doi.org/10.2307/j.ctv19m62zk.

3. Kuzio T. Ukraine and NATO: The evolving strategic partnership/ T. Kuzio // The Journal of Strategic Studies. 1998. Vol. 21, № 2. P. 1–30. DOI: https://doi.org/10.1080/01402399808437715.

4. Kuzio T. Ukraine between a constrained EU and assertive Russia / T. Kuzio // JCMS: Journal of Common Market Studies. 2017. Vol. 55, № 1. P. 103–120.

5. Lepskiy M. The war in Ukraine and its challenge to NATO: peacekeeping to peace engineering / M. Lepskiy, N. Lepska // American Behavioral Scientist. 2023. Vol. 67, № 3. P. 402–425. DOI: https://doi.org/10.1177/00027642221144833.

6. Marchuk V. European integration of Ukraine: political and security practices / V. Marchuk, V. Dudkevych. Trnava : Veda, 2022. 144 p.

7. Moravcsik A. The Choice for Europe: Social Purpose and State Power / A. Moravcsik. Ithaca; London : Cornell University Press, 1998. 514 p.

8. Pohuliaiev O. Political and legal convergence of EU countries as an example for Ukraine / O. Pohuliaiev // Adaptation of Ukrainian legislation to EU requirements: monograph. Boston, USA: Primedia eLaunch, 2023. P. 163–175. DOI: https://doi.org/10.46299/979-8-88992-698-6.7.

9. Pohuliaiev O. Origins of the Establishment of the Politico-Legal Basis for Relations between Ukraine and the Republic of Lithuania (1989–1994) / O. Pohuliaiev // Ukrainian Political and Legal Discourse. 2025. № 14. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17082904.

10. Pohuliaiev O. The Priority of U.S. Interests in the Establishment of Ukrainian Statehood (1990–1994) / / O. Pohuliaiev // Society and Security. 2025. Vol. 5, № 11. P. 39–49. DOI: https://doi.org/10.26642/sas-2025-5(11)-39-49.

11. Skichko I. Adaptation of Ukrainian legislation to EU legislation / I. Skichko // Ukrainian legislation to EU requirements: monograph. Boston, USA: Primedia eLaunch, 2023. P. 150–161.

12. Sologoub I. Ukraine's EU integration: A long way home / I. Sologoub // Intereconomics. 2022. Vol. 57, № 4. P. 218. DOI: https://doi.org/10.1007/s10272-022-1066-1.

13. Venger V. Integration of Ukraine to the global value chains/ Venger V., Romanovska N., Chyzhevska M. // Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe. 2022. Vol. 25, № 2. P. 137–161.

14. Wolczuk K. Ukraine Between the EU and Russia: The Integration Challenge / K.Wolczuk. Palgrave Macmillan UK EBooks, 2015. 158 p. DOI: https://doi.org/10.1057/9781137516268.0001.

15. Алексієвець Л. Трансформація відносин України та НАТО в 1991–2019 рр.: історичний аспект / Л. Алексієвець, М. Алексієвець // Український історичний журнал. 2020. № 1. С. 126. DOI: https://doi.org/10.15407/uhj2020.01.126.

16. Баннікова К. Б. Трансформація ринку праці України під впливом інтеграційних процесів у глобальній економіці / Баннікова К. Б., Артюшок К. А., Агєєва І. В. // Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2025. № 17. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15228098.

17. Бойко Є. О. Україна під впливом світових інтеграційних процесів / Є.О. Бойко // Національне господарство України: теорія та практика управління. 2009. С. 40–46.

18. Ботвіна Н. О. Вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів на економічну безпеку України / Н.О. Ботвіна // Економічний аналіз: зб. наук. праць. 2014. Т. 16, № 1. С. 28–33. Тернопіль: Видав-

ничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка».

19. Ковбаса О. Сучасні аспекти розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі України / О. Ковбаса, В. Мазний // Економіка та суспільство. 2024. № 60. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-107.

20. Коцан Н. Стратегічні комунікації України: роль у формуванні іміджу та інтеграційних процесах / Н. Коцан // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2025. № 1 (21). С. 55–65. DOI: https://doi.org/10.29038/2524-2679-2025-01-55-65.

21. Кухарська Н. О. Україна в сучасних інтеграційних процесах : навчальний посібник / Н.О. Кухарська. Одеса : «Атлант ВОІ СОІУ», 2015. 186 с.

22. Мельник А. О. Україна у світових інтеграційних процесах / А.О. Мельник // Економіка і фінанси. 2014. № 3. С. 75–84.

23. Погуляєв О. Етапи формування основ регулювання АПК між Україною та ЄС: історико-правовий аспект / О. Погуляєв // Український селянин. 2024. № 31. С. 44–50. DOI: https://doi.org/10.31651/2413-8142-2024-31-Pohuliaiev.

24. Погуляєв О. І. Динаміка громадської активності національних меншин України в 1987–1994 роках / О.І. Погуляєв // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2025. Т. 36 (75), № 1. С. 115–121. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-5984.2025/1.17.

25. Попович К.-Д. М. Регулювання договірних відносин міжнародних інтеграційних процесів / К.-Д.М. Попович // Академічні візії. 2026. № 55. DOI: https://doi.org/10.66556/2786-586X.55.popovych-k.

26. Розвиток законодавства України в публічній сфері в умовах євроінтеграції / О. Ф. Мельничук, Т. К. Оверковська, О. С. Остапенко [та ін.] ; за заг. ред., передмова О. Ф. Мельничук. Вінниця : ТОВ «Твори», 2026. 126 с. DOI: https://doi.org/10.31652/342(477)-2026-1-126.

27. Тодощук А. В. Україна в інтеграційних процесах: ризики та переваги / Тодощук А. В., Батюк І. І., Шеремета А. І. // Молодий вчений. 2017. № 5. С. 753–757.

28. Україна в міжнародних інтеграційних процесах / В. В. Копійка, М. С. Дорошко, В. І. Головченко [та ін.] ; за ред. В. В. Копійки. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. 620 с.

Олександр Погуляєв

Навчальне видання

УКРАЇНА В МІЖНАРОДНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Навчальний посібник

Українською мовою

Редактор І. Сєрова, Н. Цибенко
Комп'ютерна верстка та дизайн Ю. Пироженко

Умов друк. арк. 3,1
Науково-методичний центр ВФПО
Київ-151, вул Смілянська, 11
тел. 242-35-68

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК № 1310